

LA INDUSTRIALITZACIÓ CATALANA A INTERNET

Materials didàctics per al web del Museu
Nacional de la Ciència i de la Tècnica de
Catalunya

MEMÒRIA

Lluís Virós i Pujolà

**«CAL SUPERAR LA DICOTOMIA ENTRE HUMANISME I TECNOLOGIA
EN LA CULTURA OCCIDENTAL»**

PER A L'ANTONI I LA CLARA

AGRAÏMENTS: aquest treball no hagués estat possible en la seva forma actual sense la col·laboració de Raquel Martín i de Teresa Solà, sense l'intercanvi i l'esperonament intel·lectual proporcionat pel seu tutor, Eusebi Casanelles, i per la professora Àngels Solà, ni sense l'ajut tècnic puntual d'Antoni Virós. La paciència i el recolzament del personal de la Subdirecció General de Formació Permanent i Recursos Pedagògics han permès que aquesta “barca” arribés a bon port.

SUMARI

1. Introducció	4
1.1. Objectius	6
1.2. Justificació	6
1.3. Antecedents	8
1.4. Metodologia	9
1.5. Components del treball	11
2. El patrimoni industrial com a porta d'accés a la industrialització	12
2.1 Importància del patrimoni industrial	12
2.2 Definició del patrimoni industrial	13
2.3 Valors del patrimoni industrial	13
2.4 Importància de la catalogació, el registre i la investigació	14
2.5 Educació i formació	16
3. Importància de l'estudi del patrimoni industrial en els àmbits de la tecnologia i les ciències socials	18
4. La conceptualització de la industrialització	20
5. Desenvolupament de la fitxa tipus	23
6. La didàctica del patrimoni industrial	24
6.1 La teoria: el patrimoni industrial des del punt de vista de la didàctica	24
6.2 Exemples didàctics de la industrialització	26
7. Un cas territorial: la industrialització a la comarca de Bages	33
8. Fitxes de patrimoni tecnològic i industrial del Bages	34
9. Relació de fitxes	35
10. Valoració	182
11. Bibliografia	183

1. Introducció

Aquest treball és l'inici d'un ampli projecte que pretén apropar l'alumnat de primària i secundària de Catalunya a un dels fenòmens més importants que ha viscut la nostra història, la industrialització, per mitjà del coneixement del ric patrimoni industrial que conserva el país.

Afortunadament, diferents col·lectius treballen des de fa anys en la sensibilització, la protecció i la conservació del patrimoni industrial català. Tot i les pèrdues d'edificis, maquinària i instal·lacions, es pot dir que Catalunya és un dels països capdavanter en la preservació d'aquest tipus de patrimoni, al darrera d'altres zones d'Europa que des de fa anys conreen l'arqueologia industrial i mostren les antigues formes de vida i de producció en «ecomuseus» i *musées vivants*. Des de la dècada dels setanta, l'Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya va promoure la construcció d'un gran museu a Barcelona que conservés els testimonis més significatius del patrimoni industrial. El 1982 el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya va assumir el projecte, el 1983 va comprar la fàbrica Aymerich, Amat i Jover de Terrassa per instal·lar-lo i el va crear per llei el 1984 (Casanelles, 2000a i 2000b).

Paral·lelament, es va fer a Barcelona l'ambiciosa exposició «Catalunya, la fàbrica d'Espanya, 1833-1936. Un segle d'industrialització catalana» que, a més dels seus valors intrínsecs, reivindicava la recuperació per a la ciutat del mercat del Born, una mostra emblemàtica de l'arquitectura del ferro. L'exposició fou organitzada per l'Ajuntament de Barcelona, el comissari fou Joan-Anton Benach i la proposta, el guió i els textos del catàleg eren dels historiadors econòmics Jordi Nadal i Jordi Maluquer de Motes (Nadal; Maluquer de Motes, 1985 i Nadal, 1992).

Immediatament, es van iniciar les gestions per a la constitució del Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya (MCTC) com a organisme autònom de l'administració, reconegut per la Llei de Museus de 2 de novembre de 1990. la inauguració oficial, després de les obres d'adequació dels espais, es va produir el febrer de 1996 (Casanelles, 2000b). A causa de la gran varietat de sectors industrials lligats a zones geogràfiques concretes de Catalunya, el MCTC ha creat un Sistema de museus que tracten específicament cada sector i que estan situats arreu del territori català. A més, molts pobles i ciutats mantenen museus i equipaments tecnològics o

industrials que es mantenen independents de l'esmentat sistema, com ara el Museu de la Pesca de Palamós, el de la Ceràmica de la Bisbal o el d'Història de Sabadell, per citar-ne alguns dels més destacats. Tot plegat fa que el país disposi d'una bona xarxa d'equipaments que permeten fer didàctica i sensibilització a l'entorn del patrimoni industrial.

La primera tasca que s'ha afrontat en aquest treball és la confecció de l'esquema explicatiu que ha de guiar l'ordenació dels elements patrimonials. Es tractava de saber quin concepte explica cada element i com es pot situar en el desenvolupament del tema estudiat per tal de facilitar als futurs usuaris de la base de dades la correcta utilització de la informació que es dona de cada element. L'esquema, que es pot veure a l'*apartat 5* de la memòria, classifica els elements en preindustrials i industrials –de manera pràcticament cronològica– i els subdivideix en sectors i en altres ítems com les causes i les conseqüències de la industrialització.

Més endavant, s'han desenvolupat un model de fitxa amb els camps que cal omplir de cadascun dels elements triats per tal que la base de dades els pugui indexar de diferents maneres: cronològicament, sectorialment, geogràficament... Com és habitual, el nombre final de fitxes a realitzar s'ha anat reduint a mesura que la magnitud del treball ho aconsellava.

En aquesta ocasió, per tal de d'oferir un resultat coherent, a l'*apartat 8* es presenten les fitxes corresponents a una primera fase, la que correspon a la comarca de Bages –situada al cor de la Catalunya industrial i la que més coneix l'autor. En un primer moment es pensava en una aplicació pràctica del treball més àmplia, però s'ha limitat per dues causes: per les dificultats pròpies de la conceptualització teòrica del treball i per la dispersió de la documentació específica dels elements estudiats.

El resultat d'aquest treball està inclòs en el projecte de creació d'un espai per al professorat i l'alumnat de diferents nivells educatius de la pàgina web del MCTC, que el divulgarà de la manera més convenient. No obstant això, permet altres usos més específics, relacionats amb àrees geogràfiques –que poden formar part dels materials dels Centres de Recursos Pedagògics–, temàtiques –adaptades a les matèries de la secundària– o cronològiques –en relació a la història de Catalunya.

La intenció original del treball és la d'oferir un conjunt de fitxes amb un contingut suficient i que puguin ser ordenades per tal que el professorat estigui en condicions d'elaborar materials didàctics, preparar visites a diferents elements *in situ* o a instal·lacions museístiques i centres d'interpretació. També es vol aconseguir que

el web del MCTC serveixi de fòrum d'intercanvi de tots aquests materials i dels que ja disposa el mateix Sistema de museus, per tal que siguin accessibles de manera immediata a la comunitat educativa.

1.1 Objectius

L'objectiu principal d'aquest treball és la difusió de la Industrialització de Catalunya entre el professorat i l'alumnat dels diferents nivells educatius per mitjà d'informacions sobre els elements més importants de patrimoni industrial – musealitzats o no –, de les instal·lacions museístiques que el preserven i el difonen, de les imatges que se n'ha conservat i de diferents documents arxivístics, bibliogràfics i literaris relacionats amb el tema.

Aquest objectiu general es pot desglossar en altres més concrets com:

- Facilitar l'apropament de l'alumnat a un tema complex i interdisciplinari que ha estat de vital importància per entendre la història contemporània de Catalunya.
- Facilitar al professorat, especialment al de ciències socials i al de tecnologia, l'accés a un conjunt variat i nombrós de materials que li permeti treballar el tema des de diferents punts de vista.
- Crear un fòrum d'intercanvi de materials didàctics que contribueixin als programes de difusió de les institucions que formen el Sistema de Museus de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, depenent del MCTC.
- Tractar les possibilitats pedagògiques de la industrialització en tota la seva amplitud, des dels punts de vista històric, social, econòmic i tecnològic.
- Fomentar el treball interdisciplinari sobre la industrialització.
- Facilitar als centres d'ensenyament l'apropament al patrimoni industrial per mitjà de materials adaptats als diferents nivells educatius.
- Contribuir a la sensibilització social envers el nostre patrimoni industrial i natural a partir del seu coneixement.

1.2 Justificació

Aquest tipus de treball són necessaris per tal d'apropar el ric patrimoni industrial català al conjunt de la població. Fins ara fa uns trenta anys, aquest tipus de patrimoni no es valorava i la ciència que l'estudia, l'arqueologia industrial, estava a les beceroles. Com indiquen el geògraf Jaume Busquets i la historiadora Magda

Fernández (Busquets; Fernández, 2003), el patrimoni industrial ha estat menyspreat per diversos motius com la poca antiguitat en relació a altres tipus de patrimoni, els llocs industrials s'associen a l'esforç i a l'explotació i també a la destrucció del medi ambient, la preservació del qual s'ha convertit en un dels grans objectius socials.

Seguint els mateixos autors, durant els últims tres decennis, amb la forta reestructuració industrial dels països occidentals s'han creat «paisatges industrials fòssils» que han esdevingut objecte d'estudi de l'arqueologia industrial a causa de la seva ràpida degradació. Paral·lelament, ha canviat el concepte de patrimoni, que s'ha estès a objectes més nous als que es poden donar nous usos, i això ha revalorat el patrimoni industrial per diversos motius com la seva destrucció –es valora allò que és escàs–; amb la democratització de les societats, se'l considera un testimoni de la contribució dels treballadors industrials al progrés; i, finalment, la terciarització actual de les economies desenvolupades ha comportat un augment del turisme i la seva segmentació, amb ofertes molt especialitzades per a determinats grups de població. En aquest sentit, cal destacar des de fa pocs anys la creació de les «marques» Turisme Industrial i Turisme Tecnològic (Diputació de Barcelona, 2006), així com l'execució de moltes rutes industrials arreu d'Europa (Ebert, 2003) i la millora o la creació de nombrosos museus de ciència i tècnica, a vegades molt ben dotats pels Estats (Casanelles, 2000a).

Catalunya ha viscut en primera persona aquesta revalorització del patrimoni i del passat industrial (Barceló, 2003) i s'han multiplicat els estudis d'història industrial, especialment a partir de l'escola d'historiadors econòmics vinculada a Jordi Nadal i a la seva obra, així com els d'història de la tecnologia (Maluquer de Motes, 2000). La industrialització catalana ha esdevingut un tema central per explicar les peculiaritats del país a partir del final del segle XVIII.

Per tot això, durant els darrers anys també s'ha incorporat a l'educació formal el coneixement del patrimoni industrial com la via més directa de comprensió de la industrialització en tota la seva complexitat, tot i que la rigidesa del sistema educatiu català i espanyol afavoreix massa els treballs de camp interdisciplinaris (Valentines, 2006).

Ara, cal difondre entre el públic en general –i l'escolar de manera específica– les aportacions que han fet els darrers anys l'arqueologia i la història industrial, cosa que implica una feina de mediació cultural a la que, modestament, vol contribuir aquest treball.

1.3 Antecedents

Darrerament, des de l'àmbit de la didàctica, diversos treballs han contribuït a iniciar la mediació cultural entre l'estudi del passat industrial, la preservació del patrimoni i el món escolar. L'únic aplec de treballs orientat a la didàctica del patrimoni que es troba en castellà són les actes de les V Jornadas Internacionales de Patrimonio Industrial de Incuna editades per Miguel Ángel Álvarez Areces (Álvarez, 2005), que recullen els treballs presentats a les tradicionals jornades de Gijón de l'any 2004, tot just al principi d'aquesta llicència –dels que se citen els més relacionats amb el tema del nostre treball en la *bibliografia*.

La resta de publicacions didàctiques es poden dividir en dos grups, les que estan editades pels museus –i formen part del seu programa de difusió envers els centres d'ensenyament– i les que fan referència a rutes o conjunts industrials i funcionen com a guies d'itineraris enfocats al públic en general o a l'escolar específicament.

En la *bibliografia* final es pot trobar el conjunt d'opuscles que formen la col·lecció «Quaderns de Didàctica i Difusió» del Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, supervisats per Magda Fernández, que han arribat a la quinzena d'exemplars (Allué, 1993; Ballart; Enrich; Sales, 1995; Casas, 1992; Fernández, 1997; Fernández; Casas; Hernández, 1992; Fernández; Font, 1998; Grau, 1993; Perarnau, 1994; Rabal; Soteras, 1993; Serra, 1998; Serra, 2000b; i Soler, 1997).

Pel que fa a les publicacions sobre itineraris, cal destacar en el cas català algunes obres recents sobre alguns barris de Barcelona o sobre la indústria de localitats com Canet de Mar o Sabadell (Tatjer; Vilanova, 2002; Fernández López; Fernández Prat, 2004; Tatjer; Vilanova; Insa, 2006; Mateos; Solís, 2006 i Izcara, 2006).

A més, cal remarcar la tasca de difusió entre el professorat realitzada en el postgrau de didàctica de les ciències socials de la Universitat de Barcelona, amb la intervenció de professores com Mercè Tatjer, Magda Fernández o Lluïsa Gutiérrez

Pel que respecta a la nostra recerca, la realització dels continguts didàctics sobre industrialització per a la pàgina web del MCTC representa una nova possibilitat de treballar un dels fenòmens que han estat més importants en la història contemporània i en el desenvolupament econòmic del nostre país per part de tots els centres d'ensenyament.

Així, aquest treball pretén apropar les immenses possibilitats didàctiques d'una xarxa de museus estesa pràcticament arreu de Catalunya als centres d'ensenyament, sovint sense la necessitat expressa d'organitzar una sortida. El treball també reuneix un conjunt de materials susceptibles de convertir-se en eines didàctiques per tal que es puguin utilitzar efectivament. Molts d'ells es trobaven dispersos i era realment difícil agrupar-los d'una manera adequada per tal d'utilitzar-los en la docència.

1.4 Metodologia

El treball s'ha confeccionat en les següents fases:

- En primer lloc, s'ha fet una recerca de material bibliogràfic que relacionés la didàctica amb el patrimoni industrial. Una fel·liç casualitat, va fer que en el moment d'iniciar la llicència retribuïda que ha permès l'elaboració del treball, se celebressin a Gijón (Astúries) les V Jornadas Internacionales de Patrimonio Industrial de Incuna (acrònim de Industria, cultura y naturaleza, Asociación de Arqueología Industrial), amb el tema central de didàctica i patrimoni industrial. L'assistència a les jornades i la consulta de les actes editades posteriorment, han permès bastir el primer marc teòric del treball.
- Just després, un seguit de reunions amb el tutor responsable del treball, el Sr. Eusebi Casanelles (director del MCTC), han servit per perfilar l'esquema teòric del què havia de sorgir l'ordenació dels temes tractats. Es tracta d'una tasca de conceptualització que ha estat prou important –i costosa–, però permet gaudir d'una classificació utilitzable pels usuaris del web del MCTC. Així, s'ha pogut bastir un tesaurus adaptat a la metodologia de treball del MCTC que facilitarà l'accés àgil als continguts de la base de dades.
- El tesaurus està compost del què hem anomenat «elements», que definim com qualsevol resta material o intel·lectual que ens permeti una aproximació als processos tècnics, socials o econòmics que expliquen la industrialització. Per tant, aquests elements poden ser edificis, màquines, instal·lacions tècniques, fotografies, documents d'arxiu o altres textos, esquemes de funcionament, museus o centres d'interpretació.
- El següent pas ha estat la confecció d'una fitxa tipus que permetés buidar en camps ordenats la informació disponible.

- Després, es va treballar en la tria dels elements que havien de formar part de l'inventari o conjunt de fitxes. Arribats a aquest punt, passats uns mesos des de l'inici de la llicència, es va decidir iniciar el treball de camp per la comarca de Bages. No obstant això, la selecció també va ser difícil a causa de la gran quantitat d'elements a tractar. Com que un dels objectius de la base de dades era la integració de la major quantitat possible de municipis, es va optar per un criteri «extensiu» a l'hora d'incorporar elements. El resultat ha estat que el Bages s'ha convertit en l'única comarca de la que es pot presentar un conjunt de fitxes prou complet.
- Un cop fet l'inventari, es va fer la recerca d'informació a les fonts disponibles, especialment bibliogràfiques. Aquesta ha estat una de les tasques més dures del treball, a causa de la gran quantitat d'informació, però sobretot per la seva dispersió. Hi ha molt poques obres que tractin el tema de la indústria en conjunt des del punt de vista històric (Solà, 2004 i Oliveras, 1985 i 1986) i estan centrades a la ciutat de Manresa. La resta d'informació s'ha tret de reculls diversos, especialment els de Josep Camprubí i Plans (Camprubí, 1994 i 1996). Darrerament, s'hi ha incorporat algunes informacions d'un col·leccionable de fitxes aparegut amb el diari *Regió7* durant el 2006 (Perarnau, 2006).
- Un cop ordenada la informació en el format de la fitxa proposada, s'ha fet un treball de camp consistent en la visita d'aquells elements que no coneixíem prou bé, o dels que manqués documentació gràfica. Aquesta feina es feia en paral·lel a la redacció definitiva.
- La versió provisional de les fitxes es va confeccionar en el processador de textos word, que és tal i com es presenten aquí.
- Després, el tutor del treball, Eusebi Casanelles, l'aleshores cap de conservació del MCTC, Conxa Bayó, i la professora del Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona, Àngels Solà, van comprovar respectivament la idoneïtat de les fitxes, la seva correcció tècnica i la validesa de la informació històrica. Cal remarcar que en aquest punt es va acabar pràcticament el termini de la llicència i començava, de fet, la feina d'adaptació del treball al lloc web del MCTC que, en part, no s'ha fet per dues causes principals: l'abast geogràfic restringit a una comarca i problemes pressupostaris per a la millora del web.

- La següent feina a fer serà la preparació de la base de dades en el programa access.
- Després caldrà bolcar a la base de dades la informació recollida.
- S'haurà d'adaptar la base de dades al format web per tal d'aconseguir el funcionament més àgil i visual possible dins del format del lloc web del MCTC.

1.5 Components del treball

Per bastir la part més teòrica d'aquest treball, s'ha començat en l'*apartat 3* per una breu definició del concepte de patrimoni industrial i de la seva importància, a partir dels textos de l'entitat internacional que vetlla per la seva conservació, estudi i difusió, la TICCIIH (the International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage). En el punt 4 es parla de la importància del coneixement d'aquest patrimoni en les matèries més lligades a l'educació secundària, les ciències socials i la tecnologia. A continuació, es reproduïx l'esquema explicatiu de la industrialització que permet ordenar conceptualment els elements. En l'*apartat 6* s'explica el desenvolupament del model de fitxa, mentre que en el 7 es parla de la relació entre el patrimoni industrial i la didàctica.

Finalment, l'*apartat 8* recull el conjunt de fitxes de patrimoni de la comarca de Bages que són la part més pràctica o de treball de camp realitzat durant la llicència. Un breu apartat de *valoració* s'ha utilitzat per remarcar les aportacions del treball i per manifestar les sensacions de l'autor després de la feina feta. Després, una *bibliografia* mostra les referències utilitzades per a la confecció del treball. La seva extensió és una mostra de la importància de la recerca d'informació que hi ha al darrere de l'inventari i del conjunt del treball.

Finalment, al darrere de l'*annex*, s'ha inclòs una mostra dels escrits i treballs desenvolupats gràcies a la llicència retribuïda, que han permès en definitiva que el treball s'hagi pogut realitzar de la manera que ara es presenta.

2. El patrimoni industrial com a porta d'accés a la industrialització

Per il·lustrar la importància del patrimoni industrial en la nostra cultura, es reproduïxen aquí els principals conceptes de la carta de Nizhny, un manifest aprovat pels delegats reunits en l'Assemblea Nacional del TICCIIH que va tenir lloc a Moscou el 17 de juliol de 2003. El TICCIIH és l'organització mundial encarregada del patrimoni industrial i és assessor especial de l'ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) en qüestions de patrimoni industrial.

2.1 Importància del patrimoni industrial

El manifest del TICCIIH comença amb la valoració de la industrialització respecte a la resta de períodes històrics de la humanitat, remarcant especialment els aspectes tecnològics que han permès la seva evolució:

«Els primers períodes de la història de la humanitat es defineixen mitjançant les proves arqueològiques sobre canvis fonamentals en la manera en què les persones fabricaven objectes i la importància de conservar i estudiar l'evidència d'aquests canvis avui dia s'accepta universalment.

»Des de l'Edat Mitjana, les innovacions pel que fa a l'ús d'energia i al comerç que van tenir lloc a Europa van conduir, a la fi del segle XVIII, cap a un canvi tan profund com el que va tenir lloc entre el Neolític i l'Edat de Bronze, amb avanços suficientment ràpids i importants en les circumstàncies socials, tècniques i econòmiques de la fabricació com perquè se l'anomenés revolució. La Revolució Industrial va ser el començament d'un fenomen històric que ha afectat una part cada vegada més gran de la població humana, així com també a altres formes de vida del planeta, i ho continua fent a hores d'ara.

»L'evidència material d'aquests grans canvis posseeix un valor humà universal, i ha de reconèixer-se la importància del seu estudi i de la seva conservació.»

A continuació, la carta de Nizhny remarca que «els edificis i les estructures construïts per a activitats industrials, els processos i les eines utilitzades i les localitats i paisatges on s'han ubicat, així com totes les seves altres manifestacions tangibles o intangibles, posseeixen una importància fonamental. Tot això ha de ser estudiat, s'ha d'ensenyar la seva història, s'ha d'investigar el seu propòsit i la seva importància per

tal de divulgar-ho al públic. A més a més, els exemples més significatius i característics haurien de catalogar-se, protegir-se i mantenir-se, d'acord amb l'esperit de la Carta de Venècia, per a l'ús i benefici d'avui i del futur». Cal recordar en aquest punt que es refereix a la 'Carta Internacional sobre la Conservació i la Restauració de monuments i llocs' redactada a Venècia per l'ICOMOS el 1964.

2.2 Definició de patrimoni industrial

Segons el TICCIH, el *patrimoni industrial* es compon de les restes de la cultura industrial que posseeixen un valor històric, tecnològic, social, arquitectònic o científic. Aquestes restes consisteixen en edificis i maquinària, tallers, molins i fàbriques, mines i llocs per processar i refinar, magatzems i dipòsits, llocs on es genera, es transmet i s'usa energia, mitjans de transport i tota la seva infraestructura, així com els llocs on s'exerceixen les activitats socials relacionades amb la indústria, tal com l'habitatge, el culte religiós o l'educació.

L'*arqueologia industrial*, doncs, és un mètode interdisciplinari per a l'estudi de tota evidència, material o immaterial, de documents, artefactes, estratigrafia i estructures, assentaments humans i terrenys naturals i urbans, creats per processos industrials o per a ells. Els experts del TICCIH recomanen l'ús del terme «llocs» (en anglès *sites*) per referir-se als terrenys, complexos, edificis, estructures i màquines, si és que aquests termes no s'usen de manera més específica. L'arqueologia industrial fa ús dels mètodes d'investigació més adequats per fer entendre millor el passat i el present industrial.

Finalment, remarca que el *període històric* de principal interès s'estén des del principi de la Revolució Industrial, la segona meitat del segle XVIII, fins a l'actualitat, si bé també s'estudien les arrels preindustrials i protoindustrials. A més a més, es recorre a l'estudi del treball i de les tècniques laborals envoltades d'història i tecnologia.

2.3 Valors del patrimoni industrial

El TICCIH també ha fixat un llistat de valors del patrimoni industrial per tal de contribuir a les campanyes de sensibilització de la ciutadania, que haurien de ser

específicament aplicables a l'àmbit escolar. Els reproduïm íntegrament a causa de la seva importància:

«I. El patrimoni industrial és l'evidència d'activitats que han tingut, i encara tenen, profundes conseqüències històriques. Els motius per protegir el patrimoni industrial es basen en el valor universal d'aquesta evidència, més que en la singularitat de llocs peculiars.

»II. El patrimoni industrial té un valor social com a testimoni enregistrar de les vides d'homes i dones corrents, i com a tal, proporciona un important sentiment d'identitat. Posseeix un valor tecnològic i científic en la història de la producció, l'enginyeria, la construcció, i pot tenir un valor estètic considerable per la qualitat de la seva arquitectura, disseny o planificació.

»III. Aquests valors són intrínsecs del mateix lloc, del seu entramat, dels seus components, de la seva maquinària i del seu funcionament, al paisatge industrial, en la documentació escrita, i també en els registres intangibles de la indústria emmagatzemats en els records i els costums de les persones.

»IV. La raresa, en termes de supervivència de processos particulars, tipologies de llocs o paisatges, afegeix un valor particular i ha de ser avaluada atentament. Els exemples primerencs o pioners tenen un valor especial.»

Pel que fa al valor II, cal destacar que en els darrers anys un equip interdisciplinari format per historiadors, sociòlegs, arquitectes i enginyers que treballen a Madrid ha proposat l'interessant concepte de «memòria del treball» per a la branca de l'arqueologia industrial que més s'apropa als efectes sobre la majoria de les persones del món del treball, de la tecnologia i dels canvis en el processos productius (Candela; Castillo; López, 2002 i 2004).

2.4 Importància de la catalogació, el registre i la investigació

Un altre dels aspectes que remarca el TICCIIH en relació al nostre treball és la importància fonamental d'inventariar i de catalogar el patrimoni que avui resta dempeus. Es reproduïxen a continuació alguns dels punts de la carta de Nizhny sobre aquesta qüestió:

«I. Tot territori ha de catalogar, registrar i protegir les restes industrials que vulgui preservar per a generacions futures.

»II. Estudis d'àrees i de diferents tipologies industrials han d'identificar l'abast del patrimoni industrial. Usant aquesta informació, s'han de crear inventaris per a tots els llocs que s'hagi identificat. Aquests inventaris haurien de concebre's per ser fàcils de consultar i de lliure accés per al públic. La informatització i l'accés en línia són objectius importants.»

Aquest punt és especialment aplicable al treball que s'ha realitzat, especialment pel que fa a l'objectiu de fer-lo consultable en línia.

«III. El registre és una part fonamental de l'estudi del patrimoni industrial. Ha de realitzar-se i emmagatzemar-se en un lloc públic un registre complet de les característiques físiques i les condicions d'un lloc abans que es faci qualsevol intervenció. Es pot obtenir molta informació si l'arxiu es du a terme abans que un procés o un lloc hagi cessat en la seva activitat. Els registres han d'incloure descripcions, dibuixos, fotografies i pel·lícules de vídeo d'objectes mòbils, acompanyats de documentació de suport. Els records de la gent són un recurs únic i irremplaçable que ha de ser registrat sempre que sigui possible.

»IV. La investigació arqueològica de llocs industrials històrics és una tècnica fonamental per al seu estudi. Ha de dur-se a terme en les mateixes bones condicions que els llocs d'altres períodes històrics o culturals.

»V. Els programes d'investigació històrica són necessaris per abonar les polítiques de protecció del patrimoni industrial. A causa de la interdependència de diverses activitats industrials, els estudis internacionals poden ajudar a identificar llocs i tipus de llocs d'importància mundial.

»VI. Els criteris per avaluar edificis industrials han de definir-se i publicar-se per aconseguir l'acceptació del públic general a un nivell consistent i racional. Sobre la base d'una investigació apropiada, aquests criteris han d'usar-se per catalogar els paisatges, els assentaments, els llocs, les tipologies, els edificis, les estructures, les màquines i els processos supervivents més importants.

»VII. Els llocs i les estructures que es cataloguin com importants hauran de protegir-se per mesures legals prou fortes per assegurar la conservació de la seva importància. La Llista del Patrimoni Mundial de la UNESCO ha de donar el reconeixement que es mereix a l'enorme impacte que la industrialització ha tingut sobre la cultura humana.»

A partir d'aquí, la carta s'estén en consideracions sobre la conservació del patrimoni industrial, la seva protecció legal i els criteris de manteniment i conservació que depassen els objectius del nostre treball. No obstant això, cal dir que el document remarca de nou la importància d'enregistrar atentament i transmetre a les noves generacions les habilitats humanes involucrades en els processos industrials antics o obsolets, que s'han de tractar com un recurs críticament important la pèrdua del qual pot ser irreparable. També insisteix en promoure la conservació dels registres documentals, els arxius de les empreses, els plans de construcció, així com les espècies de mostra de productes industrials.

2.5 Educació i formació

L'aspecte més important per a nosaltres és la importància que el TICCIH dóna a la difusió del patrimoni industrial entre els diferents nivells educatius, en un parell de punts –d'entre els que destaquem especialment el II– que es reproduïxen íntegrament:

«I. La formació professional especialitzada en els aspectes metodològics, teòrics i històrics del patrimoni industrial ha d'impartir-se en nivells tècnics i universitaris.

»II. S'ha de produir material educatiu específic sobre el passat industrial i el seu patrimoni per als estudiants de primària i secundària.»

Finalment, el TICCIH expressa la necessitat que el patrimoni industrial sigui valorat pel conjunt de la població: «L'interès i l'afecte públic pel patrimoni industrial i l'apreciació dels seus valors són les formes més segures de conservar-lo. Les autoritats públiques han d'explicar activament el significat i el valor dels llocs industrials mitjançant publicacions, exposicions, televisió, Internet i altres mitjans, proporcionant accés sostenible a llocs importants i promovent el turisme en àrees industrials», i remarca la importància dels museus especialitzats en tècnica i indústria i els llocs

industrials conservats com a mitjans importants de protegir i interpretar el patrimoni industrial, així com la necessitat de fomentar la senyalització de rutes regionals i internacionals de patrimoni industrial que puguin remarcar la contínua transferència de tecnologia.

3. Importància de l'estudi del patrimoni industrial en els àmbits de la tecnologia i les ciències socials

Com s'ha dit, aquest és un treball d'aproximació de la industrialització catalana per mitjà de la didàctica que aprofita la infraestructura dels equipaments museístics, la visita a instal·lacions no musealitzades i l'accés a la informació per mitjà de la xarxa Internet. Aquesta didàctica s'enfoca des d'una perspectiva interdisciplinària, destacant-ne especialment els continguts relacionats amb les ciències socials i la tecnologia.

Els continguts que ha generat poden ser utilitzats pels usuaris de tots els nivells acadèmics que visiten les instal·lacions del Sistema de Museus de la Ciència i de la Tècnica del MCTC –en aquest cas, especialment pels visitants del Museu de la Tècnica de Manresa. Per tant, està obert als alumnes i professors que hagin de treballar el tema de la industrialització des de diversos vessants.

Pel que fa a les **ciències socials**, es difonen aspectes didàctics relacionats amb els continguts d'història, economia i geografia.

Respecte a la història, es tracta la industrialització catalana i la seva periodització, la conflictivitat social i la resposta que hi donen el sindicalisme i el paternalisme empresarial, i la vida quotidiana dels treballadors, tant a la colònia industrial com als barris obrers.

Quant a la geografia i a l'economia, es tracten temes relacionats amb la localització industrial en relació al territori i als seus recursos, els tipus de paisatge derivats de la implantació industrial, l'habitatge obrer a les colònies i als eixamples industrials, la relació entre l'ús d'energia hidràulica i la localització industrial. Pel que fa a l'economia, es veu l'estructura econòmica derivada del diferent grau d'implantació industrial de les empreses en el territori.

Els continguts de **tecnologia** estan relacionats amb la captació, transformació i transmissió dels diferents tipus d'energia: la manual i altres energies de sang, la hidromecànica (fent referència als diferents tipus de rodes hidràuliques i als primers models de turbines), la de vapor i la hidroelèctrica (darrers models de turbines i generadors elèctrics). També hi haurà materials relacionats amb el procés de producció del tèxtil: la filatura (l'evolució de la seva maquinària i la seva aplicació),

les diverses fibres tèxtils (amb especial atenció al cotó), la teoria del teixit i els diversos processos d'acabat (estampat, aprest, calandratge...).

A més, dins el conjunt de documents relacionats es pretén incloure el tractament que s'ha donat a la industrialització des de diferents arts, especialment la literatura, la llengua (per mitjà de vocabularis específics), la pintura, l'escultura i, sobretot, l'arquitectura dins de la història de l'art.

La primera fase de realització del treball és sobre la industrialització a Manresa i a la comarca de Bages i el seu entorn –el que els especialistes en història industrial anomenen el «districte industrial» de Manresa, un potent districte tèxtil cotoner que abastava les comarques centrals de Catalunya i que incloïa un impressionant conjunt de colònies–, i serà utilitzada com a material didàctic del Museu de la Tècnica de Manresa, que està en la seva darrera fase de construcció.

4. La conceptualització de la industrialització

En les pàgines següents es reproduïx l'esquema que l'autor ha treballat amb l'assessorament d'Eusebi Casanelles, director del MCTC, per tal de destacar quins són els principals conceptes que permeten explicar el fenomen de la industrialització. Les fitxes que s'han realitzat fan referència sempre a un dels temes o subapartats de l'esquema que es mostra a continuació.

ESQUEMA DE LA INDUSTRIALITZACIÓ

1. ELS PRECEDENTS: L'ÈPOCA PREINDUSTRIAL, APERTURA COMERCIAL I ESPECIALITZACIÓ

- a. El desenvolupament del comerç:
 - i. comerç transoceànic i colonial
 - ii. comerciar amb Espanya: traginers (transport a bast)
 - iii. el comerç interior: fires i mercats
 - b. Principals manufactures:
 - i. Els paraires i la fabricació de draps de llana
 - ii. L'art d'estampar: les indianes
 - iii. La seda a Catalunya
 - iv. El paper
 - v. La farga catalana i el ferro
 - vi. Vins i alcohols
 - c. L'agricultura s'orienta al mercat:
 - i. La vinya
 - ii. Els cereals
 - d. El sistema gremial i la seva crisi
 - e. El creixement de la població
-
- #### 2. LA INDUSTRIALITZACIÓ A CATALUNYA: UN CAS PARTICULAR
- a. Causes i antecedents de la industrialització
 - i. Catalunya, la fàbrica d'Espanya (la demanda de la indústria catalana)

- ii. La transició demogràfica (etapes i dades)
- iii. La revolució dels transports:
 - 1. la xarxa viària
 - 2. la xarxa ferroviària
- iv. Les noves finances
- v. Avenços científics i tècnics
- b. Els grans canvis
 - i. El sistema de fàbrica (concepte i desenvolupament de la fàbrica)
 - ii. El tèxtil:
 - 1. innovacions tecnològiques i aplicació a Catalunya
 - 2. principals empreses i nuclis industrials (per comarques)
 - 3. filatura, teixit i acabats
 - iii. La metal·lúrgia:
 - 1. innovacions tecnològiques i aplicació a Catalunya
 - 2. principals empreses i nuclis industrials (per comarques)
 - 3. construccions metàl·liques
 - 4. construccions mecàniques
 - 5. el procés de producció
 - iv. Altres sectors industrials:
 - 1. el sector agroalimentari: vi, farina i pastes, oli
 - 2. sectors relacionats amb la construcció: el ciment, els maons i el forn Hoffmann
 - 3. la pell i el calçat
 - 4. el sector surotaper
 - v. La mineria:
 - 1. el carbó
 - 2. les sals potàssiques
 - 3. minerals metàl·lics: plom, ferro, estany, coure
 - vi. L'energia mecànica:
 - 1. hidràulica: de la roda a la turbina; la colònia tèxtil

2. vapor: introducció, difusió i ús de la màquina de vapor; el “vapor urbà”
 3. hidroelèctrica: els generadors i el transport de l’electricitat
- c. Impactes de la industrialització
- i. Viure amb la indústria:
 1. eixamples industrials i residencials
 2. pobles industrials
 3. les colònies
 - ii. Noves classes socials
 1. la burgesia industrial
 2. obreres i obrers:
 - a. condicions de vida i de treball
 - b. el sindicalisme i la lluita obrera
 3. tècnics, professionals i petits empresaris

Notes per al desenvolupament de l’esquema

La industrialització es tracta des dels punts de vista històric, social, geogràfic, econòmic, tecnològic, artístic i literari. Així, en un ordre prefixat i per mitjà d’enllaços, es pot accedir al conjunt de documents que permeten treballar “a la carta” la industrialització a Catalunya. Dins de les disponibilitats de les noves tecnologies de la informació i de la comunicació, cada usuari es podria fer un CDrom personalitzat amb aquells documents que vulgui utilitzar.

Com s’ha dit, els continguts de l’esquema es poden treballar des de diferents disciplines, especialment des de les ciències socials i la tecnologia. Dins de cada divisió hi ha una classificació més detallada de subtemes –com ara: colònies i vapors; preses, canals, rodes hidràuliques, turbines, generadors; màquines de filar, telers, embarrats; vida quotidiana, conflictes socials, associacionisme obrer i empresarial...–, al que fan referència les fitxes en un camp que permet classificar-les temàticament.

5. Desenvolupament de la fitxa tipus

En aquest apartat es reproduïx el model de fitxa que s'ha treballat amb l'assessorament del MCTC. Els criteris fonamentals era que permetés recollir una gran diversitat d'elements i que es poguessin ordenar en camps de diferent mida que es poguessin classificar automàticament per mitjà dels mecanismes propis de la tecnologia de la base de dades relacional.

Així, la informació s'ha dividit en quatre grans apartats: informació, descripció, història i bibliografia, que està citada al final d'aquesta memòria.

I. Informació bàsica. Documentació

1. Nom:
2. Localització:
 - Municipi:
 - Comarca:
3. Cronologia:
 - Any d'inici:
 - Ampliacions:
4. Visites:
5. Accés:

II. Descripció

1. Tipologia:
 - a. Sector:
 - b. Subsector:
 - c. Font d'energia:
 - d. Entorn:
2. Període:
3. Finalitat construcció:
4. Evolució dels usos:
5. Situació actual:
6. Titularitat o raó social:
7. Breu descripció:

III. Ressenya històrica

V. Bibliografia

6. La didàctica del patrimoni industrial

6.1 La teoria: el patrimoni industrial des del punt de vista de la didàctica

Un dels problemes que ha tingut fins ara la didàctica del patrimoni és que no tenia entitat pròpia perquè es considerava que formava part d'altres disciplines com la història de l'art. Des del moment en què la societat ha ampliat el concepte de patrimoni i l'ha fet més ampli i dinàmic, la seva didàctica ja es pot deslligar dels valors artístics i en pot incloure altres com els tècnics, socials o econòmics que afecten, de manera diferent, la sensibilitat de les persones. El valor del patrimoni no cal que sigui només artístic, però si ho és es pot valorar encara més.

En alguns països europeus com ara França, Gran Bretanya, Alemanya o Bèlgica, aquest pas ja s'ha produït de manera natural i hi ha moltes instal·lacions industrials o tècniques que reben visites turístiques o escolars amb tota naturalitat, mentre que a l'Estat espanyol sembla que aquest procés és més lent. Però, quins factors han de coincidir perquè la didàctica del patrimoni –especialment l'industrial– esdevingui una de les activitats habituals en l'educació primària i secundària?

Dues pedagogues especialistes en didàctica, Roser Calaf i Olaia Fontal, s'han plantejat aquesta qüestió (Calaf; Fontal, 2005) i han arribat a les següents conclusions. D'entrada, no es poden integrar plenament noves experiències didàctiques si els models d'ensenyament són poc dinàmics. No obstant això, el problema és més de fons i afecta els procediments educatius o ponts de coneixement que faran que el patrimoni pugui ser valorat per l'alumnat i per la resta de la societat. Aquests procediments segueixen una seqüència que es pot resumir d'aquesta manera:

- Conèixer: saber que existeix pels procediments d'inducció, deducció i descobriment, fent servir els sentits. Es tracta de percebre el patrimoni, classificar-lo en l'àmbit dels coneixements i analitzar-ne la informació que ens dóna.
- Comprendre: el perquè de les coses, el seu sentit cultural, històric, econòmic i educatiu. Entendre les lògiques de les persones que el van idear i, en definitiva, contextualitzar el patrimoni.
- Valorar: és quan s'arriba al pla emotiu i afectiu. El primer que s'ha d'aconseguir és el respecte, l'empatia i el canvi de disposició envers el patrimoni. Cal eliminar els prejudicis i els conceptes erronis anteriors i cercar

allò específic i positiu que té el patrimoni industrial. Aleshores, és quan es veu la multiplicitat de valors que se li poden atribuir.

- **Tenir cura:** arribats a aquest punt ja s'ha aconseguit la sensibilització envers el patrimoni.
- **Gaudir:** en el món de l'educació aquest és el pas més important, s'ha d'aconseguir «obrir les portes» de la ment per valorar el patrimoni des dels punts de vista sensorial, científic, creatiu i vivencial, de manera que el patrimoni esdevingui «personal» per mitjà d'experiències.
- **Transmetre:** finalment, un cop assolit el patrimoni com una experiència personal, l'alumnat està en condicions de transmetre'l a l'exterior, de considerar-lo una part de la comunitat en la que viu i de sentir-s'hi identificat.

Continuant amb l'argumentació d'aquestes pedagogues, per tal que la didàctica del patrimoni industrial es normalitzi en el nostre sistema educatiu cal que es produeixin almenys dos desplaçaments.

El primer és va del coneixement a les emocions. Si som capaços de transmetre el fet industrial per mitjà de vehicles que afectin la sensibilitat, arribarà molt millor als seus receptors. Així, hi ha poesia que reflecteix el món industrial, com el famós llibre *La fàbrica* de Miquel Martí i Pol; música que transmet el ritme de les màquines;; cinema industrial, com *Metrópolis* de Fritz Lang o moltes altres pel·lícules; pintura, com *La teixidora* de Joaquim Mir o *La fàbrica d'Horta* de Pablo Picasso; escultura; instal·lacions... Es tracta de trobar allò més adequat que ens permeti «obrir portes» en el subconscient de l'alumnat.

El segon desplaçament és el del context escolar cap al turisme cultural. L'escola per ella mateixa no pot introduir nous valors a la societat i cal que el patrimoni industrial es percebi com un bé social per tal que a l'ensenyament es pugui valorar correctament.

D'altra banda, diverses teories didàctiques –sobretot italianes– insisteixen en l'apropament entre el món de l'ensenyament i els arxius històrics i els museus. Aprofitant les noves tecnologies de la informació i de la comunicació, proposen la creació de materials didàctics accessibles via Internet que permetin plantejar l'existència de l'Arxiu simulat i del Museu Virtual com a eines de treball que impliquen una forta motivació en l'alumnat de diferents nivells. Un estudi interessant sobre la didàctica amb fonts d'arxius és el d'Ivo Mattozzi (Mattozzi, 2002).

6.2 Exemples didàctics de la industrialització

La proposta didàctica per a aquests continguts consisteix en grups d'activitats que s'adapten als principals temes, que es puguin treballar a l'aula abans i després d'una visita, i que el professorat pugui adaptar a l'edat de l'alumnat i als continguts concrets de les matèries que es vulguin treballar. A més, el web inclourà la possibilitat d'intercanviar materials didàctics o de proposar-ne per a qualsevol dels elements. Aquest treball didàctic permet el seu ús en diferents disciplines i la confecció de materials més transversals com ara crèdits de síntesi, o oferir possibilitats i orientacions per a treballs de recerca de batxillerat.

Pel que fa al material didàctic sobre temes, incloem en aquest apartat els que s'han preparat sobre el tema de les colònies industrials i sobre alguns elements i processos de tecnologia preindustrial.

EXEMPLE 1: LA COLÒNIA INDUSTRIAL

OBJECTIUS:

- . Entendre la realitat de les colònies industrials en desús en relació amb els seus orígens històrics i amb les causes de la seva construcció.
- . Relacionar els fenòmens socials del nostre entorn amb la història dels grans canvis econòmics del món com ara la Industrialització.
- . Relacionar els continguts teòrics explicats als crèdits de Ciències Socials amb la realitat observada en directe pels alumnes.

MATERIAL NECESSARI PER A L'ACTIVITAT:

A més a més de la llibreta, el qüestionari, el llapis i el bolígraf podeu portar una cambra fotogràfica per grup.

DESENVOLUPAMENT:

1/ classe teòrica sobre la Industrialització a Catalunya i comentari de text guiat sobre el fenomen de les colònies industrials. A més es

repartirà un qüestionari als alumnes i se'ls donarà les instruccions precises per contestar-lo.

2/ Visita a la Colònia Es farà un recorregut prèviament fixat, amb un guia especialitzat, durant el qual s'hauran de contestar les fitxes d'observació del qüestionari.

4/ A l'aula s'acabarà de respondre el qüestionari, afegint-hi la informació procedent de llibres, diccionaris o revistes.

5/ presentació d'un qüestionari per grup.

COMENTARI DE TEXT GUIAT:

1. Procedència del text:

DOREL FARRÉ, Gràcia: "Colònia Industrial", a *Diccionari d'Història de Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1992. Pàgs. 265-266.

2. Escriu la definició de **colònia industrial**.

3. A quina activitat industrial es dedicaven majoritàriament les colònies?

4. Per quines parts estaven formades les colònies?

5. Quant a l'urbanisme de la colònia: digues quines etapes hi ha i les característiques de cadascuna.

6. Per a què servia l'equipament cultural i social de les colònies?

QÜESTIONARI

1. Fes una petita fitxa de cada dependència que visitis seguint el següent esquema:

NOM:

SITUACIÓ: (fàbrica, colònia obrera o zona residencial)

FUNCIÓ:

ESTANCES:

2. A partir de la visita a la colònia subratlla quines de les següents dependències has vist i situa-les en un plànol (dibuixa un croquis senzill):

ELEMENTS QUE SOLEN TENIR LES COLÒNIES INDUSTRIALS:

HABITATGES: torre de l'amo, torre del director, cases de contramestres i majordoms, cases dels obrers, residència de les noies solteres, cases del metge, del mestre i del capellà.

PRODUCCIÓ: fàbrica, resclosa, canal, turbina hidroelèctrica, màquina de vapor (i xemeneia), magatzems, oficines.

VIGILÀNCIA I CONTROL: porteria, caserna de la guàrdia civil, murs i portes per aïllar el recinte.

SERVEIS:

a/ religiosos: església i convent.

b/ sanitaris: metge, practicant, dispensari.

c/ educatius i culturals: parvulari, escola, biblioteca i costura.

d/ lleure: cafè, casino, cinema, teatre, parc infantil, passeig o plaça pública, camp d'esports, coral.

e/ alimentació: economat, carnisseria, peixateria.

f/ altres: barberia, perruqueria, safareigs, horts dels treballadors, galliner,...

3. LA VIDA QUOTIDIANA A LA COLÒNIA: fes una redacció explicant com podia ser un dia laboral i un dia festiu d'un treballador a començaments del segle XX (fixa't amb l'horari laboral) i el d'una noia resident al casal de la dona als anys trenta.

4. Observa els salaris setmanals i els preus bàsics de subsistència de la colònia:

Sous setmanals: homes 17 ptes; dones 15 ptes; nens i nenes 9 ptes.

Lloguer del pis: de 5 a 10 pessetes/mes.

Preu del pa: 0,45 ptes. 1,2 kg. a la colònia.

. Creus que sobraven molts diners un cop pagada l'alimentació i el lloguer?

5. Respecte a la localització: Perquè creus que la colònia està al costat del riu?

6. Fes un esquema cronològic de les diferents fonts energètiques i dels motors que es van utilitzar a les fàbriques d'aquesta colònia.

7. Està ben comunicada? Quins mitjans de transport hi arribaven?

8. A partir de la informació disponible a la fitxa, omple el següent quadre:

nom de la fàbrica	any de fundació	corrent d'aigua
-------------------	-----------------	-----------------

.....		
-------	-------	-------

. En quina època va arribar la Industrialització a aquest indret?

9. SOBRE LA COLÒNIA GALOBARD:

9.1 Amb la informació de la fitxa, fes les següents activitats:

a/ dibuixa en un quadre per ordre cronològic les empreses propietàries de la fàbrica.

b/ fes una cronologia de les diferents etapes de la construcció de la colònia segons el següent model:

ANY	CONSTRUCCIONS	CANVIS EN EL NOM DE L'EMPRESA
-----	---------------	-------------------------------

....		
------	-------	-------

9.2 Entrevista una persona gran que treballi o hagi treballat a la colònia i pregunta-li:

. quines diferències hi ha entre la colònia d'abans i l'actualitat?

. com era la vida diària a la colònia? (horaris de treball, activitats de lleure, educació...)

. quins serveis que abans hi havia han desaparegut ara?

10. En conjunt la inversió en la construcció d'una colònia industrial havia de ser molt elevada: perquè costava més que una fàbrica normal? Quins avantatges representava per als patrons? Quins avantatges devia tenir

per als obrers viure en una colònia? Creus que havien de sortir gaire de la colònia o hi tenien la majoria de necessitats resoltes? Perquè?

- * **NOTA:** a més dels dibuixos es pot fer fotografies de les diferents dependències i del conjunt de les dues colònies per tal d'afegir-les al treball.

EXEMPLE 2: TECNOLOGIA PREINDUSTRIAL

(activitat pensada per a una sortida al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac)

Objectius:

- . Aprendre a observar les transformacions causades per l'acció de l'home sobre el paisatge.
- . Conèixer les activitats que en altres temps han permès a la població adaptar-se al seu entorn natural.
- . Relacionar els continguts teòrics explicats als crèdits de Ciències Socials amb la realitat observada en directe pels alumnes.

Desenvolupament:

a) Setmana anterior: sessió de classe en la que es repartirà un qüestionari als alumnes i se'ls donarà les instruccions precises per contestar-lo.

b) Excursió: es farà un recorregut prèviament fixat durant el qual s'hauran d'anar responnent les diferents preguntes del qüestionari mitjançant l'observació directa i amb l'ajut de les explicacions del guia i del responsable del museu.

Durant aquest recorregut es visitarà unes carboneres, un forn de calç, el Museu del Puig de la Balma, el Molí del Mig (fariner) i la Font

del Furadot. Durant el recorregut s'haurà d'observar els diferents tipus de conreus.

c) A l'aula: s'acabarà de respondre el qüestionari, afegint-hi la informació procedent de llibres i diccionaris i es passarà a net per tal d'entregar-lo al professor.

QÜESTIONARI:

1. LA CARBONERA:

- . Què és? Descriu-la.
- . Per a què servia?
- . Com funcionava? Dibuixa un esquema en el que es vegi el seu funcionament.

2. EL FORN DE CALÇ:

- . Què és? Descriu-lo.
- . Per a què servia?
- . Com funcionava? Dibuixa un esquema en el que es vegi el seu funcionament.

3. AGRICULTURA:

- . Morfologia agrària: dibuixa la forma de les parcel·les, quin tipus de morfologia és? Són tancades o obertes? Hi ha camins?
- . Quin tipus de conreus hi ha? En quin estat es troben en aquest moment de l'any?
- . Explica els sistemes de conreu que has vist: policonreu i monoconreu, regadiu/secà, minifundi/latifundi.

4. VISITA AL PUIG DE LA BALMA:

- . Resumeix tots els aspectes que t'expliquin sobre l'agricultura tradicional.

- . A partir d'aquestes explicacions, feu quatre o cinc preguntes sobre les antigues feines del camp a l'encarregat del Museu.
- . Dibuixa cinc eines antigues, demana el seu nom i busca la seva definició al diccionari.

5. MOLÍ FARINER:

- . Dibuixa l'esquema del seu funcionament.
- . Quin tipus d'energia el feia moure?
- . Quina utilitat tenia?

6. MAPA:

- . Marca en el mapa adjunt el recorregut que has fet tot indicant-hi els diferents indrets visitats i les activitats econòmiques que s'hi fan.

***NOTA:** . a més dels dibuixos i esquemes es pot fer fotografies dels diferents llocs visitats per tal d'afegir-les a les explicacions del treball.

. a més dels apunts, heu de consultar a l'aula els llibres de text, les fitxes corresponents i els diccionaris que us siguin necessaris.

7. Un cas territorial: la industrialització a la comarca de Bages

En començar el segle XIX, Catalunya va ser la primera zona en industrialitzar-se a Espanya i ha mantingut el lideratge en la indústria de béns de consum, especialment en el tèxtil, mentre els béns de producció, com la siderúrgia i la metal·lúrgia, es van concentrar al País Basc i a Astúries cap al darrer terç del segle.

Dins de la Catalunya industrial el Bages ha tingut un gran protagonisme, Manresa i Sallent han estat dels primers llocs on s'ha aprofitat l'energia hidràulica per fer funcionar fàbriques i la capital comarcal ha exercit de centre del potent districte industrial tèxtil que abastava el Bages i el Berguedà, amb tot el rosari de fàbriques de riu i de colònies industrials que es construïren a les conques del Cardener i del Llobregat el darrer terç del segle XIX.

La definició del districte industrial, formulada per l'economista anglès Alfred Marshall (1842-1924), es refereix a zones que compleixin bàsicament cinc característiques: especialització en un producte –el tèxtil cotoner en el nostre cas–, una estructura empresarial formada majoritàriament per petites i mitjanes empreses, existència d'institucions per a la formació de la mà d'obra, un cert grau de cooperació tècnica entre empreses i mecanismes o institucions compartides que vetllin pel desenvolupament econòmic de la zona.

Si es fa una abstracció, la definició s'escau gairebé a la perfecció a les nostres comarques, però amb la inexistència d'institucions públiques d'abast comarcal perquè el Bages sempre ha estat inclòs a la província de Barcelona, la més industrialitzada d'Espanya, dins de la que ha competit econòmicament amb la capital i amb altres comarques i ciutats.

És per tot això que es pot afirmar que el funcionament productiu d'un territori industrialitzat com la Catalunya central forma una unitat amb una personalitat prou ferma com per tractar-la en un inventari didàctic de patrimoni industrial.

8. Fitxes de patrimoni tecnològic i industrial del Bages

Aquest annex recull el conjunt de fitxes que s'han elaborat de nou relatives a la comarca de Bages. S'han realitzat amb la recerca de la informació disponible publicada i, en alguns casos, amb recerca pròpia de fonts d'arxiu o entrevistes. Els dos tipus de recerca han estat costosos a causa de la dispersió de les fonts i de la dificultat d'accés.

Algunes de les fitxes no tenen la imatge definitiva que ha de fer el MCTC. En el format de pàgina web les fotografies aniran ordenades en àlbums, amb la seva fitxa corresponent i els peus explicatius que en faciliten l'ús didàctic.

En aquest annex es presenten les fitxes per ordre alfabètic de noms. El seu format en base de dades facilitarà qualsevol tipus d'indexació que necessiti l'usuari (cronològica, per municipis, per sectors...).

9. Relació de fitxes

<i>Núm.</i>	<i>NOM</i>
1	Barraca de vinya
2	Cal Cavaller
3	Cal Sitges
4	Can Berenguer
5	Can Carné
6	Can Serra o Serramalera
7	Celler Cooperatiu d'Artés
8	Celler Roqueta
9	Central hidroelèctrica de Viladecavalls II
10	Central tèrmica
11	Colònia Antius
12	Colònia El Cortés
13	Colònia Els Comdals
14	Colònia Galobart
15	Colònia Gomis
16	Colònia Jorba
17	Colònia la Bauma
18	Colònia Palà
19	Colònia Rabeia
20	Colònia Soldevila
21	Colònia Valls
22	Colònia Vilafruns
23	Cremallera de Montserrat
24	Dipòsits Vells
25	El Borràs
26	El Burés
27	El Clarassó
28	El Molí o Cal Vinyes
29	Escorxador Municipal
30	Estació del Nord

31	Fàbrica Cal Soler
32	Fàbrica Bertrand i Serra
33	Fàbrica Cal Balcells
34	Fàbrica Cal Balet
35	Fàbrica Cal Gallifa
36	Fàbrica Compañia Fabril de Carbones Eléctricos
37	Fàbrica del Guix
38	Fàbrica del Pont de Cabrianes
39	Fàbrica Els Panyos
40	Fàbrica Jover Regordosa
41	Fàbrica l'Abadal
42	Fàbrica Lemmerz
43	Fàbrica Les Punes
44	Fàbrica Nova
45	Fàbrica Pirelli
46	Fàbrica Sant Benet
47	Fàbrica Torrents
48	Fàbrica Torres Amat
49	Fàbrica Vella
50	Farinera Albareda
51	Farinera Florinda
52	Forn de calç
53	Forn de Pega
54	Giratòria
55	Habitatge Obrer
56	La Mina de l'Estany
57	La Sèquia
58	Les Set Tines
59	Mina de sal potàssica
60	Mina de Vilafruns
61	Mines de Potassa
62	Molí d'En Sala
63	Molí de Ribalta de Dalt

64	Molí de vent de Can Gallifa
65	Perramon i Badia
66	Pous de glaç de la Franquesa
67	Roda hidràulica
68	Teler de rem
69	Torre del gas
70	Torre dels soldats
71	Turbina Francis
72	Xemeneia Cal Cura

Barraca de Vinya

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Calders
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: Segle XVIII

Visites : Es pot visitar, esta en un camp de conreu.

Accés: Per la carretera de Manresa a Calders, poc després del quilòmetre 10, una mica abans d'acabar la recta. Es troba situada en un camp al marge esquerre, a uns 100 metres de la carretera.

II. Descripció

Tipologia: Construcció en pedra seca

- a. Sector: Agroalimentari
 - b. Subsector: Viticultura
 - c. Font d'energia
- Entorn: rural

Període: Segle XVIII, època preindustrial.

Finalitat construcció: magatzem d'eines agrícoles.

Evolució dels usos: aixopluc pel pagès i magatzem per guardar-hi les eines

Situació actual: L'estat de conservació és molt bo.

Titularitat o raó social: privat.

Breu descripció: Es tracta d'una barraca de vinya de planta quadrada. La construcció està excavada en el marge del camp. Les mides són 3,20 x 3,23 x 2,40 metres. Té una petita obertura en el mur esquerre. La porta no està centrada, es troba situada al costat del mur dret. Per la realització dels murs s'utilitzen blocs de pedra grossos i bastant regulars, els quals han estat prèviament treballats. Aquests blocs es combinen amb falques de pedra petites i també trossos de totxo. Es tracta d'una barraca feta de forma acurada; si bé utilitza pedres més bastes, hi ha molts blocs de pedra que han estat treballats per obtenir formes regulars. Encara es poden veure les empremtes deixades per les eines. Al davant d'aquesta barraca hi ha una altra de característiques molt semblants. L'interior està fumat.

III. Història

La pedra seca ha format part del paisatge del Bages. Els murs, parets o feixes van possibilitar la pràctica agrària i l'aprofitament pel conreu d'àmplis vessants costeruts o terres més marginals. Dintre del patrimoni en pedra seca ocupen un lloc d'excepció les construccions i aixoplucs, les barraques de vinya. La majoria de les barraques de vinya les poden trobar als municipis d'Artés i Calders. La presència de les barraques al Bages està molt lligada al conreu de la vinya. Tenen uns trets molt uniformes, el material és la pedra sense treballar, són de dimensions reduïdes, la planta és quadra o semicircular, són construccions d'un sol habitatge. Les barraques bagenques es cobreixen amb una volta cònica, per tal de protegir-les i impermeabilitzar-les, es cobrien exteriorment per una capa de pedres més menudes i terra.

IV. Bibliografia

Soler Bonet (1994)

Fàbrica de Cal Cavaller

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Callús
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1882

Visites: Es poden visitar exteriorment els edificis de la fàbrica i la colònia

Accés: Per la carretera de Manresa a Cardona, al terme de Callús

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: Filatura

Font d'energia: hidràulica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: colònia industrial.

Situació actual: La fàbrica és propietat de l'empresa Pujol Muntalà de Manresa. A la fàbrica hi ha instal·lades diferents empreses, com Mècnica Clamet. S'està convertint en un polígon industrial.

Titularitat o raó social: P.Cortils, Perera i Portabella, Joan Pujols SA, Compte i Viladomat.

Breu descripció: L'estructura primitiva de la fàbrica ha estat força reformada al llarg dels anys, encara que conserva a grans trets elements característics de les fàbriques del país. No hi havia serveis i els pisos no es van construir al costat de la fàbrica sinó en un raval de Callús. Es conserva una capella de reduïdes dimensions, que conserva a la porta l'escut d'armes dels Palmerola.

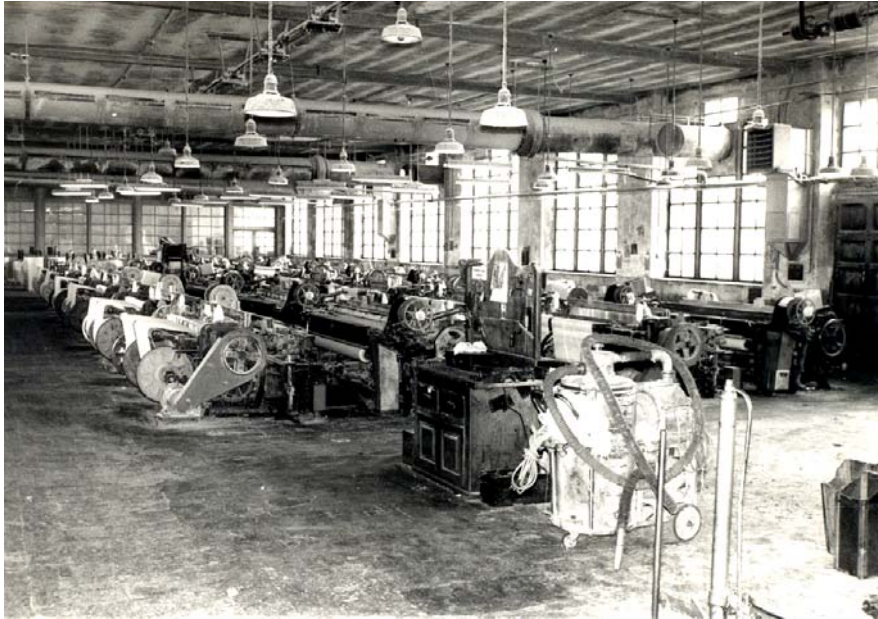
III. Història

Aquesta fàbrica la va construir l'any 1882 l'amo d'una gran finca i casa pairal anomenada can Riera, el Marquès de Palmerola, Josep Maria Despujol. L'explotació efectiva de la fàbrica anava a càrrec de P. Cortils, que hi tenia una filatura amb 8000 fusos. L'any 1907 era explotada pels fabricants manresans Perera i Portabella; amb l'aiguat d'aquest mateix any es va rebentar el canal de desguàs de les turbines. L'any 1923 Joan Pujols va comprar la fàbrica i la va transformar després d'associar-se amb Rovira i va formar la societat Rovira i Pujols, si bé més tard es separarien i la societat es convertiria en Joan Pujols SA. En acabar la guerra civil, la societat "Joan Pujols" va aixecar una nova nau al costat de la fàbrica vella i modernitzà la maquinària, comprant en propietat tota la fàbrica i l'horta. El 1948, en plena efervescència fabril, la indústria donava feina a 200 treballadors i disposava de 10.012 fusos. A la dècada dels seixanta la firma Compte i Viladomat va començar a explotar la fàbrica. Als anys setanta comencen els problemes laborals i l'any 1979 es produeix el tancament definitiu de la indústria. Actualment la propietat és de l'empresa Pujol Muntalà de Manresa.

IV. Bibliografia

Camprubí (1994)
Clotet (2005)
Fàbrega (2005)

Cal Sitjes

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Artés
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1917-1921

Visites: Es pot concertar visita i veure els exteriors.

Accés: Carrer Les Parres, 44

II. Descripció

Tipologia: Fàbrica

Sector: Tèxtil

Subsector: filats i teixits

Font d'energia: hidràulica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XX, 2ª Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: indústria tèxtil.

Situació actual: Actualment és un centre cultural on hi ha l'Escola Municipal de Música i la Biblioteca.

Titularitat o raó social: La Textil d'Artés S.A; Joan i Climent Aguilar (1922); Jaume Sitjes i Riera (1929), Jaume Sitjes S.A: (1934); Fàbrica col·lectivitzada (1936-1939); Jaume Sitjes S.A. (1939).

Breu descripció: També coneguda com a Cal Sitjes o la Fàbrica Nova. La coberta és a dues aigües. La nau principal és d'una sola planta i allargada. Les obertures dels finestrals són de tres cossos emmarcats amb maó vermell, com la porta principal. El mur que delimita l'entorn també utilitza aquest material com a ornamentació. Una esvelta xemeneia destaca de la horizontalitat del conjunt.

III. Història

Al 1917, Josep Ballús, Lluís Galobardes i Enric Sallés, compraren un terreny a la partida de cal Garriga per 3.500 pessetes per construir-hi una fàbrica de filats i teixits de cotó. Aquest terreny fou aportat con a capital a la Societat Anònima La Tèxtil d'Artés SA que es va constituir el 1918. Estava formada per més de quaranta socis inicials. El capital social eren 100.000 pessetes i es preveia una ampliació de 100.000 pessetes més. L'any 1922 la societat col·lectiva va fracassar però havia trencat el domini de Can Berenguer, fins aleshores l'única fàbrica d'Artés, sobre la contractació de mà d'obra. Després de la fallida, la fàbrica i la maquinària es van arrendar a Joan i Climent Aguilar fins l'any 1929. Llavors, la fàbrica, 154 telers de roba llisa i la resta de maquinària fou venuda a Jaume Sitjes i Riera, un important fabricant de Manresa. Durant la Guerra Civil fou col·lectivitzada. L'any 1947 es construeix una nova nau i s'amplien les instal·lacions existents. El 1972 Teresa i Santiago Busquets i Sitjes es separen de la raó social Jaime Sitjes SA. Se'ls concedeix part dels terrenys adjacents a la fàbrica on hi construeixen una nova nau que treballa amb la raó social Hilaturas Artés SA. La fàbrica de Cal Sitges encara treballa.

IV. Bibliografia

Ferrer (1990)
Girbau (2006)
Perarnau (2006)

Cal Berenguer de Cabrianes

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Sallent
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1902

Visites: Es pot visitar exteriorment la fàbrica, els pisos i els edificis annexos, així com la xemeneia.

Accés: Esta situada al poble de Cabrianes a la carretera de Cabrianes a Artés.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: Filatura i teixits de cotó

Font d'energia: hidràulica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: colònia industrial.

Situació actual: L'antiga fàbrica esta ocupada per l'empresa Filats MOS SA dedicada a la filatura.

Titularitat o raó social: 1902: forma part de Berenguer i Cia, amb fàbriques a Artés i al Pont de Cabrianes; 1905: Sobrinos de Berenguer; 1920: Manufactures Berenguer SA; 1989: Eudald Gonfaus

Breu descripció: La fàbrica no ha canviat gaire respecte a la construcció original, forma un recinte al qual s'accedeix per un pas sota un bloc de pisos de quatre plantes. La nau central de la fàbrica és de grans dimensions, de fet és la nau més gran de l'època modernista que es conserva a Catalunya. Un dels elements més característics és l'estilitzada xemeneia de secció circular que li dona un segell propi a aquesta construcció industrial que arquitectònicament es una de les més interessants del Bages. Destaca l'original composició del conjunt : la fàbrica i els edificis annexos formen un clos tancat en forma de "L" que es completa amb el canal i els jardins interiors.

III. Història

L'industrial promotor de la fàbrica era d'Artés, Josep Berenguer i Vilarsau va fundar la fàbrica amb l'objectiu d'ampliar la producció de filats de cotó de la fàbrica que ja tenia a Artés. Les obres s'havien iniciat el 1902. El 1905 va començar a funcionar la fàbrica amb els hereus de la Família Berenguer que la van guiar fins el 1989 quan en plena crisi del tèxtil la van vendre a Eudald Gonfaus. Amb el canvi de propietari es portar a terme una reestructuració important, una reducció de plantilla i una robotització de la maquinària. En els seus inicis venien a treballar a la fàbrica gent de Navarcles, d'Artés, de Sallent i de Santa Maria d'Oló, es van construir els anomenats pisos de la fàbrica. Hi havien arribat a viure uns 100 habitants dins de la colònia (als "pisos de la fàbrica"), i més de 300 al poble (any 2001). També havia tingut residència amb habitacions i serveis comunals. Tota la indústria funcionava amb els 300 cavalls de força que produïa el salt d'aigua (que actualment encara està funcionant) i ven l'electricitat a FECSA-Endesa.

IV. Bibliografia

Camprubí (1994)
Clotet (2005)
Piñero (1996)

Can Carné

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Castellgali
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1816

Visites : Es pot fer una visita dels exteriors, encara que el conjunt està desdibuixat com a conseqüència de la construcció de la carretera de Manresa a Olesa i posteriorment per la de Manresa a Abrera.

Accés: Està a tocar de la carretera de Manresa a Abrera.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: Filatura i teixits

Font d'energia: hidràulica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: colònia tèxtil.

Situació actual: Diverses empreses han ocupat la fàbrica i ha estat partida. Actualment l'ocupa la raó social Rogerferr del sector metal·lúrgic.

Titularitat o raó social: 1816: Martí Codina (filats de cotó); 1831: Antoni Barrera; 1832: Barrera i Monteis; 1900: Monteis (destruïda per la riuada de 1907); 1921: Josep Carné; 1934: Isidre Carné (fill)

Breu descripció: La fàbrica quedava tancat dins un recinte, l'entrada d'aquest es pot veure a peu de carretera. El recinte fabril dels anys vint mereix una visita per la seva espectacularitat.

III. Història

En el pla que hi ha entre el curs del riu i la balma, s'instal·là el 1831 el fabricant procedent de Ripoll Antoni Barrera, que havia comprat un primer edifici industrial el 1816 a l'industrial manresà Martí Codina que es dedicava a fer filats de cotó. Ben aviat la raó social serà Barrera i Monteis, i el seu personal augmentà la població, que vivia majoritàriament al nucli antic del poble. El 1921 una altra empresa, can Carné, comprà les instal·lacions de l'anterior, les eixamplà i construí un petit barri amb habitatges obrers. En aquest cas, el creixement urbà del segle XIX es produí en el mateix nucli antic, ja que tenia possibilitats d'expansió i era força proper a la indústria. La creació d'un barri d'habitatges obrers no es va fer fins ben entrat el segle XX. Després dels aiguats de 1907 es van construir habitatges fora del clos tancat de la fàbrica. Es va fomentar la creació de serveis: botiga de queviures, forn de pa, barberia, cafè. Tots ells i els habitatges són posteriors a 1922. La fàbrica es va tancar l'any 1963. El nombre màxim d'habitants van ser 261 l'any 1986.

IV. Bibliografía

Camprubi (1994)
Clotet (2005)
Pardo (1987)
Solà (2004)

Can Serra o fàbrica Serramalera

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Castellbell i el Vilar
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1871

Visites: Es pot visitar l'exterior dels edificis i la fàbrica de la colònia industrial.

Accés: Pel camí particular que surt al sud del poble de Sant Vicenç al costat de la fàbrica Balet.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: Filatura i teixits de cotó

Font d'energia: hidràulica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: colònia industrial.

Situació actual: **Titularitat o raó social:** 1875: Oller Hermanos y Serramalera: Oller y Serramalera Sdad. en Comandita; 1912: Josep Serramalera i Oller; anys trenta: Hilaturas de Aviá SA

Breu descripció: Aquesta colònia era petita. Hi havia una fàbrica de pisos amb parets de pedra, un bloc d'habitatges plurifamiliars força separats de l'espai fabril i una gran torre que era la residència dels propietaris. A partir dels anys seixanta hi funcionà una petita escola.

III. Història

Les obres es van iniciar l'any 1871, quan el governador civil de Barcelona concedí a Marià Calsina, autorització per aprofitar 3.800 l/seg d'aigua del Llobregat per fer moure una fàbrica tèxtil; en realitat qui va construir la fàbrica va ser Joan Serramalera, que comprà als Calsina les terres i la concessió hidràulica. La va posar en marxa l'any 1875. Al cap de pocs anys, a causa de l'endeutament que havia acumulat, se la va vendre als germans Oller, que van mantenir l'activitat fins al 1992. L'any 1934 va patir un incendi del que no es va arribar a recuperar. L'any 1883 can Serra va obtenir l'Estatut de Colònia Agrícola i Industrial, juntament amb la Burés i la Borràs, Van ser les úniques colònies tèxtils del Bages que van poder beneficiar-se dels privilegis que atorgava aquesta llei, com exempcions fiscals. El cas de la fàbrica de Serramalera (o colònia Serra) és el de l'aprofitament d'un paratge amb molt bones condicions per a la instal·lació d'un salt potent dins el terme de Castellbell i el Vilar, però a escassa distància del nucli urbà de Sant Vicenç de Castellet. És per aquest factor de proximitat que la construcció d'habitatges obrers és molt tardana (ben entrat el segle XX), ja que en principi utilitzava mà d'obra de Sant Vicenç que es desplaçava a peu fins a la fàbrica. Els botiguers de Sant Viçenc hi anaven a vendre queviures. La colònia va arribar a tenir 90 habitants. Actualment, els habitatges i l'antiga escola estan en ruïnes. El salt d'aigua s'aprofita per a la producció d'energia hidroelèctrica. És impressionant el potent salt d'aigua amb forma de mitja lluna.

IV. Bibliografia

Camprubí (1994)
Clotet (2005)
Masats (1997).
Suades (1996).
Virós (2002) i (en premsa).

Celler Cooperatiu

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Artés
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1908-1935

Visites: Visites concertades

Accés: Carrer Rocafort, 44

II. Descripció

Tipologia: Celler

Sector: Agroalimentari

Subsector: Viti-vinícola

Font d'energia:

Entorn: rural

Període: Segle XX, 2ª Revolució Industrial.

Finalitat construcció: Producció artesana

Evolució dels usos: Celler cooperatiu agrícola

Situació actual: Una part de l'edifici es conserva amb les funcions originals, una altra ha estat destruït per fer-hi cases i una altra —les oficines— s'han convertit en habitatges.

Titularitat o raó social: Sindicat Agrícola d'Artés i el Celler Cooperatiu.

Breu descripció: El conjunt d'edificacions agrupa el Sindicat Agrícola d'Artés i el Celler Cooperatiu. Els edificis són construïts en un estil poc atractiu però molt funcional, adaptat a les necessitats d'un celler vitícola, amb naus rectangulars amb teulada amb doble vessant i amb diferents orientacions.

III. Història

La Cooperativa va ser creada l'any 1908 per mossèn Sanglès amb el nom "Sindicat Agrícola d'Artés" com a resposta a la gran producció vitivinícola de la comarca. Ben aviat es comença a produir vi de taula. El 1935 s'inicia la producció de vi amb marca pròpia i es va construir l'actual celler. L'any 1945 es comença a elaborar cava. Avui dia manté aquestes funcions i, a més, també hi ha una botiga de queviures produïts pels membres de la societat cooperativa.

IV. Bibliografia

Ferrer (1990)
Perarnau (2006)

Celler Roqueta

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Avinyó
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: segle XV

Visites: Es poden concertar visites directament amb l'empresa o per mitjà del Centre de Recursos Pedagògics del Bages.

Accés: : La masia es troba molt a prop del nucli d'Horta d'Avinyó.

II. Descripció

Tipologia: Masia

Sector: agroalimentari.

Subsector: vinícola

Font d'energia: manual

Entorn: rural

Període: Segle XV, època preindustrial i industrial.

Finalitat construcció: Activitat vinícola

Evolució dels usos: Activitat vinícola

Situació actual: en actiu

Titularitat o raó social: Bodegas Roqueta S.A.

Breu descripció: El celler Roqueta està format per diferents construccions annexes, segons les construccions típiques de la masia tradicional catalana. Està molt ben conservat, una de les parts més importants és la subterrània, destinada a l'elaboració i conservació del vi. La família Roqueta l'ha conservat com un museu i s'hi pot visitar els antics cellers, tines, bombes, botes de congreny...

III. Història

La Masia Roqueta té els seus orígens el 1442 i successivament ha portat el mateix cognom fins als nostres dies. La Masia Roqueta es dedicava de forma predominant al cultiu del raïm, amb les varietats de Picapoll, Macabeu i Sumoll, ja que eren les que tradicionalment es plantaven a la zona. Al soterrani de la Masia hi ha els cellers primitius, amb les premses de fusta que servien per a la verema amb els mètodes més tradicionals. El 1898 la família Roqueta es trasllada a Manresa per vendre els seus productes. D'aquesta manera, l'empresa va integrar la producció i la venda, en un establiment a la carretera de Vic. La casa Roqueta es va especialitzar en el comerç a l'engròs de vins i va experimentar per primer cop a la comarca la producció de vi escumós al voltant de 1920. A la dècada de 1960 passa de la venda a l'engròs a la venda de vi embotellat. L'any 1973 es constitueix Bodegas Roqueta. Al maig de 1983, aquesta empresa fou la base de la nova "Societat Agrària de transformació Masies d'Avinyó", creada per impulsar el conreu de les vinyes i per a l'elaboració i envelleiment de vins de qualitat. Masies d'Avinyó s'ha vinculat directament a l'obtenció de la Denominació d'Origen Pla de Bages per promoure l'elaboració de vins d'alta qualitat a la comarca i la seva posterior distribució. Actualment, Masies d'Avinyó compta amb una instal·lació molt moderna per a l'elaboració del vi, amb cups de fermentació d'acer inoxidable de temperatura controlada; també disposa d'una gran capacitat d'envelleiment, amb bocois, barriques i "foudres" de roure. L'any 1999 es va instal·lar en terrenys de la Masia Roqueta, el centre de distribució i logística i una sofisticada planta embotelladora de vins.

IV. Bibliografia

Camprubí (1984)
Camprubí (1994)
Camprubí (2000)
Dovella (1987)
Perarnau (2006)

Central Hidroelèctrica de Viladecavalls II (Colònia Jorba)

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Calders
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1903-1913
- Ampliacions: Als anys 1980 va ser modernitzada.

Visites: Es pot visitar i seguir una part del recorregut del canal de Viladecavalls.

Accés: Carretera de Calders a Navarcles trencall de la Colònia Jorba i Bellveí (5 Km)

II. Descripció

Tipologia: Central Hidroelèctrica

Sector: Energètic

Subsector: hidràulic

Font d'energia:

Entorn: rural

Període: Segle XX, 2ª Revolució industrial.

Finalitat construcció: producció d'energia

Evolució dels usos: Instal·lació hidràulica.

Situació actual: En funcionament.

Titularitat o raó social: "Industrias y Almacenes Jorba"

Breu descripció: : L'edifici de la central es troba prop de la colònia Jorba, abans de la resclosa de Manganell. La presa d'aigua està prop de Bellveí, on comença un llarg canal que travessa muntanyes amb túnels excavats i amb sifons per salvar forts desnivells. El recorregut és aproximadament de 5 Km fins a arribar a la línia de la central, on l'aigua és abocada a la turbina des d'una alçada considerable, uns 80 metres.

III. Història

La construcció de la colònia Jorba, l'any 1892, va comportar la creació d'una central hidroelèctrica per produir energia per al funcionament de la pròpia fàbrica. L'any 1905 es va bastir una segona central hidroelèctrica que donava energia a altres instal·lacions industrials de la comarca. El 1903 Pere Jorba i Gassó es va associar amb Joan Gamisans Puigcarbó i van comprar la concessió d'aigües des del molí de Bellveí fins al molí del Blanquer. El 1905 van allargar la concessió fins a la colònia Jorba. Les Obres de la central van durar uns deu anys. Als anys 1980 la central va estar reciclada i modernitzada per Lluís Jorba i Gomis. El conjunt del canal i la central són uns elements rellevants en el patrimoni industrial de Catalunya, sobretot per l'espectacularitat del recorregut.

IV. Bibliografia

Camprubí (1988)
Perarnau (2005)

Central Tèrmica CAME

I. Documentació

Localització: Central Tèrmica

-Municipi: Manresa

-Comarca: Bages

Cronologia:

-Any d'inici: 1913

Visites: Es pot veure exteriorment.

Accés: Carrer Llusà/ carrer Alt de Puigterrà.

II. Descripció

Tipologia: Central elèctrica

Sector: sector energètic

Subsector: tèrmic

Font d'energia:

Entorn: urbà

Període: Segle XX, 2ª Revolució Industrial.

Finalitat construcció: producció d'energia

Evolució dels usos: Generador d'electricitat per energia tèrmica.

Situació actual: Magatzem i oficines de l'empresa distribuïdora d'electricitat.

Titularitat o raó social: Companyia Anònima Manresana de Electricidad, Forces Elèctriques del Segre, FECSA, ENDESA

Breu descripció: Edifici de plantes fet en maó amb elements decoratius en ceràmica. Destaca del conjunt l'esvelta xemeneia que encara es conserva. De l'interior cal destacar la distribució dels espais originals disposats en planta i que en l'actualitat s'han reconvertit en oficines.

III. Història

L'any 1913 un grup d'industrials , entre ells els manresans Gallifa, Vila i Ferrer van construir una central d'electricitat tèrmica situada al carrer Llusà, per poder oferir el servei d'enllumenat públic. Aquesta empresa va rebre el nom de CAME , Compañía Anònima Manresana de Electricidad, coneguda popularment com l'Anònima. El projecte es va encarregar als germans Muntadas, que van fer-hi instal·lar una màquina de vapor horitzontal, sistema Compound, de grans dimensions. Tenia una potència de 360 CV, que generaven 44.000 volts.

IV. Bibliografía

Camprubí (1984)
Camprubí (1994)
Perarnau (2006)

Colònia Antius

I. Documentació

Localització: Colònia Antius

-Municipi: Callús

-Comarca: Bages

Cronologia:

-Any d'inici: 1875

Visites: Es poden visitar exteriorment els edificis de la fàbrica i la colònia i especialment els edificis de serveis.

Accés: Per la carretera de Manresa a Cardona. Venint de Súria, està situada a l'extrem nord del terme de Callús, al marge dret del riu Cardener.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: Filatura

Font d'energia: hidràulica, amb vapor complementari

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: Colònia industrial, empreses de diferents activitats econòmiques.

Situació actual: La fàbrica i la colònia són propietat d'Esteve Torrens. La fàbrica antiga ja no funciona però s'hi ha situat altres empreses que utilitzen els locals i instal·lacions per a les seves activitats econòmiques. A les cases de la colònia encara hi viu gent, tot i que la majoria són segones residències.

Titularitat o raó social: Filatures Callús, Mitasa.

Breu descripció: Seguint el curs del riu Cardener, la primera fàbrica és la de la colònia Antius també coneguda com "Cal Milord". La construí l'amo de la finca, en Joaquim Torrens i Fuster, l'hereu d'una de les grans fortunes de Manresa, l'any 1875. Conegué èpoques de gran esplendor, disposava de diversos equipaments: botiga, fonda, barberia, cafè-teatre, escola, església així com d'un grup d'habitatges.

III. Història

La casa Antius es troba documentada des de l'any 1196, quan hi havia un hospital. L'any 1875, Joaquim Torrens va construir en terrenys de la seva propietat una fàbrica que ell mateix va explotar. Estava dedicada a la filatura de cotó. A part de la fàbrica va construir un petit grup d'habitatges per als treballadors i altres serveis propis d'una colònia industrial. L'any 1899, la fàbrica va patir un incendi però va ser reconstruïda ràpidament. L'any 1919 la indústria era regida per Llogari Torrens i Serra. L'any 1932 es va formar la societat Filatures Callús, després de quatre anys d'inactivitat. Al 1948 l'empresa tenia una plantilla de 140 treballadors i hi havia instal·lats 6.000 fusos. El barri fabril d'Antius celebrava la Festa Major per Sant Pere. També tenia equip de bàsquet que va destacar força. Actualment està tancada.

IV. Bibliografia

Camprubi (1994)
Clotet (2005)

Colònia El Cortès

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Callús
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1873

Visites: Es pot visitar exteriorment.

Accés: La carretera de Manresa a Súria parteix la colònia pel mig, a una banda hi ha la fàbrica i a l'altra els habitatges.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: filats i teixits de cotó

Font d'energia: Hidràulica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: Industrial

Evolució dels usos: Colònia industrial tèxtil.

Situació actual: La fàbrica està inactiva però es fa servir com a magatzem. En aquesta zona s'ha fet un polígon industrial. El propietari de l'antiga colònia va posar a la venda els habitatges, que van ser adquirits pels antics llogaters o com a segones residències.

Titularitat o raó social: Vídua i Fills d'Ignasi Borràs, Hilaturas Ibéricas.

Breu descripció: La fàbrica original és feta amb pedra ben treballada, la teulada és a dues aigües. Les façanes frontals estan decorades amb formes rectes i corbes en la seva part superior. Les successives ampliacions que s'han anat fent a la fàbrica li ha donat una imatge de nau industrial de tipologies diverses. La colònia tenia 68 habitatges obrers, una zona esportiva i d'esbarjo. Molt a prop de la fàbrica hi havia la casa del director i els horts.

III. Història

La colònia el Cortès, va néixer l'any 1833, quan Francesc Cortès Morató va construir la fàbrica amb la intenció de llogar-la en un terrenys de la seva propietat. El primer arrendatari va ser Antoni Torras, que va arribar a tenir 200 treballadors, 7.000 fusos i 80 telers. Poc a poc, al costat de la fàbrica es van anar construint els edificis que conformarien la colònia. A principis del segle XX hi havia 25 habitatges i l'escola; també es van construir habitatges privats. De 1911 a 1930 la firma tèxtil Vídua i Fills d'Ignasi Borràs es va fer càrrec de l'explotació de la fàbrica amb una secció de telers. L'any 1933 Hilaturas Ibéricas, que provenia de Graugés (Avià, al Berguedà) va arrendar la fàbrica i va treballar servint comandes a l'exèrcit republicà. Aquesta situació animà la vida de la colònia i el creixement industrial; durant aquest anys funcionaven dues botigues amb cafè que convocaben les dues opcions polítiques. L'any 1948 aquesta empresa tenia 160 treballadors i 6.000 fusos; l'any 1983 hi treballaven 170 persones i tenia 15.000 fusos. Segons les èpoques va tenir sales de ball, església, equip de bàsquet, uns serveis que van contribuir a mantenir viu l'esperit de colònia. Cal destacar el canal del Cortès construït amb uns contraforts que li donen un atractiu especial, situat molt a prop de la fàbrica i a la vora del Cardener, el salt d'aigua proporcionava una força de 150 CV, energia necessària per moure les màquines per mitjà de les turbines i un generador elèctric.

IV. Bibliografia

Camprubí (1994)
Perarnau (2006)
Pini (1999)
Serra (2000)

Colònia Els Comtals

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Manresa
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1854

Visites: Es pot visitar exteriorment.

Accés: A la sortida de Manresa en direcció a Barcelona. La carretera parteix la fàbrica i la casa de l'amo i els habitatges obrers.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: filats i teixits de cotó

Font d'energia: Hidràulica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial

Finalitat construcció: Industrial

Evolució dels usos: fàbrica de filats i paper primitives, Colònia industrial, polígon industrial i habitatges.

Situació actual: Va ser venuda a parts, funciona dividida com un polígon industrial. Algunes de les empreses instal·lades han crescut força (com la Foneria els Comtals), i s'han ampliat amb la construcció de noves naus a la rodalia de la colònia original. Els habitatges (els unifamiliars sobretot) s'han revalorat molt gràcies a la seva situació i s'estan venent i restaurant (en contrast amb els que encara són d'antics treballadors de Bach), es construeix ara un nou bloc d'habitatges plurifamiliar (al lloc on se'n va ensorrar un) i se n'ha restaurat totalment un dels antics. S'ha format una associació de veïns que ha revitalitzat la colònia i ha aconseguit l'asfaltat dels carrers i la restauració de serveis com el parc infantil i el camp d'esports. La torre de l'amo s'està acabant de restaurar com a centre de l'associació manresana de pares de nens subdotats AMPANS.

Titularitat o raó social: Joan Bta. Soler (fàbrica de paper); 1804: Joan Bta. Vilaseca i Marià Sagristà (fàbriques de filats i de paper); 1816: Marià Sagristà; 1830: Marià i Josep Ignasi Sagristà (germans); 1840: Josep Fabrè i Cia. (explotació); 1843: Francesc Sagristà (fill de Marià, propietat); 1847: Josep Abadal (propietat); 1855: Carsi i Almirall (explotació); 1861: Vidal, Vallès i Solà (explotació i propietat); 1862: Roca (explotació); 1917: Germans Bach (explotació i propietat); 1975: La Metalúrgica Tèxtil SA.

Breu descripció: Gran construcció industrial. Disposa d'una àmplia nau industrial remarcada amb decoració ceràmica i una esvelta xemeneia hexagonal. Com a conjunt de la colònia, queden les restes de l'antic baixador de tren, els habitatges d'estil anglès (planta baixa i pati) i una gran finca que servia de casa de l'amo i jardí, que inclou una ermita romànica restaurada i ampliada a principi del segle XX pels Bach.

III. Història

L'any 1854, el reverend Joaquim Abadal va vendre al seu nebot Josep Solà i Abadal una gran finca amb edificis rurals i un antic molí paperer que conservava en bon estat el canal i la resclosa. Amb aquest patrimoni, i associat amb els industrials manresans Vidal i Vallès, va fundar una fàbrica tèxtil i una colònia annexa. La raó social es va vendre la fàbrica i la colònia als germans Bach l'any 1917, que hi van construir la gran casa senyorial dels amos, un edifici que reproduïx l'estil d'un castell del centre d'Europa. En destaquen la torre de l'amo, l'església i els habitatges unifamiliars i plurifamiliars de principi del segle XX. Després de la Guerra Civil passa a mans de la família Villà, assolint el màxim creixement. A meitat del segle XX s'obre el baixador del ferrocarril, s'amplien les naus industrials, es construeixen nous habitatges. Amb la crisi del tèxtil dels anys seixanta l'empresa dels Villà fa fallida. L'any 1975 les naus industrials són ocupades per l'empresa manresana La Metalúrgica Textil (Cal Lluvià). S'abandonen molts habitatges i la colònia entra en decadència i abandonament. Actualment, en haver-se recuperat, s'ha convertit en un pol de creixement i atracció urbanística de Manresa.

IV. Bibliografia

Solà (2004).
Serra (2000)

Colònia Galobart

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Navarcles
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1865

Visites: Es pot visitar exteriorment, s'han conservat alguns habitatges i l'edifici de la fàbrica. Els serveis estan abandonats.

Accés: Sota el Mas Galobard, als afores de Navarcles. A tocar de la carretera N-141-c en direcció a Calders.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: filats i teixits de cotó

Font d'energia: Hidràulica, vapor, elèctrica.

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial

Finalitat construcció: Industrial

Evolució dels usos: industrial tèxtil.

Situació actual: activa com a fàbrica tèxtil especialitzada en teixits sanitaris (benes i gases) i com a residència hi ha dues famílies censades oficialment segons l'ajuntament de Navarcles (els serveis estan abandonats).

Titularitat o raó social: 1866: Burés i Salvador; 1904: Guitart i Salvador; 1940: Guitart y Salvador SA; 1963: Hilaturas Riera SA (participada per Tèxtil Torras Valentí) / mantenen el nom de l'empresa.

Breu descripció: A finals del segle XIX, la zona ja era una colònia industrial. Hi havia 50 pisos per als treballadors i diferents serveis com botiga de queviures, cafè, escola, barberia, menjador per a les noies treballadores que no vivien a la colònia i torre de l'amo. Havien arribat a viure 47 famílies unes 222 persones aproximadament. Cap a 1970 es va afegir una nova nau. En l'actualitat alguns dels habitatges dels treballadors s'han enderrocat així com altres construccions antigues molt malmeses.

III. Història

L'any 1958, l'amo del mas Galobart va donar al seu fill, Valentí Galobart, uns terrenys per construir-hi una fàbrica de teixits, dins aleshores del terme de Calders (fins 1928). L'any de la seva fundació va ser 1866, sota la raó social Burés i Salvador". Valentí Galobart estava casat amb Ignàcia Burés i Arderiu, filla del amo de la fàbrica del mateix nom. A principis del segle XX, l'empresa s'anomena Guitart i Salvador. L'any 1963 Filatures Riera compra la majoria de les accions de l'empresa, però mantenen el nom d'aquesta. L'any 1971 Filatures Riera es dissol. A partir d'aquell moment l'empresa ha anat passant per diferents raons socials sempre vinculades a la família Torres Valentí principal accionista de Filatures Riera. Malgrat tots els problemes del tèxtil al llarg dels anys 1970 i 1980, l'empresa s'ha especialitzat en la fabricació de benes i gases mantenint l'activitat industrial.

IV. Bibliografia

Benavente (1992);
Serra (2000).

Colònia Gomis

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Monistrol de Montserrat
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1892

Visites: Es pot visitar l'exterior de la colònia, els habitatges estan restaurats, els serveis són actualment un restaurant, l'església i la fàbrica.

Accés: A tots dos costats de la carretera C-1411 (C-55) que travessa la colònia pel mig. Des de Manresa, a pocs quilòmetres de Monistrol de Montserrat.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: Filatura i teixit de cotó

Font d'energia: hidroelèctrica.

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: colònia tèxtil, habitatges, serveis

Situació actual: Als dos costats de la carretera C-1411, al sud de Monistrol, entre la muntanya de Montserrat i el riu Llobregat

Titularitat o raó social: 1895: Francesc Gomis; 1909: Germans Gomis hi produeix electricitat per vendre; 1923: el negoci de l'electricitat passa a anomenar-se: Força i Enllumenat SA (del que la colònia també forma part)

Breu descripció: Els antics habitatges obrers, que avui en dia són pisos rehabilitats han conservat la fesomia exterior. A la banda esquerra hi havia els serveis de la colònia, que ara són propietat del Restaurant Vila Vallbona, especialitzat en banquets. Al costat hi ha l'església neoromànica del Roser. La fàbrica està situada en un nivell inferior.

III. Història

Els Gomis eren uns industrials manresans que des de mitjan segle XIX es dedicaven a filar i teixir cotó a la ciutat. Davant la manca d'aigua, motor i font d'energia de baix costs per a la industrialització, van decidir comprar terrenys al peu del Llobregat al terme municipal de Monistrol de Montserrat. L'any 1892 van obtenir el permís oficial per construir una resclosa i un canal i ràpidament van iniciar la construcció de la fàbrica, i es va posar en funcionament l'any 1895. Tot seguit van començar les obres de construcció de la colònia amb habitatges per als treballadors i serveis bàsics: escola, botigues, cafè-teatre, església (1911). El 1927, l'arquitecte manresà Alexandre Soler i March va redisenyar la colònia amb una nova església, escola amb teatre i habitatges per al mestre i els encarregats. A més d'industrials tèxtils, els Gomis es van especialitzar en la producció d'electricitat i en el seu transport, per la qual cosa van construir una xarxa de transport i el subministrament de llum a molts pobles del Bages sud fins ben entrat el segle XX. El nombre màxim d'habitants que va tenir la colònia van ser 250. Actualment, a la colònia Gomis hi ha censades 80 persones.

IV. Bibliografia

Benavente (1992)
Camprubí (1994)
Clotet (2005)
Serra (2000).

Colònia Jorba o Manganell

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Calders, partida de Viladecavalls, a tocar de Navarcles
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1892

Visites: Es pot visitar exteriorment el conjunt de la colònia. Altres llocs d'interès són l'església de Sant Pere de Viladecavalls, la central elèctrica núm. 2 i la font de l'Avi.

Accés: Per la carretera de Manresa a Calders, un trencall a mà dreta, pocs quilòmetres després del municipi de Navarcles.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: Teixit

Font d'energia: hidroelèctrica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: colònia industrial

Situació actual: part dels habitatges són utilitzats, parts de la fàbrica han estat llogades a d'altres empreses i la central elèctrica està en funcionament. La majoria dels serveis han tancat.

Titularitat o raó social: 1892: Pere Jorba i Gassó; 1923: Industrias y Almacenes Jorba; 1970 Indústries Jorba Mir SA.

Breu descripció: Colònia industrial començada a construir el 1892 per l'empresari manresà Pere Jorba i Gassó. Disposa de tres naus industrials, resclosa, canal i turbina. L'edifici principal d'habitatges és format per un cos allargat de 4 plantes. Havia disposat de serveis com forn de pa, botiga, escola, cafè, barberia, carnisseria, escola i l'església de Sant Pere de Viladecavalls. És espectacular el sistema de funcionament de la central elèctrica núm. 2: es proveeix d'una presa força llunyana i funciona amb salt d'uns 80 m d'alçada que posa l'aigua dins d'un tub inclinat. És interessant la font d'estil noucentista situada sota la casa del Director de la Colònia Jorba. Consta d'un mur de 5 arcades, la central amb fornícula, dos bancs i la font. El brollador és de bronze i es conserven diferents plafons de rajoles polícromes que representen diferents escenes populars fetes pel ceramista Uró el 1934. S'anomena Font de l'Avi en record del fundador de la colònia.

III. Història

La colònia Jorba va ser fundada l'any 1897 per Pere Jorba i Gassó un comerciant i industrial amb una gran empenta empresarial. Les obres de construcció de la fàbrica, els pisos i els serveis de la colònia van durar cinc anys (1892-1897). La colònia disposava de tota mena de serveis: botiga de queviures, carnisseria, forn de pa, escola i guarderia infantil i dormitoris per als treballadors de fora, regentats per les monges de l'orde "Serves del Sagrat Cor", barberia, perruqueria, cafè amb sala de lleure, església de Sant Pere de Viladecavalls (1934), central elèctrica núm. 2 (1906) de manera que es podien cobrir les necessitats dels treballadors que venien dels pobles veïns Talamanca, Mura, Navarcles i Monistrol. Un cop instal·lats a la colònia podien disposar d'un hort i un galliner. Hi van arribar a viure unes 175 persones. La fàbrica històrica va tancar l'any 1981. Actualment, a l'antiga colònia hi resideixen habitualment una quinzena de famílies, mentre que els caps de setmana i els festius augmenta la població.

IV. Bibliografia

AA. DD. (1996)
Camprubí (1988)
Camprubí (1994)
Clotet (2005)

Colònia La Bauma

I. Documentació

Localització:

- Municipi:** Castellbell i el Vilar
- Comarca:** Bages

Cronologia:

- Any d'inici:** 1861
- Ampliacions:** dins de la colònia: església, escola per a nenes (1908), Casino (amb cafè, teatre, coral i biblioteca, fundat el 1909), Mutualitat; fora de la colònia es va construir un carrer on vivia gent que hi treballava, aquí hi havia botigues, forn de pa, taverna...

Visites: Es pot visitar el conjunt exteriorment, molt interessant per visitar la Torre de l'amo, l'església.

Accés: A l'antiga carretera de Manresa a Abrera. Entre el nucli del Borràs i la cruïlla amb la carretera de Terrassa.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: filats i teixits de cotó

Font d'energia: Hidràulica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial

Finalitat construcció: Industrial

Evolució dels usos: indústria tèxtil, impressió de cartonatges

Situació actual: La Bauma està dividida entre la fàbrica, que acull una indústria tèxtil, Mat SA, i una altra d'impressió de cartonatges, Tecnogràfiques SA, i els habitatges dels obrers, que han esdevingut una barriada del municipi. Actualment hi viuen unes 300 persones aproximadament.

Titularitat o raó social: **fàbrica 1:** 1859: Roca; **fàbrica 2:** 1859: Llubia; 1871: Joan Güell i Ferrer; 1872: Eusebi Güell i Bacigalupi (el 1879 la lloga a Dalmau i Tolrà Germans); 1892: la compren Dalmau i Tolrà Germans; 1896: Joan Vial i Solsona; 1917: Germans Parera i Vives; 1920: Bartomeu Puiggròs. **Les dues fàbriques juntes:** 1929: Fills de Bartomeu Puiggròs (compen la fàbrica Roca); 1930, Josep Balcells, Dolors Morató / Balcells SA (el 1963 tanca l'empresa); 1990: Nerpel SA (fa fibres sintètiques).

Breu descripció: La colònia La Bauma és un dels exemples de colònia industrial més interessants de la comarca dels Bages, a part de ser una de les més antigues. En una banda del riu hi ha els habitatges obrers i els equipaments col·lectius (església, casino, botigues...), i l'altra banda sobresurt la xemeneia circular i l'estructura de la fàbrica, construïda seguint el desnivell del terreny, on destaca l'edifici senyorial adossat a la fàbrica d'estil modernista tardà obra de l'arquitecte manresà Alexandre Soler i March de primers del segle XX. Combina en la construcció el maó, la pedra i la ceràmica vidrada.

III. Història

La Colònia de la Bauma es construeix en un extrem del municipi de Castellbell i El Vilar l'any 1859 (primer són dues fàbriques de riu amb habitatges per a obrers i per als amos: Roca i Llubià, dos empresaris de Martorell que comparteixen presa i canal) en uns terrenys que havien comprat a les masies Xaviró i Abadals. Va ser a partir d'aquestes dues fàbriques que va néixer el nucli de la Bauma més per l'iniciativa d'emprenedors que no pas per l'impuls dels industrials; d'aquesta manera la taverna, el forn de pa, les botigues, les fondes van dependre de particulars i no pas dels propietaris de les fàbriques. El nexa d'unió entre la gent de la fàbrica i els de la carretera van ser els habitatges construïts pels empresaris. A la carretera hi havia les activitats lúdiques i d'esbarjo. La colònia va créixer molt a partir de la dècada de 1870 quan la fàbrica estava llogada per la raó social Dalmau Tolrà Hermanos. L'empresari Joan Vial i Solsona es fa càrrec de la colònia a principis del segle XX i va fer ampliacions a la fàbrica entre 1901 i 1915. Va construir els dos edificis més significatius de La Bauma: la torre de l'amo d'estil modernista tardà, obra d'Alexandre Soler i March (1905-1908) —restaurada pels actuals propietaris de la fàbrica— i l'església de la Sagrada Família del mateix arquitecte, les obres de la qual van començar el 1905. També es va construir l'escola per a nenes (1908), el Casino (amb cafè, teatre, coral i biblioteca, fundat el 1909), i es va crear una Mutualitat (Montepio de Sant Joan Baptista). També caldria destacar l'antic pont (desaparegut amb la riuada de 1970), una palanca amb quatre arcs metàl·lics amb el sistema Eiffel. La fàbrica va canviant de propietaris fins que l'any 1989 tanca Balcells Morató i el 1991 tanca Nerpel SA.

IV. Bibliografía

Ballús (2000)
Masats (1997)
Perarnau (2006)
Piñero; Ferrer; Serra (1997)
Serra (2000)
Solà (2004)

Colònia Palà

I. Documentació

Localització:

-Municipi: Navàs

-Comarca: Bages

Cronologia:

-Any d'inici: 1875

-Ampliacions: 1877; 1879: 1885, 1920, 1930

Visites: es pot visitar els exteriors de la colònia i els edificis públics.

Accés: A tocar de riu Cardener i partida per la carretera de Manresa a Cardona.

II. Descripció

Tipologia:

Sector: tèxtil

Subsector: filats i teixits de cotó

Font d'energia: hidràulica, electricitat.

Entorn:

Període: S.XIX: Primera revolució industrial

Finalitat construcció: colònia industrial tèxtil fins al 1971

Evolució dels usos:

Situació actual: disposa de Fleca - botiga, bar, sala de teatre, oficina de l'Ajuntament de Navàs, Habitatges i s'hi han instal·lat empreses de diferents sectors.

Titularitat o raó social: Esteban Valls y Companyia (1875); Industrias Palà S.A (1923).; Vallès i Galimany; Manufactures Valls.

Breu descripció: La fàbrica Palà es situa prop d'un salt d'aigua d'un antic molí per aprofitar l'energia hidràulica. Es començà a construir el 1875 i el 1877 ja estava en ple rendiment. Després, l'any 1877, es comença a construir els habitatges per als treballadors, les botigues i l'església. L'esplèndida casa del propietari és de 1879. Posteriorment, es construí el xalet del mestre, el del capellà, l'escola...

III. Història

La colònia Palà es fundà el 1876 a l'esquerra del riu Cardener i és, juntament amb la Colònia Valls, una de les grans colònies del Cardener. Palà Vell, que es el nom amb que també se la coneix, va ser fundada per Joan Palà i Valls un reconegut advocat barceloní i hereu del mas i de la propietat Palà. Els seus socis per a la fabricació de filats i teixits de cotó eren el seu cosí Esteve Valls i Manuel Arias. Un cop acabada la fàbrica, hi funcionaven 5.000 fusos i 100 telers mecànics. Un incendi el 1885 va fer necessari reconstruir la fàbrica. Els anys 1919 i 1923 es van fer dos salts d'aigua més. Els anys de 1920 són els de màxim creixement. S'amplien el nombre d'habitatges, els espais culturals i de servei i les instal·lacions industrials. L'empresa passa a denominar-se l'any 1923 Indústries Palà SA formada pels germans Joan i Francesc Palà Claret. El 1930 es construeixen més pisos, el xalet del mestre, el del capellà i l'escola per a nens. El nombre màxim de treballadors fou de 2012; el de fusos 6768 i el de telers 268. L'any 1971 va tancar la fàbrica a causa de la forta crisi del sector.

L'any 1981 hi havia a la colònia 256 habitants, mentre que l'any 2005 n'hi havia 140. Actualment consta d'habitatges, una fleca botiga, bar, sala de teatre i una oficina de l'Ajuntament de Navas. La fàbrica antiga, situada al marge esquerre del riu Cardener, no està activa, però s'han instal·lat a l'antiga colònia altres empreses de diferents sectors.

Cal mencionar que en aquesta colònia va néixer l'any 1926 i s'hi va formar el mític jugador del Barça Estanislau Basora.

IV. Bibliografia

Camprubí (1994)

Clotet (2005)

Pini (1999)

Perarnau (2006)

Colònia la Rabeia

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Balsareny
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1871

Visites : Es pot visitar exteriorment la fàbrica i els habitatges de la colònia.

Accés: Carretera de Manresa a Berga, poc després de Balsareny un trencall a l'esquerra, a la riba dreta del riu Llobregat, a prop de la masia la Rabeia.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: Filatura i teixits de cotó

Font d'energia: hidràulica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: Colònia industrial

Situació actual: L'antiga fàbrica l'ocupa l'empresa Iberspa, que hi produeix banyeres d'hidromassatge i equips per a la filtració d'aigua de les piscines, entre d'altres productes que comercialitza.

Titularitat o raó social: Jaume Soldevila, Hilatures Gossypium, Iberspa SA

Breu descripció: La colònia Rabeia va ser una de les més petites del Bages, tenia la fàbrica i uns 20 habitatges per als treballadors

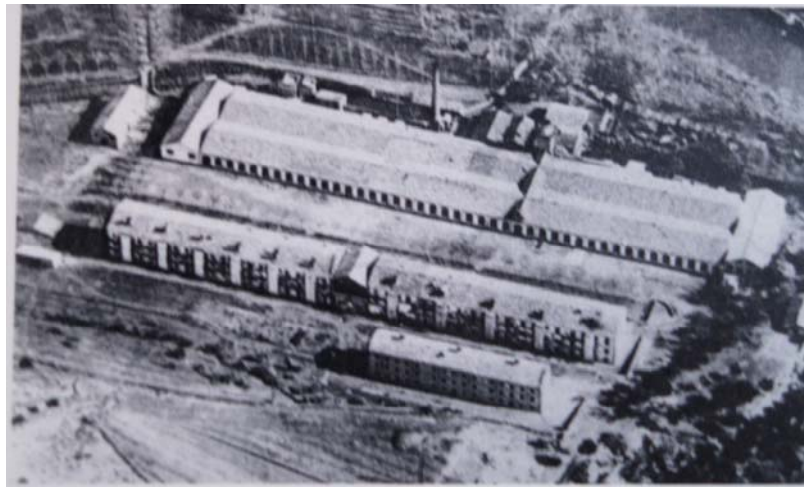
III. Història

El topònim de la masoveria de la Rabeia, situada a la vora esquerra del Llobregat, dóna nom a tot un seguit de cases al voltant d'un mas, datat el 1368. L'any 1868, l'amo de la masia de la Rabeia autoritzava els sallentins Jaume i Pere Soldevila i Carreras a establir-se en un tros de terra situat al peu del riu Llobregat, per tal que hi poguessin construir una fàbrica. Aquest va ser l'origen del conjunt fabril de la Rabeia. L'any 1871 començava la construcció de la pressa i el 1872 es posava en funcionament. L'industrial Jaume Soldevila va demanar permís al Govern Civil per aprofitar un altre salt d'aigua del riu Llobregat situat dins del terme de Balsareny per posar en funcionament una nova fàbrica de filats i teixits de cotó que va construir als terrenys que havia comprat Jaume Rabeia i d'aquesta manera, si calia, podia dividir les dues fàbriques i colònies, i repartir-les entre Jaume i Pere Soldevila i Carreras, tal com es farà el 1886 per part de Josep Soldevila i Cases. La colònia de la Rabeia sempre va ser més petita que la colònia veïna de Sant Esteve o Sant Salvador, que es coneix per colònia Soldevila.

IV. Bibliografía

Carreté; Benítez (2002)
Camprubí (1994)
Clotet (2005)
Piñero, Ferrer i Serra (1997)

Colònia Soldevila o Sant Esteve

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Balsareny
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1871

Visites: Es poden visitar exteriorment la fàbrica i els habitatges i tot el conjunt d'elements característics d'una colònia industrial, ja que aquest lloc no ha tingut gaires modificacions urbanístiques.

Accés: Per la carretera de Manresa a Berga està situada a la dreta del Llobregat, a tres quilòmetres i mig al nord del poble de Balsareny

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: teixit

Font d'energia: hidràulica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: teixit, embalatge

Situació actual: Actualment hi ha establerta la firma Texpack, que produeix embalatges i té 50 treballadors.

Titularitat o raó social: **1871:** germans Jaume i Pere Soldevila i Carreras, **1886: divisió de la fàbrica en dues:** una per a Josep Soldevila i Casas i la segona passa a formar la colònia de la Rabeia.

Breu descripció: Es conserva la fàbrica, els habitatges i els serveis de la colònia; però estan en mal estat i el deteriorament és evident. Pràcticament està deshabitada, segons el cens actual de l'Ajuntament de Balsareny hi viuen 11 persones.

III. Història

Va ser fundada a les terres del mas Lladó per Josep Soldevila Casas el 1872. Les obres s'havien iniciat l'any anterior. Al cap de poc temps (1899) es van bastir els primers habitatges per als treballadors. Els diferents equipaments (cafè, botigues, guarderia, escola, camp de futbol, teatre etc.) es van construir al voltant de l'església romànica de Sant Esteve, que també dona nom a la colònia. La fàbrica va arribar a tenir 650 treballadors i la colònia 550 habitants. La seva vitalitat es veu reflectida en les activitats culturals que s'hi desenvolupaven, com les representacions dels Pastorets o "L'adveniment de l'infant Jesús", seguint la versió de Josep M. Folch i Torres, des de 1948; l'any 1999 s'hi va representar per última vegada perquè el teatre no s'ajustava a la normativa de seguretat. L'any següent es va fer una versió abreujada a la plaça de l'església de la mateixa colònia, com a acte reivindicatiu per demanar-ne la continuïtat. També hi ha coral Sant Esteve (1963) i l'Esbart Dansaire Sant Esteve (1948).

L'any 1998, l'empresa Texpack va comprar la fàbrica, els habitatges i el teatre. En aquell moment moltes famílies van marxar i l'any 2005 el propietari de la colònia va advertir als últims inquilins que haurien de trobar un altre lloc per viure perquè no vol assumir per més temps la responsabilitat que suposa el deteriorament dels habitatges. La intenció de l'empresa és rehabilitar els pisos i fer-hi una residència. L'any 2003 es va fer una crida per tal de salvar el patrimoni industrial i es va aconseguir la col·laboració del Parc Fluvial del Llobregat per fer-ne un estudi arquitectònic per trobar unes pautes d'actuació.

IV. Bibliografia

Camprubí (1994)
Carreté; Benítez (2002)
Clotet (2005)
Ferrer; Piñero; Serra (1997)

Colònia Valls

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Sant Mateu de Bages
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1903

Visites: Es pot visitar exteriorment.

Accés: Fins fa poc temps estava partida pels termes de Sant Mateu de Bages i Navàs i per la carretera de Manresa a Cardona i per la de la colònia Valls a Saló.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: filats i teixits de cotó

Font d'energia: Hidràulica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: Industrial

Evolució dels usos: Colònia industrial tèxtil.

Situació actual: A l'antiga fàbrica s'han instal·lat altres empreses.

Titularitat o raó social: Isidre Valls i Pallerola, Manufacturas Valls SA.

Breu descripció: Poc després de la seva construcció, es van fer els habitatges, les naus industrials, l'església, el camp de futbol i els altres serveis. Un dels edificis destacats és l'església, d'estil neoromànic amb els murs arrebossats i pintats de color blanc, destaca per l'esvelt campanar de planta quadrada

III. Història

A l'inici del segle XX es dissolgué la societat Esteban Valls y Compañía i Isidre Valls, que havia succeït al seu pare, construirà una nova fàbrica un parell de quilòmetres riu avall, que serà la colònia Valls o Palà Nou o Palà de Baix. La nova fàbrica va començar a funcionar l'any 1903 i una part de la colònia ja s'havia construït. La fàbrica es va bastir al marge dret del Cardener, aprofitant la força motriu proporcionada per dos salts d'aigua que li van permetre arribar fins al 800 CV. Al 1903 la fàbrica ja comptava amb 3.200 pues de filar i 120 telers; en aquest mateix lloc es construïren els habitatges per als treballadors i els primers edificis de la colònia obrera. Poc després es va construir l'església i l'edifici annex de l'escola de nens i nenes, la rectoria i la casa-convent de les germanes dominiques, encarregades de l'ensenyament elemental dels nens i més tard de l'educació de les noies treballadores. El 1907 es va constituir La Germandat de Sant Esteve, destinada a cobrir les necessitats dels treballadors en cas de malaltia i també la cooperativa Valls per a la compra de queviures i tota mena de bens de consum. Sembla ser que aquestes institucions van aparèixer després del fort aiguat de l'any 1907 quan la riuada va inundar totalment la fàbrica Valls. A la colònia l'aiguat va sobrepassar els 6 metres d'alçada i molts pisos van quedar afectats. El diputat manresà Alexandre Soler i March va presentar al Congrés dels Diputats un informe detallat de les conseqüències que va tenir l'aiguat per als industrials del Cardener i concretament els danys patits per la colònia. L'any 1918 es va constituir una empresa filial, Valls i Mir, on es realitzaven l'acabat, el blanqueig, el teinyit i l'estampat del teixit. Durant el mateix any va traspasar tots els seus actius a l'empresa anònima Manufacturas Valls SA. Aixó va fer créixer la colònia i es van construir un nou nucli al marge esquerra del riu, on destaca l'edifici del casino; també es van construir nous blocs d'habitatges a prop de l'església. L'any 1921 es va constituir Manufacturas Valls SA, amb un capital de cinc milions de pessetes. Entre 1931 i 1933 s'amplia la fàbrica, coincidint amb el moment de màxima prosperitat. Després de la guerra civil, Manufacturas Valls, SA es farà càrrec de la majoria del capital de Viuda de José Tolrà SA, constituint un dels primers grups cotoners de Catalunya. Els famosos germans Valls i Taberner eren aleshores uns líders de la burgesia catalana i presidiren institucions com la Cambra d'Indústria de Barcelona. El 1991 Manufacturas Valls SA presentà suspensió de pagaments. Les naus de la fàbrica han estat reconvertides i parcel·lades per a diferents empreses i activitats.

IV. Bibliografia

Camprubí (1994)
Clotet (2005)
Perarnau (2006)
Serra (2000)

Colònia Vilafruns

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Balsareny
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1851

Visites: Es poden visitar els exteriors, però l'estat de conservació és dolent.

Accés: Per la carretera de Manresa a Berga un trencall a ma dreta entre el municipi de Sallent i Balsareny.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: Filatura

Font d'energia: hidràulica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: colònia industrial

Situació actual: inactiva

Titularitat o raó social: 1851: Ramon, Esteve i Josep Valls (Esteve va fundar la colònia Valls); 1900? (primer decenni): Dolors Riera de Valls i Josep Serra i Marsal (propietaris); 1921: Ricard Vinyes.

Breu descripció: Es conserva la fàbrica històrica i pocs edificis més. L'estat de conservació no és gaire bo, podrien dir que està en estat de desaparició.

III. Història

L'any 1851 Ramon, Esteve i Josep Valls, tres industrials sallentins, van construir la primera fàbrica de Vilafruns. A començaments del segle XX eren els propietaris Dolors Riera de Valls i Josep Maria Serra i Marsal que van ampliar la fàbrica, el salt d'aigua i la resclosa. Aquest edifici es va incendiar l'any 1914. Les repetides crisis van marcar el desenvolupament de la colònia, que pràcticament no va desenvolupar el seu nucli urbà. La fàbrica històrica esta inactiva i en procés de desaparició.

L'any 1934, una companyia alemanya va iniciar la construcció d'un pou per treure potassa, molt proper a l'ermita romànica de Santa Cecília, que actualment ja no existeix. El pou es va començar a explotar l'any 1948, i va atreure molts treballadors, molt d'ells d'origen andalús i va ser l'origen de la colònia minera que també es coneix com Vilafruns.

IV. Bibliografía

Camprubi (1994)
Clotet (2005)
Ferrer; Piñero; Serra (1997)

Cremallera de Montserrat

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Monistrol de Montserrat
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: Al voltant de 1885
- Ampliacions: L'any 2001 i 2003 es va construir en nou cremallera.

Visites: Es pot utilitzar com a mitjà de transport per arribar al Monestir de Montserrat.

Accés: Des de l'estació de Ferrocarrils de la Generalitat fins al peu de la Basílica de Nostra Senyora de Montserrat.

II. Descripció

Tipologia: línia

Sector: transport

Subsector: ferroviari

Font d'energia: vapor i electricitat.

Entorn: rural

Període: Segle XIX, 2ª Revolució Industrial

Finalitat construcció: transport

Evolució dels usos: transport de viatgers

Situació actual: En funcionament.

Titularitat o raó social: Ferrocarrils de la Generalitat.

Breu descripció: L'actual itinerari del cremallera transcorre per l'antic traçat al llarg de quatre quilòmetres, quatre dels quals són en cremallera i supera un desnivell, entre les estacions de Monistrol-Vila i de Montserrat, de gairabé 550 metres.

Els llocs més destacats del recorregut són el túnel de la Foradada, el pont del Centenari, la nova estació de Monistrol Vila (podrien dir que és la obra més espectacular), el túnel de l'Àngel, el pont de Guilleumes i el túnel dels Apostols.

III. Història

L'any 1878, l'enginyer Joaquim Carrera i Sairol va observar la creixent afluència de visitants a Montserrat i la necessitat de combinar un transport més ràpid i còmode. Amb aquesta finalitat és va associar amb Josep M. Gonzalez per fer un cremallera entre l'estació del Nord de Castellbell i el monestir. Al setembre de 1880 es presenta el projecte al govern i un any després es aprova pel Senat. Tres mesos després, al desembre de 1881 es constituïa la Societat Ferrocarrils de Montaña a Grandes Pendientes, SA (FMGP). Des d'un punt de vista de la història de les comunicacions, el Cremallera de Montserrat va ser el primer tren de muntanya del tipus cremallera que es va instal·lar a l'Estat espanyol. Aquest tren tenia una sèrie d'avantatges respecte al transport de l'època: permetia el transport col·lectiu de grans grups de viatgers i una reducció del temps del trajecte; en una hora i cinc minuts s'arribava al monestir des de l'estació de Monistrol, amb l'altre sistema es tardava tres hores i mitja. Enllaçat amb els ferrocarrils del Nord, el Cremallera permetia anar i tornar de Montserrat en un sol dia. Entre 1893 i 1920 es van fer una sèrie de millores en la línia com la doble via que facilitava l'encreuament de trens., el baixador de la Bauma, es substitueix el telègraf pel telèfon com a mitjà de comunicació entre les estacions, o el nou edifici de l'estació de Monistrol-Montserrat entre d'altres. L'època de màxim esplendor del cremallera va ser entre 1920-1930, al llarg d'aquests anys va augmentar el nombre de viatgers transportats. A partir d'aquestes dates diferents problemes econòmics per mantenir els crèdits a llarg termini, la guerra civil, i un parell d'accidents sobretot el de l'any 1953, van fer que la línia es clausurés. El cremallera de Montserrat feia el seu primer viatge inaugural el 6 d'octubre de 1892 i l'últim trajecte el 12 de maig de 1957. Però l'increment constant de viatgers va fer que Ferrocarrils de la Generalitat redactés un informe i presentés un projecte, l'any 1991, per recuperar el tren cremallera. Entre 1999-2000 s'actualitza i s'adapta per començar les obres el 2001 i es va inaugurar el nou traçat el juny de 2003. El cremallera actual es totalment nou i aprofita la major part de l'antic traçat.

IV. Bibliografia

Blasco, Gil, Suades (1998)
Perarnau (2006)

Dipòsits Vells

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Manresa
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1861-1865

Visites: Es pot visitar , concertant visites per mitjà del Museu de Tècnica de Manresa. Telèfon de contacte 938772231, adreça electrònica museu@parcdelasequia.com

Accés: Carretera de Santpedor nº 55

II. Descripció

Tipologia: Dipòsits

Sector: Abastament d'aigua

Subsector:

Font d'energia:

Entorn: urbà.

Període: Segle XIX; Revolució Industrial.

Finalitat construcció: Emmagatzematge i distribució d'aigua.

Evolució dels usos: Emmagatzematge i distribució d'aigua, museu

Situació actual: Museu de la Tècnica de Manresa

Titularitat o raó social: Junta de la Sèquia, Patronat del Museu de la Tècnica

Breu descripció: Antigament eren els dipòsits d'aigua que proveïen tota la ciutat.

L'edifici construït entre 1861 i 1865 consta de tres dipòsits idèntics i independents amb una superfície de 2400 m². Estan separats per parets de 3metres de gruix però també estan connectats. L'alçada màxima dels murs es 8,50 metres i el volum total de la reserva d'aigua era de 16000 m³. Al principi tenia caseta per l'entrada d'aigües ,casa per el guarda i magatzem. La coberta de cadascun dels edificis esta formada per voltes de pedra que descansen sobre murs perimetrals i una alineació d'arc que reposen en pilars centrals i que donen a cada dipòsit una estructura de dos naus. L'any 1888 es construïren dos dipòsits més a major alçada a la zona de Can Font i poc després un tercer dipòsit. L'any 1970 s'instal·len unes canalitzacions paral·leles a l'edifici dels dipòsits vells que comunicaven l'entrada i sortides sense que l'aigua pas-ses pels dipòsits. Al 1980 els dipòsits deixaren de funcionar.

III. Història

Des del Segle XIV la ciutat de Manresa obté aigua del riu Llobregat per diferents usos per mitjà d'una presa situada al terme de Balsareny, de la qual neix un canal (la Sèquia) que condueix l'aigua fins a la ciutat. L'aigua discorria per petites conduccions d'aigua per quasi bé tots els carrers des d'on arribava a l'interior de les cases. A partir del segle XIX el creixement de les activitats industrials contaminaren les aigües i el tifus, entre altres malalties infeccioses provocaven un gran nombre de morts a l'any. Aquest fou el motiu pel qual alguns manresans d'acord amb l'ajuntament decidiren construir uns dipòsits per assegurar el subministrament i potabilitat de l'aigua.

Al 1861 comença el servei d'aigües potables de Manresa quan la Corporació Municipal va anomenar una comissió per tirar endavant la iniciativa. La comissió s'encarrega de les obres de canalització de les aigües a l'interior de la població i la de la construcció dels avui denominats Dipòsits Vells que es van ubicar a la Partida de la Creu Guixera, a tocar del camí vell a Santpedor. Per tal de finançar el projecte es va invitar als manresans a subscriure plomes d'aigua (equivalents a Manresa a 2468 litre sal dia) al preu de 500 pessetes cada una, que després les podia subcontractar a diferents cases o entitats. Marià Poto, fou el projectista i constructor de les obres, natural de Aragó i afincat a Manresa. L'enginyer Enrique León el va assessorar. La primera xarxa de distribució d'aigües potables del municipi de Manresa funciona a finals de 1865, després que diferents problemes en les canonades de distribució, inicialment de ceràmica fossin resolts. Al 1876 es van haver de refer la majoria de conduccions degut a la poca pressió en que l'aigua arriba a alguns carrers.

El 1990 diverses institucions acordaren habilitar l'edifici dels dipòsits vells de Manresa per tal d'instal·lar-hi un futur museu de la tècnica (MTM) que expliqués el passat industrial de Manresa i el Bages. L'edifici fou molt ben restaurar i rehabilitat. La fundació per a la Promoció del Museu de la Tècnica de Manresa es el Patronat que aplega les diferents institucions : Ajuntament de Manresa, La Caixa d'Estalvis de Manresa, el Col·legi d'Enginyers Industrials, Aigües de Manresa, el Museu Nacional de Ciència i la Tècnica de Catalunya i el Gremi de Cintaires de Espanya. El guió del Museu fou encarregat a Lluís Virós.

IV. Bibliografía

Feliu (2002)
Oliveras (1985)
Perarnau (2006)
Serra Perez (2006)
Viros (2000)

El Borràs

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Castellbell i el Vilar
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1873

Visites: Es pot visitar tot el conjunt exteriorment. Cal destacar les naus industrials, les galeries dels habitatges dels obrers, la casa de l'amo on actualment hi ha un restaurant i el casino Borràs.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: Filatura i teixit.

Font d'energia: hidràulica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: colònia industrial.

Situació actual: Hi viuen unes 1500 persones, segons fonts municipals. De les tres colònies industrials i altres nuclis com el Vilar neix el poble de Castellbell i el Vilar i Sant Cristòfol del Vilar. El Borràs acull el serveis principals del poble: l'escola pública, l'escola bressol, l'àrea bàsica de salut, la residència d'avis Montserrat, l'ajuntament, la pista coberta poliesportiva, el camp municipal d'esports, la piscina, la biblioteca etc...També hi ha el casal del pensionista, sales polivalents al Casino Borràs que és el centre de les activitats culturals. Pel que fa a la fàbrica històrica, es manté l'activitat tèxtil amb l'empresa Elàstic.

Titularitat o raó social: fàbrica d'aigües avall: Salgot; fàbrica d'aigües amunt: Germans Ricart (llogaters); **Les dues fàbriques juntes:** 1890 aprox.: Oleguer Borràs; Oleguer Borràs i Fills; Vda. i Fills d'Ignasi Borràs, Joaquim Borràs; 1935: Manufactures Borràs, SA

Breu descripció: Destaca la fàbrica, els habitatges dels obrers amb cuina, menjador amb llar de foc, fogons i aigüera, quatre habitacions, un rebost, i alguns amb galeria exterior, on hi havia la comuna. Comptava amb la casa de l'amo i l'església. Com a serveis hi havia botiga, fonda, escola per a nenes de monges, escola dominical de noies, cafès, "Ateneo Borrásense" (fundat el 1914 amb cafè, sala de ball, cinema i classes de formació professional), Casino (fundat el 1922, amb cinema, coral, ball, grup escènic, grup d'esports i grup sardanista), Mútua (1925); fora de la colònia es va construir un carrer on vivia gent que hi treballava, aquí hi havia forn de pa, taverna.

III. Història

L'any 1846, Oleguer Borràs i Francesc Burés van associar-se per construir una fàbrica de filats i teixits de cotó a Manresa; al cap de pocs anys compraven terrenys al peu del Cardener i construïren dues fàbriques separades al costat d'una tercera, la de Francesc Gallifa. Les tres fàbriques compartien presa i canal. La relació de les famílies era molt estreta i l'any 1847 la filla d'Oleguer Borràs es va casar amb l'hereu Burés i al cap d'uns anys sogre i gendre decideixen comprar terrenys al terme municipal de Castellbell i el Vilar i iniciar una nova expansió al costat del Llobregat a partir del model de colònia industrial (1873). L'any 1877 la raó Olegario Borràs e Hijos fundà la fàbrica. Al costat de la fàbrica, els Borràs s'hi van construir una torre que poc després va ser ocupada per les germanes dominiques, que s'ocupaven de l'escola de nenes. A partir de 1909 també s'instal·là l'escola nocturna per a nois i l'escola dominical per a noies, on aprenien a cosir i brodar. A principis del segle XX ja funcionava a cal Brunet un cafè, una sala de ball, i un cinema, aquest edifici fou reformat el 1914 i batejat amb el nom de l'Ateneo Borràsense. El 1922 s'inagurà el casino, amb barberia i cafè, una sala de cinema i espai per reunions del cor i l'orfeó; actualment és de propietat municipal. L'any 1955, es van celebrar les bodes diamant de l'empresa, que van coincidir amb el moment de més prosperitat: 8.000 fusos, 150 telers i 500 treballadors. El nombre màxim d'habitants de la colònia van ser un miler. La fàbrica va tancar als setanta. La colònia era el nucli més poblat del municipi i va acabar acollint la capitalitat. Actualment hi viuen unes 1.500 persones.

IV. Bibliografia

Ballús (2000)
Camprubi (1994)
Clotet (2005)
Ferrer i Serra (1997)
Masats (1997)
Piñero, , Serra (2000)
Solà (2004)

El Burés

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Castellbell i el Vilar
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1872

Visites : Es pot passejar per l'exterior de la colònia i veure el conjunt d'edificis.

Accés: Per la carretera vella de Manresa a Terrassa, dins del nucli urbà de Castellbell i el Vilar.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: Filatura i teixit.

Font d'energia: hidràulica, vapor

Entorn: rural, al costat del nucli del poble

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: colònia tèxtil

Situació actual: Hi viuen aproximadament unes 300 persones, segons fonts municipals. Existeix una Associació de veïns anomenada Amics del Burés. Cal destacar la Capella de Música. Tot i la importància que havia tingut la indústria tèxtil del Burés, avui en dia aquest sector no té presència. A la fàbrica, s'hi ubiquen les empreses Depinsa i Bages Pint del sector de la pintura.

Titularitat o raó social: **fàbrica d'aigües amunt**: Hijos de M. Puig; **fàbrica d'aigües avall**: Esteve Burés; **Les dues fàbriques juntes**: 1907: Vídua i Fills de Francesc Burés; 1920: Francesc Burés i Regordosa; 1933: Manufactures Llobregat i Ter; 1940: Indústries Burés.

Breu descripció: Destaca del conjunt els habitatges, el Casino Burés, l'antic edifici de l'ajuntament que en l'actualitat s'està rehabilitant.

III. Història

La colònia Burés fou fundada el 1872 pel manresà Esteve Burés i Arderiu. El fet que la fàbrica estès situada en un lloc despoblat, va fer que de bon començament hagués de construir els serveis bàsics: un habitatge provisional per al propietari, magatzems i cantina per als treballadors. Més tard es van ampliar amb la construcció de la botiga de queviures, carnisseria, forn de pa, taverna, fonda amb habitacions, botiga de roba, barberia, estanc, ferrer, drogueria, espardenyeria i cafè amb sala de ball; tot era propietat de la colònia. A més hi funcionava: el Montepio Nostra Senyora dels Dolors, l'orfeó la Formiga (des de 1893, transformat en la capella de música Burés el 1940), Casino Burés (1934) i la torre de cal Burés que es va construir dalt d'un turó des d'on es podia contemplar tota la propietat i la vall del Llobregat. Esta encerclada per un mur de 2,5 metres d'alçada i més de quatre quilòmetres de llargada. La colònia Burés va obtenir l'estatut de Colònia Agrícola i Industrial el 1883 per quinze anys. El que va donar caràcter a la colònia van ser els habitatges, que no van para de créixer, i el Casino, inaugurat el 1934, que acollia la seu de l'orfeó anomenat La Formiga, documentat des del 1893 i que a partir de 1940 es conegut amb el nom de Capella de Música el Burés.

La història del Burés és la història de l'aprofitament de l'aigua per a la producció d'energia i també la d'un nucli fabril potentíssim que havia donat feina a milers de persones. El tancament de la fàbrica històrica va ser l'any 1991. El nombre màxim d'habitants va ser de 800 persones.

IV. Bibliografia

Ballús (2000)
Camprubi (1994)
Clotet (2005)
Ferrer i Serra (1997)
Masats (1997)
Piñero, Serra (2000),
Solà (2004)

El Clarassó

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Monistrol de Calders, que es va segregar de Calders el 1934.
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: Cap 1910

Visites: Es pot visitar exteriorment les restes dels blocs de habitatge, la nau de la fàbrica i el canal.

Accés: Per la carretera de Manresa a Calders un trencall a la dreta després de la colònia Jorba i abans d'arribar a Calders.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: Filatura

Font d'energia: hidràulica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: fàbrica tèxtil, colònia industrial.

Situació actual: Activa. L'edifici fabril acull la raó social Tipcedep SA, treballa per primeres marques de roba esportiva i també llenceria fina d'alta qualitat. Té 40 treballadors.

Titularitat o raó social: cap a 1910: Clarassó Sederías Españolas; Tipcedep.

Breu descripció: Es pot observar la fàbrica que s'ha ampliat; del grup d'habitatges només hi ha un sol bloc dempeus, estan deshabitats i l'estat de conservació és dolent. El més espectacular és el canal i la presa, tant per les seves dimensions com per la dificultat tècnica de la construcció. Per accedir-hi a l'entrada del canal hi ha unes escales a tocar de la carretera, mig quilòmetre al sud de la carretera.

III. Història

La fàbrica del Clarassó ja funcionava a final del segle XIX. Al seu entorn es van començar a construir habitatges i un petit nucli de serveis que donaren origen a la colònia, de reduïdes dimensions. El salt d'aigua va permetre electrificar el poble de Monistrol l'any 1917. Cal destacar l'important obra hidràulica que va emprendre l'industrial Clarassó quan va comprar el molí de la Pahissa i va començar a construir la fàbrica i la colònia.

IV. Bibliografia

Clotet (2005)
Perarnau; Piñero (1993)
Fortuny; Serra (1988).

El Molí o Cal Vinyes

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Balsareny
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1841

Visites: Es pot visitar l'exterior de la fàbrica i els habitatges així com la xemeneia.

Accés: Es a la sortida sud del Balsareny en direcció a Sallent, entre l'antiga carretera C-1411 i el riu Llobregat.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: Filatura de cotó.

Font d'energia: hidràulica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: Colònia industrial.

Situació actual: La fàbrica històrica està ocupada per l'empresa Hilaturas Balsareny des de l'any 2004.

Titularitat o raó social: 1842: Cots i Portabella; 1867: Nadal i Ribó (que, amb el seu soci Mateu Serra i Touran, farà l'Ametlla de Merola el 1870/71); 1906: Ricard Vinyes i Coma.

Breu descripció: En realitat és una fàbrica de riu al costat de la qual el fabricant va construir uns habitatges. Destaca la nau coberta amb dent de serra que s'adapta perfectament al conjunt, així com un característic color groc amb el que es van pintar tots els edificis de la colònia. És espectacular la xemeneia de secció poligonal. L'estat de conservació és mitjà/bo.

III. Història

L'any 1807, tomàs Solsona, un petit fabricant de cotó de Balsareny, volia construir una petita fàbrica al costat del molí, però no va ser fins 1841 que el projecte va tirar endavant. La família Cots de Manresa va comprar l'antic molí fariner de Balsareny i el van transformar en fàbrica de filats de cotó que va estar en funcionament fins a final del segle XIX. Després d'un incendi, la indústria es va vendre l'any 1906 a Ricard Vinyes i Coma. Des d'aleshores la fàbrica del Molí també es coneix com cal Vinyes.. L'any 1922 es van construir els pisos que li donen la fesonomia de colònia. Les obres d'ampliació es van fer als anys trenta.

IV. Bibliografia

Camprubi (1994)
Clotet (2005)
Carreté, Benéitez (2002).
Solà (2004)

Escorxador municipal

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Manresa
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1906-1908

Visites: Es pot visitar els exteriors i concertar prèviament la visita amb l'Associació de veïns del Poble Nou.

Accés: Plaça Bages

II. Descripció

Tipologia: Escorxador

Sector: agroalimentari

Subsector: ramader

Font d'energia: elèctrica

Entorn: a tocar del núcli urbà, però a una certa distància.

Període: Segle XX: Segona revolució industrial

Finalitat construcció: Escorxador municipal

Evolució dels usos: escorxador, biblioteca i local social de l'Associació de veïns del Poble Nou.

Situació actual: actualment Biblioteca Universitària de Manresa

Titularitat o raó social: Ajuntament de Manresa

Breu descripció: L'edifici era de grans dimensions i ocupava el centre d'una illa irregular, projectat, sobre un eix de simetria. L'obra va quedar inacabada per falta de pressupost. L'escorxador de Manresa està format per un conjunt d'edificis repartits en una parcel·la irregular situada a tocar del nucli urbà, però a una certa distància ara fa 100 anys, en el moment de la seva construcció. El conjunt es compon de naus d'una sola planta, desdobladess en tres cossos de diferents alçades per facilitar-ne la ventilació i la il·luminació. La construcció té els murs de pedra irregular i està perfilada en maó vermell, amb finestres altes partides en tres cossos, amb persianes de fusta fixes que permetien tant la ventilació com el pas de la llum i els espais interiors separats per gelosies de fusta. Des del punt de vista estètic es donava una gradació dels marrons, vermells i grisos de la fusta de gelosies i encavallades, del maó i de les teules i de la pedra, Tot això acompanyat d'elements decoratius vistosos propis de l'estil postmodernista d'Oms. Així, les dues façanes tenen grans finestrals triples separats per pilars i plafons amb relleus escultòrics i la porta està emmarcada per dos pilars amb capitells. A l'interior hi destacaven les esveltes columnes adossades de maó vermell, amb uns anells i uns grans capitells de pedra que aguantaven la base d'unes lleugeres encavallades de fusta reforçades amb tirants de ferro.

III. Història

Des de la dècada de 1880, l'Ajuntament ja plantejava el trasllat i l'ampliació de l'antic escorxador municipal, que estava situat a l'interior de la ciutat i que molestava força el veïnat. Després d'algunes mesures temporals, com matar els porcs en un edifici provisional als afores de la ciutat, es va decidir la construcció d'un nou edifici.

El 1906 l'Ajuntament n'encarregà el projecte a l'arquitecte municipal, Ignasi Oms i Ponsa, un dels principals artífexs de l'arquitectura manresana d'aquell temps, que es trobava en una etapa de maduresa artística i de plenitud creativa.. Fins al 1992 ha funcionat com a escorxador d'ovins.

Es pot qualificar d'obra molt reeixida si es té en compte la funció d'escorxador que havia de tenir. Justament aquest fet és el que ara ha permès la seva reutilització com a Biblioteca Universitària de Manresa, ja que s'ha rehabilitat un edifici que en el seu moment ja era molt ambiciós i amb un tractament estètic postmodernista molt propi de l'arquitectura d'Ignasi Oms.

IV. Bibliografia

Virós (2006)

Bover; Baraut (1991)

Estació del Nord

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Manresa
- Comarca: Bages.

Cronologia:

- Any d'inici: 1859

Visites: Es pot visitar tant els exteriors com els espais interns.

Accés: A la banda esquerra del riu Cardener, al costat de l'antiga carretera de Manresa a Abrera.

II. Descripció

Tipologia: Estació de tren

Sector: transports

Subsector: ferroviari

Font d'energia:

Entorn: urbà, a les afores de la ciutat.

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: transport

Evolució dels usos: estació de ferrocarril

Situació actual: estació de ferrocarril.

Titularitat o raó social: Caminos de Hierro del Norte de España, RENFE

Breu descripció: Edifici allargat format per tres cossos: un cos central, de planta baixa i dos cossos sobresortits a cada costat de planta baixa i un pis; tots tres tenen les teulades a quatre aigües. L'accés principal està situat al cos central. Els materials utilitzats en la construcció són el maó combinat amb pedra, cal destacar el porxo de l'andana realitzat en ferro colat. Es conserven restes d'una antiga giratòria situada en l'extrem de les vies direcció Lleida i a la banda sud, direcció Barcelona, l'antiga estació de mercaderies.

III. Història

L'any 1859 arriba a Manresa el primer tren Barcelona-Manresa. 2 anys abans havia arribat a Terrassa però l'accidentada orografia del terreny entre Manresa –Terrassa va implicar que es fessin obres de gran envergadura, com el viaducte del Boixadell i molts túnels i terraplè com el de la Bauma. La instauració de la línia ferroviària va suposar una millora social, cultural però sobretot econòmica per la ciutat i la comarca. L'any 1860 el tren ja arriba a Lleida (en aquest tram de línia es va mantenir la tracció de vapor quan el resta de la línia ja estava electrificada), i el 1861 a Saragossa. La doble via no s'instal·la fins l'any 1925 i la electrificació fins 1929. En aquesta època coincideixen en l'estació els ferrocarrils del Nord i el carrilet de Manresa a Berga. Durant el període de la Guerra Civil es va volar el pont d'enllaç de l'estació de Manresa –Riu amb l'Estació del Nord, aquest pont ja no es va tornar a construir. A l'any 1941, es va crear la societat estatal RENFE, desapareixen els Ferrocarrils del Nord. Aquesta companyia és la que explota la línia i l'estació en l'actualitat.

IV. Bibliografia

Camprubi (1984)
Camprubi (1994)
Perarnau (2006)

Can Soler

I. Documentació

Localització: Sant Vicenç de Castellet.

Cronologia: 1868

Visites: actualment es pot visitar l'exterior, i l'interior s'està habilitant com a centre cívic municipal per a diverses entitats del poble.

Accés: pel carrer Diputació, just al costat del pont que dona accés al poble.

II. Descripció

Tipologia: Fàbrica

Sector: tèxtil

Subsector: filatura de cotó

Font d'energia: hidràulica, completada amb vapor

Entorn: poble industrial

Període: Segle XIX, revolució industrial

Finalitat construcció: producció de filats de cotó

Evolució dels usos: entrat el segle XX, Hilados y Tintes Soler hi va produir fil de mescla de cotó i llana. A partir de la dècada de 1960, amb la construcció de noves naus –força espectaculars i amb estructura de formigó– s'hi ha produït també teixits de cotó del tipus denim (texà).

Situació actual: algunes parts estan llogades a empreses, com una fusteria, i les dues fàbriques històriques del segle XIX s'estan rehabilitant com a centre cívic del poble

Titularitat o raó social: Ajuntament de Sant Vicenç de Castellet

Breu descripció: pel que fa al valor patrimonial, el més destacat són les dues fàbriques d'una planta, pis i golfes construïdes entre 1868 i 1874. Són dues fàbriques de pisos fetes amb el mateix plànol que, exteriorment, semblen una sola edificació. Tenen una teulada a dues vessants i grans finestrals simètrics que il·luminen l'interior. L'escala o mòdul de desplaçament vertical es va fer posteriorment i està adossat a la façana principal.

El canal: fou la gran obra hidràulica del darrer terç del segle XIX a Sant Vicenç de Castellet. Recull un gran cabal de l'aiguabarreig dels rius Llobregat i Cardener per mitjà d'una resclosa construïda al terme de Castellgalí, per a la qual es va aprofitar la pedra tallada provinent del monument funerari romà de la torre del Breny, propietat també de Cots i situat a poca distància d'aquell indret. El canal amida 1.790 m, amb el desguàs inclòs, i arriba fins als afores del poble. És la infraestructura que va permetre l'ús massiu d'energia hidràulica al poble, alimenta dues turbines, una per a cada fàbrica, per mitjà d'una partició d'aigües que divideix el canal i els desguassos en una obra espectacular però difícil de veure. El canal, a més, contribueix al regadiu.

III. Història

El 1867 l'hisendat manresà Miquel Cots comprà l'heretat Torre del Breny i un seguit de terrenys dels masos Sant Joan de Dalt, Sant Joan de Baix i Ginerrer de Sant Vicenç de Castellet per construir el canal i la fàbrica més grans del poble. L'obra del canal va ocupar molta gent, fins al punt que l'Ajuntament no va haver de crear llocs de treball públic per a jornalers o aturats, ja que tots estaven treballant en la seva construcció, tant els del poble com els forasters. La família del manresà Miquel Cots es dedicava més al negoci immobiliari que no al fabril, ja que explotaven indirectament locals industrials que havien comprat o construït anteriorment i els llogaven a fabricants que hi volguessin produir. Es tractava d'un negoci poc ariscat per al constructor i alhora permetia la constitució d'empreses sense haver d'assumir els costos derivats de la construcció de la fàbrica o del canal. El 1872 Miquel Cots va arrendar la fàbrica de tres pisos a Joan Mercadé i va vendre a Joaquim de Font (marit de la seva néta i pubilla, Pilar Cots) els terrenys del costat per edificar, paret amb paret, una fàbrica similar a l'anterior que utilitzés l'aigua del mateix canal. El 1874 ja la tenia acabada i la llogà al fabricant Jaume Castells. A la mort de Cots, Joaquim de Font esdevindrà el propietari de les dues fàbriques i del dret d'ús del canal. El 1904 la Junta Pericial de contribucions de l'Ajuntament va calcular la càrrega impositiva que s'havia de cobrar a l'empresa i en Joaquim de Font sol·licità un descompte en el líquid imposable, al·legant que mantenia una important turbina hidroelèctrica i que l'empresa donava feina a una part important dels treballadors de Sant Vicenç, avisant que, en cas de haver-se de tancar les fàbriques, sobrarien al poble més de la meitat de les habitacions o cases i un bon nombre d'habitants n'hauria d'emigrar. Les fàbriques s'havien convertit en l'empresa més important del poble.

Sota la propietat de Joaquim de Font, els edificis canviaren d'arrendataris. El 1891 el lloguer de la primera nau passa a mans de Narcís Mercadé i el de la segona a mans d'«Avel·lí Vallès i Companyia». Entre aquesta data i 1915 les dues parts de la fàbrica són arrendades respectivament per Ròmul Bosch i Alsina, propietari d'indústries en altres indrets del país, i per Manuel Figuerola i Morera (aquesta és la situació al setembre de 1904). Per d'altres fonts es coneix que la fàbrica Mercadé havia estat comprada per l'empresa «La Algodonera Catalana» i la Castells per «Hijos de P. Soler Buhigas», procedents de Terrassa. El 1915 l'empresa Soler Buhigas compra «La Algodonera Catalana» i unifica en una sola empresa les dues parts de manera que esdevé arrendatari únic de les fàbriques. A partir d'aquest moment inicià una forta expansió fins a la Guerra Civil que comportà l'edificació de noves naus i equipaments i el 1931 canviava el nom per «Hilados y Tintes Soler, SA».

IV. Bibliografia

Suades (1996)
Solà (2004)
Virós (2002b) i (2006b)

Fàbrica Bertrand i Serra

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Sant Fruitós de Bages
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1926

Visites: Entorn exterior.

Accés: Cruïlla entre els carrers Jacint Verdaguer i Jaume Balmes.

II. Descripció

1. **Tipologia:** Fàbrica
 - a. Sector: Tèxtil
 - b. Subsector: tissatge
 - c. Font d'energia: elèctrica
 - d. Entorn: poble
 - e. **Període:** Segle XX, Segona Revolució Industrial
 - f. **Finalitat construcció:** Industrial
 - g. **Evolució dels usos:** indústria tèxtil de tissatge i indústria tèxtil de material sanitari.
 - h. **Situació actual:** Inactiva
 - i. **Titularitat o raó social:** Bertrand i Serra (1926-1982) i Tèxtil Planes i Oliveras SA
Breu descripció: Fàbrica de grans dimensions, construïda amb combinació de materials: pedra irregular, maó i totxo. Tenia diferents naus i tot el conjunt estava tancat per un mur de pedra..

III. Història

La fàbrica de Sant Fruitós era de tissatge. Tot el seu procés productiu depenia del procés industrial i comercial de la “Fàbrica Nova” de Manresa, on es produïa i es preparava el fil. A la dècada de 1960 la plantilla era de 270 treballadors, repartits en dos torns. Posteriorment la modernització de la maquinària reduiria el personal. A la dècada de 1970 va disminuir la producció i l'any 1982 va tancar definitivament. Més endavant l'empresa manresana Tèxtil Planes Oliveras SA, l'any 1992, va tornar a obrir i dona feina a uns 70 treballadors aproximadament.

IV. Bibliografia

Camprubi (1984)
Camprubi (1994)
Perarnau (2006)

Cal Balcells

I. Documentació

Nom: Cal Balcells

Localització:

-Municipi: Manresa

-Comarca: Bages

Cronologia:

-Any d'inici: 1891

-Ampliacions:

Visites: Es pot visitar els exteriors i accedir al recinte interior en horari escolar, prèvia concertació de visita amb el Conservatori de Música.

Accés: Entre els carrers Arbonés Campanes i Ignasi Balcells

II. Descripció

Tipologia: Fàbrica

Sector: Tèxtil

Subsector: Seda

Font d'energia: vapor, electricitat

Entorn: urbà.

Període: Segle XIX, Revolució Industrial

Finalitat construcció: Industrial

Evolució dels usos: Indústria sedera, pàrking a la planta baixa, conservatori

Situació actual: Conservatori Municipal de Música.

Titularitat o raó social: Sederes Balcells, Ajuntament

Breu descripció: L'arquitecte de la Fàbrica de Sederes Ignasi Balcells fou Pere Samsó Heras, arquitecte municipal de Manresa, iniciador a aquesta ciutat del corrent historicista d'Elies Rogent. Es un edifici industrial de planta baixa i quatre pisos d'alçada que dona a tres vents: té tres façanes que donen al carrer. És un bon exemple de la tipologia nomenada fàbrica de pisos pròpia de contextos urbans. Aquest tipus de fàbrica d'altura pretén aprofitar millor l'energia generada per la màquina de vapor que se situava a la planta baixa, estalviar superfície de coberta i d'energia destinada a climatitzar tota la fàbrica i mantenir-la a la mateixa temperatura, incrementar la il·luminació natural més agradable i higiènica i economitza la superfície del solar en contextos urbans on el preu de sòl era molt alt. L'aparell constructiu es de paredat comú i obra vista que emmarca les obertures. La composició de les façanes és simètrica amb set grans finestrals per planta. L'edifici es coronat amb cornisa tortuga. L'estructura es de pilars de fossa i de bigues de fusta.

III. Història

Els Balcells eren manufacturers seders preindustrials del segle XVIII que treballaven a Manresa des dels inicis del segle XIX seguint la forta tradició d'aquesta ciutat en el teixits o vels de seda. L'any 1891 Lluís i Ignasi Balcells pare i fill, construeixen una nova i gran fàbrica, que arriba atènyer entre 100 i 200 treballadors segons les èpoques. Transformaren la seda en peces de vestir i ornaments d'alta qualitat. L'empresa sederies Balcells va gaudir d'un notable prestigi i va participar a diferents exposicions. A partir de la segona meitat del segle XX va entrar en declivi i l'activitat sedera acaba l'any 1965, durant la primera gran crisi del tèxtil manresà. A l'any 2000 es va iniciar una restauració d'aquest edifici per convertir-se en l'actual conservatori des de l'any 2002.

IV. Bibliografia

Perarnau (2006)
Serra (2006)
Bover; Baraut (1991)

Fàbrica Balet

I. Documentació

Localització: Sant Vicenç de Castellet

Cronologia: 1828

Visites: es pot veure l'exterior

Accés: està situada als afores del poble, a l'extrem sud, actualment, carrer d'Alfons XIII.

II. Descripció

Tipologia: fàbrica

Sector: tèxtil

Subsector: filatura i teixit de llana (després de cotó)

Font d'energia: hidràulica, amb vapor complementari

Entorn: poble industrial.

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: fàbrica de filats i teixits de llana.

Evolució dels usos: de la llana ha passat al cotó.

Situació actual: mig inactiva

Titularitat o raó social: privada

Breu descripció: actualment és una fàbrica enorme, amb moltes ampliacions que ocupen tot el pla que hi ha entre el riu Llobregat i la muntanya. La fàbrica és un edifici allargat, de planta pis i golfes, amb un cos central més elevat per permetre'n una major utilització. La teulada és a dues vessants i està dividida en tres parts. La xemeneia és de dimensions força reduïdes i sembla més d'un petit vapor per a usos d'encolat o aprest que no pas per servir un motor. Una de les instal·lacions més espectaculars de la fàbrica és el salt d'aigua, que està construït a uns 300 m del canal de desguàs de la fàbrica Soler. En un principi estava concedit a un terratinent local que l'emprava en el regadiu per mitjà d'una roda hidràulica vertical de calaixos que feia pujar l'aigua fins a un aqüeducte que alimentava un sistema de canals. Fins a l'ampliació de la fàbrica de 1869 disposava d'un canal que partia del salt, aprofitava la part d'aigua que no movia la roda i això li permetia tenir un petit salt de 2,51 m d'alçada amb el què movia dues turbines de 50 CV cadascuna, amb les que feia funcionar 600 fusos i 112 telers mecànics. El 1870 va obtenir el permís per usar l'aigua que desguassava la roda amb un nou canal –paral·lel al que ja funcionava– que li permeté augmentar en 1 m el salt de les turbines i instal·lar-ne una de nova a fi d'establir-hi 3.000 fusos i 100 telers mecànics més dels què hi tenia.

III. Història

És la primera gran empresa tèxtil que s'instal·là al poble. La seva trajectòria es pot dividir en dues etapes: durant la primera, de 1828 a 1855, és un equipament modest, dedicat a la filatura i als teixits de llana i dirigit per tècnics procedents de Terrassa; en la segona, a partir de 1855, rep una forta inversió que la converteix en una fàbrica gran, passa al sector cotoner i, empresarialment, queda vinculada a la burgesia manresana.

El 1828 Joan Davant, sastre de Castellgalí, i els germans Francesc i Valentí Gibert, fabricants drapers de Terrassa, van edificar una fàbrica de teixits de llana en aquell indret. L'any 1845 Davant feia societat amb Josep Feiner, també de Terrassa. L'any 1855 es va constituir una societat per a la fabricació de fil de llana formada per Anna Xatart, de Sant Martí de Provençals, i M. Antònia Abadal, d'Avinyó. La primera, que ja vivia a Sant Vicenç, és la que invertí més capital en la compra de maquinària i en el lloguer de la casa. Estava casada amb Valentí Gibert, fabricant de fils de llana, que aportava el treball a la companyia. El juny de 1856 s'amplià la societat amb tres nous socis de Manresa, entre els quals hi havia Francesc Burés i Manuel Balet, i un de Berga; aquesta societat s'anomenava «Xatart, Arderiu i Cia.» i també es dedicava a la filatura de cotó, a més de la de llana. El novembre del mateix any l'esmentat Manuel Balet adquirí la meitat de societat que era del matrimoni Gibert-Xatart i el 13 d'octubre de 1857 Anna Xatart sortí de la societat. El 1858 Josep Balet hereta per testament les propietats del seu pare Manuel i comença un procés d'apropiació de l'empresa que comença l'abril del mateix any, quan la resta de socis li vengueren la seva part; i culminà el març de 1867 amb la compra de la fàbrica i casal, que fins llavors era de lloguer. Possiblement va ser una fàbrica molt modesta fins a una ampliació de 1864.

La fàbrica Balet, doncs, representa l'inici de la industrialització a Sant Vicenç de Castellet. Cal remarcar el canvi ràpid de la llana pel cotó, potser perquè donava més marge de benefici o potser perquè ja era molt difícil fer la competència al potent districte llaner del Vallès Occidental. El 1914 l'empresa es va associar amb d'altres per fer els acabats al barri de Sants (Barcelona), on compraren un vapor modernista amb la raó social Serra i Balet.

Des de l'inici ha posseït un camí propi per accedir al poble i a l'estació (on arribava el cotó en floca i el carbó i per on s'expedia el producte manufacturat). Poc després de començar el segle XX passà a anomenar-se «Balet, Vendrell i Cia».

IV. Bibliografía

Enrech (1996)
Ferrer; Piñero; Serra (1997)
Suades (1996)
Solà (2004)
Virós (2002b) i (2006b)

Fàbrica Cal Gallifa

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Sant Joan de Vilatorrada
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1860

Visites: visita prèviament concertada amb l'ajuntament de Sant Joan de Vilatorrada

Accés: Passeig Gallifa,1

II. Descripció

Tipologia: fàbrica

Sector: Tèxtil

Subsector: filatura de cotó i tissatge.

Font d'energia: hidràulica i vapor complementari.

Entorn: poble

Període: segle XIX, Revolució Industrial

Finalitat construcció: Industrial

Evolució dels usos: Des de 1860 fins 1987 va tenir un mateix ús continuat. Posteriorment a aquesta data quedà en desús.

Situació actual: Rehabilitada per ús d'activitats socials i ciutadanes. Actualment funciona el centre d'ocupació i la nova biblioteca.

Titularitat o raó social: Família Gallifa

Breu descripció: Edifici de planta baixa i dos pisos. La coberta a dos aigües. Les façanes tenen grans finestrals. Destaca la xemeneia de forma hexagonal.

III. Història

L' any 1845, Llorenç Balari i Ferrer, Isidre Argemí i Generes, Maurici Torres i Cornet i Francesc Gallifa i Gomis compren els terrenys, davant els problemes que hi havia per trobar terrenys apropiats per construir fàbriques en el terme municipal de Manresa. L'any 1860, Francesc Gallifa, Argemí i Vila van construir la fàbrica que funcionava amb 51 treballadors.. Ja eren socis en dues fàbriques més, una a Manresa i l'altre a Cardona. L'aiguat de 1907 va afectar la planta baixa i la maquinària que hi havia allà.. El 1922 hi treballaven 91 dones i 29 homes. L' empresa va tancar, juntament amb les altres dues esmentades el 1987.

IV. Bibliografia

Camprubi (1994)
Camprubi (1984)
Perarnau (2006)

Compañia Fabril de Carbones Eléctricos

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Castellgali
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1898
- Ampliacions: 1908, 1918, 1971

Visites: Només es pot visitar el conjunt exterior

Accés: Als afores del nucli rural de Boades

II. Descripció

Tipologia: Fàbrica

- a. Sector: químic
- b. Subsector: carbons elèctrics.
- c. Font d'energia: hidràulica i vapor
- d. Entorn: rural

Període: Segle XIX, 2ª Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: fàbrica de carbons elèctrics i en l'actualitat esta compartimentada en naus per diferents activitats industrials.

Situació actual: diferents usos industrials

Titularitat o raó social: privat

Breu descripció: Conjunt d'edificis de varies naus fetes amb maó i pedra escairada, amb finestres vidriades. Les teulades són a doble vessant. Destaca del conjunt les sis xemeneies situades en diferents llocs del recinte, la més alta té una alçada de 60 metres. Els propietaris van construir alguns habitatges al costat de la fàbrica.

III. Història

La fàbrica de carbons elèctrics va ser fundada per Climent Asols Bovets l'any 1898. Es va dedicar a la producció d'elèctrodes de carbó per a l'enllumenat elèctric, piles elèctriques, les escombretes per a maquinària elèctrica i usos diversos en telefonia, micròfons, parallamps. També produïa moles d'esmeril i maó refractari resistent a altes temperatures i al desgast per a forns elèctrics d'acer i per a fàbriques de ciment.. Entre 1898 i 1908 va produir carbons de llum, un producte que va ser competitiu internacionalment fins al punt de participar en l'enllumenat de ciutats com Barcelona, París o Londres. Va ser la única de l'estat espanyol dedicada a l'exportació d'aquests productes. A partir de 1910 és farà càrrec de l'empresa, Josep Claret cunyat del fundador. L'empresa es va ampliar construint una nova nau per fabricar elèctrodes de carbó amorf per a forns elèctrics. Durant el període de la I Guerra Mundial l'empresa va tenir un creixement important que va fer que s'expandís per tot el món. Durant la Guerra Civil va ser declarada Indústria de Guerra i es va nacionalitzar. A partir de 1940 cotitzà en borsa. Va iniciar la producció de grans barres d'elèctrodes de carbó amorf per a forns continus d'acers especials. L'empresa va dissenyar nous carbons per proveir els focus del Palau Nacional de Montjuïc. Fins als anys seixanta l'empresa va continuar orientada als carbons per a la producció de llum i de calor i les moles ceràmiques, als refractaris especials per als forns de ciment i va introduir els carbons grafitats que fins aleshores només es feien a l'estranger. L'aiguat de 1971 va canviar l'orientació de la fàbrica, va estar un any i mig tancada i en reiniciar l'activitat es va centrar en els carbons per a piles i sobretot en els maons refractaris. Després de diferents crisis va tancar definitivament l'any 1992.

IV. Bibliografia

ANÒNIM (1948)
CABANA, (1992, Vol. I : 213-215)
VIRÓS, (2007)

Fàbrica del Guix

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Manresa
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1872

Visites: Visita exterior i actualment està en procés de restauració

Accés: Situada al extrem nord del terme municipal de Manresa a la carretera de Vic, a prop de l'actual Parc de Bombers.

II. Descripció

Tipologia: Fàbrica

Sector: Tèxtil

Subsector: Filatura i teixit de cotó

Font d'energia: hidràulica complementada amb vapor i electricitat.

Entorn: urbà/ afores de la ciutat.

Període: Segle XIX, revolució industrial

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: filatura i teixit de cotó, al final només es dedicarà al tissatge.

Situació actual: Està en procés de rehabilitació per ubica-hi la fàbrica i oficines de l'empresa joiera manresana Tous.

Titularitat o raó social: Soler, Padró i Cia.; Comellas i Viladomiu (principis del segle XX); Bertran i Serra (1920)

Breu descripció: La fàbrica consta d'una nau rectangular de planta baixa i dos pisos. Pareds de pedra amb amplis finestrals. A l'interior es pot veure el típic bosc de columnes de ferro colat. Altres edificis annexes són l'antiga porteria, la xemeneia, els magatzems i a l'altra banda de la carretera habitatges obrers.

III. Història

Soler, Padró i Cia. de Manresa van adquirir un salt d'aigua a Josep Florejachs, propietari del mas del Guix i van construir una fàbrica al costat. Al 1889 Jaume Padró Altimiras va vendre la seva part. L'any 1902 hi havia instal·lada una turbina de 25 cv i una màquina de vapor de 50 cv. A inicis del segle XX la fàbrica passa a mans de l'empresa Comellas i Viladomiu. Als anys 1920 esta vinculada al grup industrial dels Bertran i Serra a través de Jaume Carreras. És el moment de màxima expansió. La fàbrica s'especialitza en el teixit i acollia més de 400 telers mecànics abans del seu tancament definitiu a l'any 1965.

IV. Bibliografia

Perarnau (2006)
Serra (2006)

La fàbrica del Pont de Cabrianes

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Sallent-Sant Fruitós de Bages.
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1877

Visites : Es pot visitar exteriorment, però la majoria dels edificis estan molt deteriorats.

Accés: Per la carretera de Manresa a Artés, a uns quatre 4 quilòmetres abans d'arribar a aquest municipi.

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: Filatura

Font d'energia: hidràulica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: fàbrica tèxtil i colònia industrial

Situació actual: inactiva i abandonada, a excepció de la turbina hidroelèctrica, en explotació actualment.

Titularitat o raó social: 1880 Joaquim de Bertran (propietari del mas Bertran de Sant Fruitós de Bages); 1897: Berenguer i Cia.; Abans de 1910: Jaume Sitjes, SA

Breu descripció: La colònia fa més de 30 anys que està pràcticament abandonada i els edificis estan en ruïna.

III. Història

La fàbrica està situada als peus del Llobregat, les obres per la construcció van començar l'any 1877 i la seva fundació data del 1880. Va ser obra de Joaquim de Bertran i Calderó, advocat i polític de la Lliga regionalista que va acabar el projecte iniciat pel seu pare. Va modernitzar la turbina i va proporcionar l'enllumenat elèctric a Sallent. Així mateix, va aixecar una barriada d'habitatges per als obrers i obreres, un hostal, una església parroquial i una escola. El salt d'aigua i la fàbrica estaven ubicats al terme de Sallent i les cases pels treballadors i els serveis al de Sant Fruitós de Bages. Els treballadors que van arribar a ser prop de 200, eren majoritàriament d'Artés i de Navarcles. L'any 1898 els Berenguer d'Artés, amos de la colònia de Cabrianes, van arrendar la fàbrica del Pont de Cabrianes, on van instal·lar la filatura. El tancament de la fàbrica tèxtil l'any 1962 va determinar la despoblació d'aquesta zona.

IV. Bibliografia

Camprubi (1994)
Clotet (2005)
Grandia; Ruiz (2001)
Piñero, Ferrer i Serra (1997).

Els Panyos

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Manresa
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1826
- Ampliacions: 1900 noves naus amb bigues de ferro

Visites: Només es pot veure l'exterior des de diferents carrers i per tant varies perspectives.

Accés: Carrer Francesc Morages

II. Descripció

Tipologia: Fàbrica

Sector: Tèxtil

Subsector: Tèxtil de llana.

Font d'energia: hidràulica, hidràulica amb turbina, vapor i electricitat.

Entorn: urbà

Període: Segle XIX ,Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: Draps o teixits de llana, caserna militar durant la guerra civil, filats i teixits de cotó, plàstics la dècada de 1980-1990.

Situació actual: en desús i estat ruïnós ; només es conserva la nau més antiga. En l'actualitat administració ha iniciat el projecte de restauració d'aquesta nau.

Titularitat o raó social: Societat Miralda i Cía, 1850-1866 diverses raons socials, Manuel Portabella i Cantarell (1866); "Succesors de Fabra i Portabella" (1884); Caserna militar (1936-1939); Hilados de estambres del Alto Llobregat (1940-1945); als anys 1980-1990 empresa del sector de fabricació de plàstics.

Breu descripció: Construïda al 1826, la fàbrica servi de model en la modernització de les infraestructures d'altres equipaments del sector de la llana. L'edifici de 10 metres d'ample per 110 de llarg consta de planta baixa i tres pisos, tots ben il·luminats per grans finestres. Al 1900 es construeixen noves naus amb bigues de ferro que actualment estan enderrocades. Només es manté la primitiva nau o quadre vella d'encavallades de fusta , bigues i revoltos als pisos superiors i voltes amb arcades de mig punt a la planta baixa. Actualment és l'edifici industrial més antic que es conserva a Catalunya.

III. Història

La fàbrica de Panyos, pensada inicialment per la “societat Pau Miralda i Cia” com a complement de la fàbrica que tenia a Sallent va esdevenir un gran projecte que substituï del tot la fàbrica que aquesta empresa tenia a Sallent. Les aigües del Cardener hi arribaven a través d’ un canal de 1250 metres de llargària que connectava amb una presa. Al davallar la producció de llana a Manresa, a partir de 1850, una part de la fàbrica s’ arrendà a diverses empreses, i l’ altre part a la societat “Manresana S.A.” , on els Miralda hi tenien part. L’ any 1866 es va vendre la fàbrica a Manuel Portabella i Cantarell que la dedicà a la producció de filats i teixits de cotó. Durant la Guerra civil(1936-1939) fou caserna militar. El 1940 la fàbrica va ser comprada per l’empresa de Terrassa “Hilados de Estambre del Alto Llobregat per produir teixits de llana fins que el 1976 s’ inutilitzaren els seus elements productius en acollir-se al pla de reestructuració del tèxtil. Entre 1980 i 1990 ocupa les instal·lacions una empresa de materials plàstics. Les naus noves de 1900 foren enderrocades l’ any 1999.. Actualment l’ ajuntament de Manresa esta dialogant amb els propietaris a fi de rehabilitar la fàbrica primigènia .

IV. Bibliografía

Camprubi (1984)
Camprubi (1994)
Solà (2004)
Perarnau (2006)
Serra (2006)

Fàbrica Jover Regordosa o Can Jorba

I. Documentació

Localització

- Municipi: El Pont de Vilomara
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1841

Visites: Només es pot visitar l'espai exterior

Accés: A tocar del Pont Vell, del Pont de Vilomara, a l'esquerra del riu Llobregat.

II. Descripció

Tipologia: Fàbrica

Sector: Tèxtil

Subsector: Filatura de cotó.

Font d'energia: Energia hidràulica

Entorn: Poble industrial, adossada al nucli antic del municipi.

Període: Segle XIX, Revolució Industrial

Finalitat construcció: Industrial

Evolució dels usos: Es van mantenir la filatura fins l'any 1985. Actualment hi ha una empresa de tints.

Situació actual: L'edifici està ocupat per una empresa de tints

Titularitat o raó social: Jover i Regordosa; 1902: Roman Regordosa i Soldevilla; 1926: Indústries i magatzems Jorba SA

Breu descripció: Consta de dos edificis fabrils, situats al peu del riu, a banda i banda de la carretera que porta a Sant Vicenç de Castellet. Dues grans xemeneies que sobresurten del conjunt són mostra de d'independència pel que feia a la força energètica. L'edifici és rectangular amb coberta a dues aigües. L'espai de la nau està definit, per columnes de ferro colat que en són l'element de suport i, pel tancament format per un mur amb renglera de finestres enmarcades de maó.

III. Història

L'any 1842 Antoni Jover i Sans i Marià Regordosa i Casas obtenen la concessió per construir la resclosa i el canal per tal de conduir l'aigua del riu fins a les seves respectives fàbriques. El 17 de gener 1902 va explotar la caldera de la màquina de vapor de la fàbrica Jover, que va afectar també la Regordosa. L'explosió ocasiona la mort de 7 dones i 5 homes entre ells el director. Afectat pels esdeveniments Pere Regalat Jover i Martínez ven la seva part a Marià Regordosa el propietari de l'altra fàbrica i aleshores de la totalitat del complex industrial. Al 1926 Indústries i Magatzems Jorba SA se'n fan càrrec de la fàbrica de filats. Al 1928, es produeix un incendi i al 1933 la fàbrica repren la feina. L'any 1966 les indústries Jorba compren la propietat de la fàbrica a Ramon Torras i Regordosa i l'any 1985 deixen de produir. Actualment una empresa de tints ocupa l'edifici.

IV. Bibliografia

Camprubi (1994)
Solà (2004)
Perarnau (2006)

Fàbrica L'Abadal

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Súria
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1900

Visites: Es pot visitar l'exterior de la fàbrica.

Accés: Al sud del poble a l'esquerra del riu Cardener.

II. Descripció

Tipologia: fàbrica

Sector: tèxtil

Subsector: teixit i filat

Font d'energia: hidràulica

Entorn: poble

Període: segle XX, 2ª revolució

Finalitat construcció: Industrial

Evolució dels usos: Indústria tèxtil dedicada al teixit i filats de cotó. A partir de 1922 desapareixen els telers i la seva activitat exclusivament serà la filatura de cotó fins al seu tancament.

Situació actual: privat

Titularitat o raó social: 1900: Germans Abadal; 1919: Fills d'Ignasi Abadal i Cots; 1926: Comercial Bertran; 1934: Industrias perfeccionadas SA; 1960 Suriatex SA.

Breu descripció: És la fàbrica "Gran" de Súria. Consta de planta baixa i tres pisos i naus rectangulars. La coberta és a dos aigües. L'edifici es tancat per un mur amb finestres envoltades de maó.

III. Història

Al principi de 1900 els germans Abadal: Ignasi, Antoni i Francesc construeixen la fàbrica. L'aiguat de 1907 inutilitza el canal d'aigua i per la seva reparació va caldre desviar el riu. L'any 1982 i treballaven 150 obrers i constava de 10.000 fusos. L'aiguat de 1982 va causar danys molt greus a Suriatex.

IV. Bibliografia

Camprubi (1984)
Camprubi (1994)
Perarnau (2006)

Fàbrica Lemmerz

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Manresa
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1968

Visites: Es pot concertar la visita per mitjà de l'empresa.

Accés: Davant de la fàbrica Pirelli, a l'entrada de Sant Joan de Vilatorrada.

II. Descripció

Tipologia: Fàbrica

Sector: Metal·lúrgic

Subsector: Auxiliar de l'automòbil.

Font d'energia: elèctrica

Entorn: a les afores de la ciutat.

Període: Segle XX, 2ª Revolució Industrial

Finalitat construcció: Industrial

Evolució dels usos: Construcció i reparació de caldereria i generadors de vapor, elaboració d'oxígen, fabricació de radiadors, rodes i llantes.

Situació actual: Activa, indústria de fabricació de llantes de cotxe.

Titularitat o raó social: Enric Casals Carulla (1884); Oxígeno y Construcciones Metálicas SA (OCOMESA, 1929); Lemmerz Española (1960).

Breu descripció: La fàbrica Lemmerz Espanyola és una imponent mola fabril al polígon de la Plana del Pont Nou, anant cap a Sant Joan de Vilatorrada. La nova fàbrica de 1968 es dedicarà exclusivament a la fabricació de rodes. La nova fàbrica s'ubicà en un espai de 56.976 m² i consta d'una superfície edificada de 26.889 m². Compren un gran complex d'àmplies naus industrials on destaca la teulada en dent de serra, amb més de quinze cossos.

III. Història

Així com la fàbrica Lemmerz es de l'any 1968, l'empresa que hi ha al darrera és més que centenària (1894-2007). Els orígens d'aquesta empresa cal cercar-los en la fundació dels tallers de caldereria i la construcció de la fàbrica el 1894 al carrer del Bruc. Enric Casals Carulla, calderer de Barcelona va instal·lar-se MANRESA AL 1894. Al principi es dedica a la construcció i reparació de tota classe de caldereria i generadors de vapor utilitzant la soldadura i el tall i manipulació de xapa gruixuda.

L'any 1920 al compàs de les noves tecnologies va elaborar també oxigen, sent la tercera empresa que s'implantà a Catalunya d'aquest tipus. L'any 1923 mantenint la caldereria va posar en marxa una moderna instal·lació, importada dels tallers Burckardt de Bassilea (Suïssa) per fabricar i embotellar gas.

L'home que dona una decisiva empenta ala trajectòria ascendent d'aquesta industria fou Joan Marquet Bofill, marit de Montserrat Casals Mateu, filla d'Enric Casals. L'any 1929 la família Casals Marquet va crear la industria Oxigenos y Construcciones Metálicas SA coneguda amb les sigles de l'anagrama OCOMESA que l'any 1930 compra la totalitat dels terrenys d'Enric Casals, modernitza l'estructura de la fàbrica amb la construcció de dos grans naus que s'acabarien al 1932. L'any 1933 un huracà va destruir aquestes naus. La teulada de la fàbrica que pesava unes 100 tones va ser arrencada i al caure va emportar-se per davant el pis de l'edifici i bona part de les parets laterals. L'any 1934 OCOMESA adquirí els importants tallers de caldereria i forja de Sallent Construccions Metàliques del Llobregat. Ja abans de la guerra civil l'empresa manresana esdevingué la primera de l'estat espanyol per la fabricació de rodes marca ATRIL. L'any 1960 entrà a formar part del grup familiar alemany Lemmerz i canvia la raó social: Lemmerz Española SA que també construeix radiadors. . Encara que amb interessos separats LEMMRZ i Pirelli formen una unitat geogràfica productiva per a la industria de l'automòbil: la primera fabrica les llantes i l'altre els neumàtics

IV. Bibliografía

Camprubi (1994)

Clotet (2005)

Perarnau (2006)

Villegas (2001)

Fàbrica de les Punes

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Manresa
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1863-1875
- Ampliacions:

Visites: Es pot visitar l'exterior

Accés: Sota el turó de Can Font. Davant dels antics Dipòsits Vells, al carrer Pere Vilella.

II. Descripció

Tipologia: Fàbrica

Sector: Tèxtil

Subsector: teixits

Font d'energia: hidràulica

Entorn: urbà

Període: Segle XIX, revolució industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: Moli fariner, fàbrica de claus i puntes, fàbrica tèxtil i magatzem.

Situació actual: L'edifici ha estat remodelat i és utilitzat com a magatzem i oficines de l'empresa aigües de Manresa que el va adquirir el 1983 i va iniciar la remodelació al 1993.

Titularitat o raó social: Pere Lleonert (1880); Família Gallifa (1900); Aigües de Manresa (1994).

Breu descripció: L'edifici de la fàbrica consta d'una planta baixa i dos pisos. La coberta és a dues aigües. Les plantes són rectangulars. L'estructura és de pedra escairada, reforçada a les cantonades i amb grans finestrals simètrics coronats

III. Història

Els motius de l'emplaçament de la fàbrica de puntes de Paris (claus) es troben en l'aprofitament d'un antic salt de Sèquia utilitzat per accionar un moli fariner. Al 1863 Félix Artíz presenta els plànols per a la construcció de l'actual edifici destinat a la indústria de teixits. L'any 1880 Pere Lleonart segons documentació tenia 8 telers mecànics i Climent Asols en tenia 13. A començaments del segle XX continua funcionen vinculada a la família Gallifa, fins que deixa de tenir activitat industrial a meitat del segle XX. Després d'un període d'abandonament s'ha restaurat la seva nau original.

IV. Bibliografia

Perarnau (2006)
Serra (2006)

Fàbrica Nova

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Manresa
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1894
- Ampliacions: 1929, 1940, 1970

Visites: No es pot visitar fins l'acabament de les obres. L'Ajuntament projecta restaurar la torre de l'escala principal com espai museístic.

Accés: Plaça del Remei.

II. Descripció

Tipologia: Fàbrica

Sector: Tèxtil

Subsector: Filat i teixit de cotó

Font d'energia: Vapor i elèctrica a partir de 1925.

Entorn: urbà.

Període: Segle XIX, 2ª Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: fàbrica tèxtil de filats i de teixits, magatzem.

Situació actual: en procés de remodelació.

Titularitat o raó social: Bertran i Serra, Fornacsa propietat en precari (1991); Ministeri d'Hisenda (1989), Immobiliària Sacresa (2000).

Breu descripció: Fins al 2006 es coneixia per la fàbrica nova el recinte industrial emmurallat d'uns 60.000 m² que pertanyia a l'empresa Textiles Bertrand Serra SA.

L'urbanisme industrial dins el recinte emmurallat era un sistema de carrers reticular en funció de les necessitats de la producció, format per dos carrers transversals i quatre de travessers, que es van anar fent a mida que augmentava el número d'edificis fabrils. Els edificis dins el recinte són diversos, per ordre cronològic són, una gran nau de dos pisos construïda el 1894; una nau encara més gran acabada el 1925; 5 edificis fabrils de diferents mides construïts entre els anys 40 i els 70 del segle XX; dos grans magatzems, una centraleta elèctrica i una manyeria, amb unes instal·lacions dignes de les escoles actuals i de gran valor patrimonial. A més, hi ha un "xalet" per a residència dels amos i administració, un edifici que conté oficines, servei mèdic i escola maternal i un altre adossat per a convent de les monges encarregades de l'escola. Els diferents edificis estaven units per carrers i comunicats per passadissos subterranis. Fora del recinte i davant la porta d'entrada hi ha un grup d'habitatges per a treballadors i tècnics.

L'any 1893, Manuel Bertran Salsas i la seva dona Flora Serra van decidir construir una fàbrica més amunt del molí de la Pixarada i al costat del Torrent de Sant Ignasi, la que seria la fàbrica del Remei. Obra de Josep Arola, que es va convertir en la fàbrica més gran de Manresa. L'edifici més gran i modern de l'any 1925, l'anomenada «fàbrica nova», és més ambiciós, d'uns 150 m per 50, s'apropa a l'Art Déco, però també destaca per mantenir una arquitectura industrial eclèctica que aprofita grans espais i la llum natural de grans finestres, en aquest cas ordenats en forma de finestres triples. Com l'edifici de la fàbrica del Remei, aquest també és de dos pisos i golfes amb una estructura gairebé idèntica: planta baixa amb tres alineacions de columnes (en aquest cas, més altes i de ferro laminat en forma d'"I") que aguanten el sostre per mitja de voltes de maó imatge; el primer pis també té una sola alineació central de columnes que sosté el lleuger terra de fusta de les golfes. A diferència de l'edifici més antic, en aquest hi ha dues teulades a dues aigües, a causa de la formidable extensió a cobrir. També es recolzen en estructures d'encavallades lleugeres de ferro laminat. Així doncs, com a característiques comunes de les dues construccions, trobem una lleugera estructura que perd pes a mesura que puja i que distribueix molt equilibradament les forces de la teulada i una gran quantitat de finestres que permeten treballar a l'interior amb molta llum natural. Les diferències són sobretot les proporcions, molt més grans a la fàbrica nova, tant en superfície com en alçada. L'edifici es obra de Salvador Vinyals molt conegut a la Barcelona de principi de segle XX, manté una arquitectura industrial eclèctica d'estil modernista tardà.

III. Història

El significat històric de la fàbrica és molt gran a la ciutat. Des de la seva construcció, i amb les diferents ampliacions, ha estat l'empresa més important del centre de Catalunya, la que més gent ha ocupat i el lloc on s'han viscut els conflictes laborals més significatius dels darrers 120 anys. Tot i ser un recinte tancat a la majoria de ciutadans, ha estat l'escenari del treball de milers d'obreres i centenars d'obriers de tres o quatre generacions. Des del punt de vista tècnic i econòmic, ha estat el primer gran vapor de Manresa, mogut per la màquina més ambiciosa de la Catalunya de final del segle XIX, amb 600 cavalls de potència, vuit calderes i dues grans xemeneies. A partir de 1925, amb la coneguda pròpiament com a "fàbrica nova", es va convertir en el conjunt fabril tèxtil més gran del país. Llavors va començar a funcionar amb electricitat subministrada per Energia Elèctrica de Catalunya, empresa participada pels mateixos Bertrand. L'any 1989 l'empresa va tancar portes. Als anys 70, amb la crisi del petroli i el procés d'integració a la Comunitat Europea posterior al franquisme, va deixar de ser competitiva i va viure una lenta agonia marcada per les reduccions de plantilla i les reconversions. Va deixar un gran deute a Hisenda i a la Seguretat Social, que es van convertir en propietaris de la finca. L'enorme solar que ocupava va esdevenir un problema urbanístic en relació a la poca empena edificadora de la ciutat durant els anys posteriors a la crisi de 1992. Per això, no va ser fins al 2000 que, a través de subhasta pública, va anar a parar a mans de la immobiliària Sacresa.

IV. Bibliografía

Cabana (1992-1994), vol.II
Juárez; Virós (2005)
Oliveras (1986)

Fàbrica Pirelli

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Manresa
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1917

Visites: es pot visitar l'exterior i concerta una possible visita a través de l'empresa

Accés: A la banda dreta del riu Cardener, a tocar del terme municipal de Sant Joan de Vilatorrada.

II. Descripció

Tipologia:

Sector: Automoció
Subsector: Pneumàtics
Font d'energia: Hidràulica, Vapor i electricitat.
Entorn: als afores de la ciutat.

Període: Segle XX

Finalitat construcció:

Evolució dels usos: Tèxtil de barrets, espadenyes de sola de goma i pneumàtics

Situació actual: Activa

Titularitat o raó social: Nacional; Nacional Pirelli Sociedad Anónima, Fabrica Espanyola de pneumàtics,

Breu descripció: La superfície on s'instal·len les naus de la Fàbrica Pirelli compren una extensió de 160.000 metres quadrats. Les àmplies naus cobertes a dues aigües o , utilitzant el sistema constructiu anglès del "Shead" o de dent de serra estan disposades al llarg dels diferents carrers. Els materials constructius són variats depenen de l'època en que les naus foren aixecades: pedra, obre vista i construccions prefabricades.

III. Història

L'any 1917 la marca de pneumàtics "La Nacional" constituïda a Barcelona fou la que introduir a Manresa la fabricació de pneumàtics i cambres d'aire en un moment en el que el consum d'aquest producte era molt reduït i a més a més existia una forta conflictivitat social. Es va instal·lar a una antiga fàbrica tèxtil de barrets que existia des de les últimes dècades de 1800. La maquinària fou importada d'Estats Units. També fabricava grans quantitats d'espardenya amb sola de goma.

L'any 1927 la fàbrica italiana Pirelli es va associar amb "la Nacional" i es crea la raó social "Nacional Pirelli, S.A., Fábrica española de neumáticos" el capital social era de 4 milions de pessetes representat per 8.000 accions de 5.000 de pessetes, a 100 la "Societad Anónima Comercial Pirelli" el soci majoritari d'una fàbrica de 40 treballadors que Alfons XIII va visitar. Havia començat l'expansió de la que en el decurs del temps esdevindria la primera indústria local. Les antigues instal·lacions que encaren es conserven foren successivament ampliades amb la compra de nous terrenys, amb l'aixecament de noves naus industrials i equipades amb moderns elements de producció. Tots dos productes que surten de la fàbrica manresana porten estampada la marca "Made in Spain-Pirelli-Manresa".

IV. Bibliografía

Camprubi (1991)
Camprubi (1994)
Perarnau (2006)
Serra (2006)

La fàbrica de sant Benet

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Sant Fruitós de Bages.
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1853

Visites : Actualment esta en procés de remodelació. La zona es troba inclosa en el projecte de creació d'un complex cultural i d'investigació promogut per la Caixa Manresa propietària de Sant Benet.

Accés: Per la carretera de Manresa a Navarcles, després de Sant Fruitós de Bages un trencall a ma dreta que indica el monestir de Sant Benet de Bages. Tot i estar ubicada

II. Descripció

Tipologia: Colònia industrial

Sector: Tèxtil

Subsector: Filatura

Font d'energia: hidràulica, vapor

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: colònia tèxtil i petites fàbriques.

Situació actual: inactiva, derruïda i propietat de Caixa de Manresa per al projecte de Sant Benet de Bages. La turbina i el generador elèctric es mantenen en funcionament.

Titularitat o raó social: 1853; propietat dels terrenys de la fàbrica: societat formada Per Josep Fabrè i Vinyals, Josep Fabrè (fill), Josep Vidal i Sellarés (cunyat del primer), Isidre Puig (gendre del primer i exsoci de la colònia Sedó). El 1862 els socis eren Engràcia Fabrè (vídua de Josep Vidal) i Isidre Puig. 1862: explotació de la fàbrica: Isidro Puig y Cía.; 1920: Sucesores de Isidro Puig y Cía; 1940: Manufacturas Isidro Puig SA (MIPSA); 1962: Maunufacturas Industriales Puig SA; 1985: Conhidro SA, que divideix la propietat en 14 parts, venudes a petites empreses.

Breu descripció: Les instal·lacions de la indústria han esdevingut un gran solar, encara que s'ha conservat una petita part corresponent a les naus dels magatzems i la xemeneia. Igualment, s'ha optat per conservar la torre de l'amo, tot i que encara no té un ús definit.

III. Història

Les obres es van iniciar el 1853. Aquell any, Josep Vidal i Sellarés va comprar al propietari del monestir de Sant Benet de Bages els terrenys i el salt d'aigua. Posteriorment va entrar a la societat Isidro Puig y Cía., que va començar a construir una fàbrica i una petita colònia obrera amb el seu habitatge senyorial. Encara que no correspon al model més usual de colònia industrial, els propietaris de la fàbrica van crear-hi serveis que l'acostaven a aquest sistema com per exemple pisos, economat, llar d'infants de les Germanes Dominiques de Navarres (pagada pels amos de la fàbrica de Sant Benet). La patrona dels obrers de la fàbrica era Santa Llúcia i feien festa el 13 de desembre. Era un dia assenyalat tenint en compte que una bona part dels treballadors de la fàbrica eren dones i aquesta santa es la patrona de les modistes; en canvi el taller de manyaneria era un lloc de treball eminentment masculí. Les dificultats van sorgir amb la crisi tèxtil dels anys seixanta i amb els problemes de les diferents societats que hi actuaven. El tancament de la fàbrica va ser l'any 1985 després de l'incendi que la destruï i de que la Caixa de Pensions n'esdevingués propietària per no poder fer front a una hipoteca.

IV. Bibliografia

Camprubi (1994)
Clotet (2005)
Ferrer (1994)
Solà (2004)

Fàbrica Torrents

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Manresa
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1942, construcció de l'edifici fabril

Visites: Es pot concertar la visita per mitjà d'Edicions Intercomarcals.

Accés: C/ Sant Antoni Maria Claret, 32

II. Descripció

1. Tipologia: Fàbrica

Sector: Tèxtil

Subsector: Teixits.

Font d'energia: Electricitat (a vegades generada per vapor)

Entorn: urbà

Període: Segle XX, 2ª Revolució Industrial.

Finalitat construcció: Industrial

Evolució dels usos: Del 1942-1955 i del 1975-1976 fàbrica tèxtil, 1990 rehabilitació com a seu del diari Regió 7.

Situació actual: Des del 1990 redacció de Regió 7.

Titularitat o raó social: Edicions Intercomarcals SA, integrada en el grup Editorial Prens Ibèrica

Breu descripció: La construcció originària fou un edifici fabril aixecat en un solar entre la C/ de Vic i el C/ St. Antoni Maria Claret de tres plantes amb façana al C/ St. Antoni Maria Claret i casa d'habitatges per a la família, amb magatzem, despatx i entrada per la banda de la C/ de Vic. Façana entre mitjanes d'obra vista, avui arrangada amb obertures modernes i vistosament envernissada, en la qual destaca el rètol de l'antiga fàbrica.

L'element més destacable és el rètol que presideix la façana, obrat amb mosaic i prop de 450 rajoles de ceràmica de 20x20 cm i més de 100.000 punts de color; obra realitzada pels fills de Bernat Martí i Orlandis, un valencià professional de l'ofici que arribà a Manresa l'any 1913 anys i va deixar l'empremta del seu prestigiós nom industrial en l'art de fer mosaic. La llegenda perpetua l'origen fabril de la indústria, "Fca. de tejidos M.Torrents", flanquejat per escuts de Manresa. Al bell mig del nom hi ha la marca de fàbrica: la idíl·lica parella d'enamorats Romeu i Julieta. L'estat de conservació de la façana és excel·lent a causa de la rehabilitació de l'any 1990, però la façana és l'únic element que permet una bona interpretació de l'edifici com a patrimoni industrial, perquè l'interior ha estat transformat profundament i actualment no hi ha cap element per poder-lo veure en el seu context originari.

III. Història

L'edifici fou aixecat per Marià Torrents i Oliveres, manresà que l'any 1935 instal·là una petita indústria al C/ Prudenci Comelles i posteriorment al C/ Saclosa. Amb el nou edifici de l'any 1942 visqué una època d'expansió, quan va obrir despatx a Barcelona i va participar en fires de mostres, però l'any 1953 presentava un sorprenent expedient de suspensió de pagaments, fent fallida l'any 1953, sembla que per motius familiars.

IV. Bibliografia

Camprubi (1994)
Perarnau (2006)
Serra (2006)

Cal Torres Amat

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Sallent
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1815-1820
- Ampliacions: es van fer diferents ampliacions al llarg del segle XIX.

Visites: Es pot visitar l'exterior i concertar la visita.

Accés: Carrer del pont nº 2.

II. Descripció

Tipologia: Fàbrica

Sector: Tèxtil
Subsector: filatura de llana
Font d'energia: hidràulica, vapor
Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: filatura de llana, filatura de cotó.

Situació actual: Biblioteca pública

Titularitat o raó social: Pau Miralda i Cía., Torres i Companyia.; Viñas i Viladomiu; Romeu Germans.

Breu descripció: Edifici de plantes adossat a la casa Torres Amat. Té dues parts ben diferències exteriorment. La més antiga té cinc plantes amb obertures regulars a cada una d'elles. L'ampliació més moderna només disposa de 4 nivells d'alçada. Va ser restaurada a finals dels anys 1990 per reconvertir-la en biblioteca pública. Conserva la xemeneia de planta quadrada de l'antiga màquina de vapor, amb decoració feta en maó i característiques modernistes.

III. Història

L'any 1815-1816 Anton Torres i Amat, hereu de la casa Torres, de Sallent obté una concessió d'aigua per intendència per generar força hidràulica per a una filatura de llana. Paga una entrada de 3000 rals i un cens de 5 rals a pagar per cada màquina. Volia construir una fàbrica on no hi havia cap mena d'indústria per llogar-la. El tint que posseïa la família era més avall. L'any 1816 s'hi instal·la la companyia manresana de Pau Miralda fins 1928 que Anton Torres i Amat força el trencament del contracte d'arrendament. Diverses raons socials llogaren part de la fàbrica. Al 1830 Josep Bonaplata, Vilaregut i Cía en lloguen una gran part. Es creu que va ser el moment que s'establiren a Sallent els primers telers mecànics de l'estat espanyol. Al 1835 només la lloga Joan Vilaregut fins al 1847. Al 1855 tornen a tenir notícies d'un lloguer de la fàbrica a càrrec de Jaume Safont. Entre l'any 1859 i 1866 lloga la fàbrica una societat formada per Montañà i Companyia i Torres i Cía. Per fabricar fils i teixits de cotó; aquesta activitat fabril es repartiria entre la fàbrica gran, la fàbrica nova anomenada el tint i l'edifici on hi havia hagut el molí draper (Cal Sala), totes elles propietat del mateix Torres. Aquest mateix any Manuel Torres i Torrents lloga la fàbrica gran a Josep Ciuró i Camprubi i a Josep Viladomiu i Bertran societat que fabricava teixits de cotó. A l'any 1870 només arrenda Josep Ciuró. L'any 1874 la família Torres decideix muntar la seva pròpia societat que fa fallida l'any 1887; any en que passa a ser explotada per un dels creditors la societat Romeu Germans i la família Torres deixa les activitats fabrils.

IV. Bibliografia

Benet (1988)
Solà (2004)
Perarnau (2006)

Fàbrica Vella

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Sallent
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1842
- Ampliacions: 1882 es construeixen habitatges per a directius, 1942 es construeix un nou edifici, 1947 es construeix una gran nau a la posterior dels antics edificis fabrils

Visites: visita dels exteriors.

Accés: A la banda esquerra del Llobregat, al costat del Pont de la Concòrdia.

II. Descripció

Tipologia: Fàbrica

Sector: tèxtil

Subsector: tissatge i gèneres de punt

Font d'energia: hidràulica, vapor.

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució Industrial

Finalitat construcció: industrial.

Evolució dels usos: Filats i teixits de: cotó, l'any 1947 és dedica a la producció de la "viscosilla", gènere de punt .

Situació actual: Abandonada i en desús des de l'any 1970. Hi ha una possibilitat d'una rehabilitació i restauració de la part més antiga per part de l'ajuntament.

Titularitat o raó social: Bergés i Mas, Fàbriques Solervicens, Manufacturas de Fibras Textiles S.A.(1940), La Preparación Textil (1967), Cooperativa Industrial de Manufactura de Fibras Tèxtils" (1970)

Breu descripció: Antiga fàbrica de quatre plantes d'amples naus compartimentades amb columnes de ferro colat. La planta és en forma de L i disposa de torres sobreelevades que serveixen de caixa d'escala i d'accés als diferents nivells. La teulada és a dos aigües i la façana disposa de grans finestrals que es van repetint al llarg del mur; destaquen del conjunt les dues grans xemeneies.

III. Història

Segons consta en la documentació la construcció de la resclosa de la fàbrica es va construir l'any 1806, però l'edifici de la fàbrica es va construir l'any 1842. Des d'aquesta data es va anar ampliant les seves naus, l'any 1882 es va edificar un carrer d'habitges per a directius. L'any 1916 la fàbrica principal va patir un gran incendi i es va substituir l'embigat de fusta per columnes i jàsseres de ferro. Entre 1942-1947 la empresa Manufacturas de Fibras Textiles construeix dos edificis adjunts a l'antiga nau. En aquell moment es fabrica la "viscosilla" i s'arriba al màxim esplendor en utilitzar les instal·lacions diferents empreses i raons socials, entre elles la coneguda com "Cal Ramon". A partir de la dècada de 1960 comença una davallada de l'empresa. L'any 1963 es produeix la primera aturada, i amb el primer expedient de crisi són acomiadats 160 treballadors. Durant els anys següents tenen lloc nous expedients de crisi i forts problemes laborals. La plantilla queda reduïda per jubilacions anticipades, indemnitzacions etc...L'any 1967 es fa càrrec de l'empresa "La preparació Textil" i introdueix la fabricació del gènere de punt amb participació de l'empresa americana B.V.D. En aquest període, és desguassada la filatura i bona part dels 500 telers amb que comptava el complex de fàbriques. El procés de davallada acaba l'any 1970 amb el tancament de l'empresa i la constitució d'una cooperativa obrera "Cooperativa Industrial Manufacturera de Fibras Textiles". L'any 1985 es dona per acabat el cicle industrial d'aquesta fàbrica.

IV. Bibliografía

Camprubi (1994)
Perarnau (2006)

Farinera Albareda

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Manresa
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1909
- Ampliacions: dues al 1910

Visites: visita dels exteriors

Accés: Passeig del Riu, 66

II. Descripció

Tipologia: Fàbrica

Sector: agroalimentari
Subsector: farines
Font d'energia: elèctrica
Entorn: urbà

Període: Segle XX, 2ª Revolució Industrial

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: Des dels seus orígens fins l'actualitat ha funcionat com indústria farinera.

Situació actual: activa

Titularitat o raó social: Família Albareda

Breu descripció: La farinera consta de planta baixa i tres pisos. S'observen tres cossos diferenciats i construïts en diverses fases, tot i així presenten certa integració. Les ampliacions posteriors són una al carrer del Bruc 1 i l'altre el carrer Dos de maig 37. La façana és plana sense volumetria. Les obertures de diferents formes i tamany donen ritme i unitat al conjunt. L'any 1910 s'hi afegí una planta baixa per a magatzem de la indústria de farines i una planta per a l'habitatge dels propietaris. Posteriorment s'hi afegir una segona planta. El mateix any s'amplia amb la part que avui fa cantonada entre el passeig del Riu i el carrer del Bruc, formada per una planta baixa i dos pisos destinats a magatzem.

III. Història

Edifici representatiu de l'arquitecte modernista manresà Alexandre Soler i March, deixeble de Domenec i Muntaner i propietat dels germans Albareda. Construïda en diferents etapes. La progressiva disminució en el consum de pa i la instal·lació de noves farineres en les zones productives de blat i de consum ha fet tancar altres farineres de Manresa. Malgrat les diferents vicissituds, la farinera Albareda emmagatzema a les seves sitges una gran producció de blat i continua productiva. Es considera un dels elements emblemàtic del patrimoni industrial de Manresa.

IV. Bibliografia

Baraut (1981)
Baraut (1991)
Camprubi (1994)
Perarnau (2006)
Serra (2006)

Farinera La Florinda

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Manresa
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1912-1913

Visites: Es pot visitar l'exterior

Accés: Carrer Bruc cantonada Ausis March

II. Descripció

Tipologia: Fàbrica

Sector: Agroalimentari

Subsector: producció de farina

Font d'energia:

Entorn: A les afores de Manresa, entorn urbà.

Període: Segle XX, 2ª Revolució Industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: farinera, producció tèxtil

Situació actual: Caserna de la policia local.

Titularitat o raó social: Casajoana, Gabriel i Massana; Florinda Casajoana (1924); Pladellorens-Casajoana; Francisco Camps (finals dels anys 60)

Breu descripció: L'edifici de gran volum consta de planta baixa i quatre pisos d'alçada. La construcció amb formigó armat amb pilastres i jasseres és de les pioneres en els edificis industrials. Al vial se situa la façana lateral. Aquest volum principal s'acompanyava per dues construccions simètriques de planta baixa i dos pisos, però una d'elles fou substituïda per la construcció d'un conjunt de sitges per al gra, per raons funcionals trencant així la simetria del conjunt. Com en altres edificis industrials l'arquitecte marca la verticalitat de l'edifici refonen les obertures. El tester trenca la longitudinalitat de la façana lateral. L'acabat de totxo viu i ceràmica contrasta amb l'estucat blanc de la paret del mur i marca el ritme de les façanes. La coberta es a dues aigües i disposa de marlets ornamentals.

III. Història

Els propietaris fundadors Casajoana i Massana encomanaren el projecte de la farinera l'any 1911 a l'arquitecte manresà Ignasi Oms i Ponsa . La fàbrica es coneguda com la Florinda en raó al nom de pila de l'esposa de Josep Casajoana. Els propietaris eren antics socis de la desapareguda farinera "la Favorita" però van separar-se i Massana deixa el negoci i queda com a únic amo Josep Casajoana i Rodríguez. La maquinària adquirida a Alemanya funcionava amb un alt grau d'automatisme i capacitat productiva i poc personal. La gran capacitat prevista de les instal·lacions sembla que no arriba ami al seu límit de producció. Quan l'activitat farinera entra en decadència les quadres acolliren indústries tèxtils, una d'elles la de Francisco Camps dedicada al gènere de punt.

IV. Bibliografía

Bover i Bernat (1991)
Camprubi (1994)
Camprubi (1991)
Perarnau (2006)
Serra (2006)

Forn de Calç

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Calders
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: Mitjans del segle XIX

Visites: es poden visitar les restes.

Accés: A tocar de la masia del Forn de la Calç, a l'antic camí ral de Manresa a Moià.

II. Descripció

Tipologia: Instal·lació tècnica

Sector: químic

Subsector: fabricació de calç.

Font d'energia: llenya i carbó

Entorn: rural

Període: Mitjans segle XIX, època preindustrial

Finalitat construcció: producció artesana

Evolució dels usos: fabricació de calç.

Situació actual: en desús i en procés de recuperació i restauració.

Titularitat o raó social: privat

Breu descripció: Construcció tradicional formada per tres forns amb dependències annexes. Originàriament eren dos forns paral·lels, foradats al subsòl i revestits interiorment amb pedra. Els forns tenen una boca inferior que servia con entrada d'aire i per on es podien treure les cendres. A dalt hi ha un forat més gran per on es posava la llenya. A ponent es troba el tercer forn, més modern, construït amb volta feta de maó.

III. Història

Sembla ser que es van construir a mitjans de segle XIX, pel propietaris del mas. En aquesta zona ja existia una tradició de forns de calç que ve del segle X. Van estar en funcionament fins a finals dels anys cinquanta. Després de la Guerra civil, va augmentar la seva explotació. La pedra calcària que es necessita s'extreia d'una pedrera propera a la masia.

IV. Bibliografia

Perarnau (2006)

Forn de pega del Semís

I. Documentació

Localització:

-Municipi: Sant Mateu de Bages

-Comarca: Bages

Cronologia:

-Any d'inici: Finals del segle XIX

Visites: es poden visitar les restes

Accés: Accés en cotxe per mitjà d'una pista forestal que surt uns metres abans d'arribar a la casa Les Feixes de Coaner, mas situat al peu de la carretera BV-3002 de Valls de Torruella a Saló, a 4 Km de Valls. La pista surt a mà esquerra i puja aproximadament 1.2 Km, fins un coll on es separa en dos. La de l'esquerra baixa cap a la vall de Coaner i després d'1 Km arriba al Semís. Uns 100 metres abans del mas del Semís, a mà dreta troben una granja de porcs, i just després hi ha el forn de pega, situat a mà dreta.

II. Descripció

Tipologia: Instal·lació tècnica

Sector: químic

Subsector: fabricació de pega

Font d'energia: llenya de pi.

Entorn: rural

Període: finals segle XIX, època preindustrial

Finalitat construcció: producció artesana

Evolució dels usos: fabricació de pega o quitrà i altres productes com trementina i la colofònia.

Situació actual: en desús

Titularitat o raó social: privat

Breu descripció: Construcció tradicional feta amb pedra seca que aprofita la pared natural i el desnivell del terreny. Té dos cossos de diferents alçades. Es sencer i en perfecte estat.

III. Història

Sembla ser que es va construir a finals de segle XIX i va funcionar fins a principis de la dècada dels seixanta. En cada fornada es cremaven unes 3 Tm. de teies que produïen 150 quilos de pega. Aquest producte era utilitzat pels boters i els calafaters. De les seves possibilitats d'adherència se'n deriven moltes aplicacions.

IV. Bibliografia

Fabrega (1998)
Fabrega (2002)
Perarnau (2006)

Giratòria

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Sant Vicenç de Castellet.
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1917-1920

Visites: es pot visitar l'exterior.

Accés: En una explanada adjacent a un centenar de metres de l'actual estació de ferrocarril de RENFE.

II. Descripció

1. **Tipologia:** Instal·lació de transports.

a. Sector: Transport

b. Subsector: Ferroviària

c. Font d'energia: vapor

d. Entorn: rural

e. **Període:** segle XX, 2ª Revolució Industrial.

f. **Finalitat construcció:** Transport. Giratòria de locomotores de vapor.

g. **Evolució dels usos:** Giratòria

h. **Situació actual:** En desús i semiruïna

i. **Titularitat o raó social:** Companyia de ferrocarril Barcelona-Zaragoza (1870), Companyia de Caminos de Hierro del Norte de Espanya, RENFE (1941)

Breu descripció: En l'actualitat encara conserva la plataforma metal·lica, amb les vies, la caseta de maniobres que està integrada a un extrem de la plataforma, el fossar i l'explanació amb cinc terminals de formigó. Molt a prop de la giratòria es conserven dos elements més moderns, un és l'antic edifici de maniobres, fet amb totxo i pedra, i l'altra són dos dipòsits d'aigua circulars i elevats, fets completament en formigó. L'estat del conjunt de la giratòria no és excessivament dolent malgrat que tot el seu conjunt és afectat per oxidació i pèrdua de la coberta de fusta de la caseta de maniobres. S'han conservat la totalitat de les baranes, engranatges i mecanismes de tracció i el fossar està cobert de vegetació.

III. Història

És una de les poques giratòries que es conserven en bon estat al conjunt de Catalunya. La línia del ferrocarril de Barcelona a Manresa i Lleida va començar a tirar endavant l'any 1853. L'any següent arribava a Sabadell i el 1857 a Terrassa. El tram de 32 Km que va de Terrassa fins a Manresa es va haver de realitzar desenvolupant un extraordinari treball de d'enginyeria civil per salvar els nombrosos accidents orogràfics. Destaca l'excel·lent viaducte del Boixadell i els nombrosos túnels i terraplens de Vacarisses. El ferrocarril arribava a Manresa l'any 1859 després d'haver salvat les dificultats que va suposar construir el pont sobre el riu Llobregat a l'alçada de Sant Vicenç. Sant Vicenç de Castellet era, en aquells temps, un petit poble agrícola de menys de 200 habitants. L'arribada del ferrocarril va servir de motor a la seva economia, fent que s'hi instal·lessin nombroses fàbriques tèxtils. A la vegada, la seva situació estratègica en el conjunt de la línia va fer que, a partir de l'any 1914, fos el lloc escollit per a instal·lar-hi el dipòsit de màquines de vapor, canvis de locomotores i maniobres ferroviàries, grues, magatzems de carbó i aiguaders dels combois de Barcelona a Saragossa, fet aquest que motivà l'arribada de nombrosa població immigrant i el creixement espectacular de la població.

Aquest dipòsit de locomotores va funcionar fins als anys 1970 en què la tracció de vapor va ser substituïda per l'elèctrica. Es van enderrocar els edificis i explanacions ja ben entrats els anys 1980. Dins del conjunt d'aquest important dipòsit de locomotores de vapor s'inclou la referida giratòria com a interessant i element viu del patrimoni.

IV. Bibliografia

Martín i altres (1987)
Perarnau (2006)
Virós (2002 b)

Habitatge obrer

I. Documentació

Localització:

-Municipi: Manresa

-Comarca: Bages

Cronologia:

-Any d'inici: 1944

Visites : Es pot fer un recorregut per la ciutat i veure els diferents tipus d'habitatge.

Accés: Municipi de Manresa (cal veure quadre annex, amb un recull de tot l'habitatge obrer)

II. Descripció

Tipologia: habitatge

Entorn: urbà.

Període: Segle XX.

Finalitat construcció: habitatge obrer

Evolució dels usos: habitatge

Situació actual: En general ben conservats.

Titularitat o raó social: Origen públic, però en la actualitat privat.

Breu descripció: Blocs de pisos destinats a obrers, localitzats normalment en la perifèria del casc urbà. La mitjana de superfície d'aquests habitatges estava al voltant de uns 80 m2. L'accés als habitatges era majoritàriament de lloguer, cosa que estava relacionada amb el baix nivell de renda de les famílies obreres que van anar a viure.

III. Història

El fenomen de l'escassetat d'habitatge social a preus raonables i la seva massiva construcció en forma de promocions és conegut per historiadors, economistes i geògrafs, però no ha estat estudiat monogràficament llevat dels tres llibres que el Departament de Benestar Social va publicar en el context d'una col·lecció que tracta tots els barris que van heretar de l'antiga OSH (Obra Sindical del Hogar) i del tractament que se li dona en el capítol sobre desenvolupament urbà d'una història general que arriba a fins a 1950.

Les promocions del període són les quals es poden apreciar en el quadre 2. Com mostra el quadre 2, la quantitat de promocions d'habitatge social, 23, és important en el context d'una ciutat mitjana. De la lectura de la premsa de l'època es desprèn la gravetat del «problema de l'habitatge» i la urgència de la seva solució al llarg de tot el període. La importància del problema explica la implicació de tantes instàncies en la construcció: autoritats locals, institucions financeres, cooperatives lligades a l'església, empreses industrials o empreses públiques (RENFE). L'única referència oposada que comptabilitza el dèficit d'habitatge està en un article del periòdic local que ho xifra en 3.000 (suficients per a albergar unes 15.000 persones) sobre una població de fet de 65.378 habitants, un 23% de la població.

Entre 1939 i 1955 tot sembla indicar que la causa de l'escassetat d'habitatge va ser la pràctica absència de nova construcció per falta de rendibilitat. Les set promocions que es van fer en la ciutat van sumar 394, habitatges, solament el 10,25% del total. L'intervencionisme estatal amb la congelació de lloguers va perjudicar la inversió privada en el sector. De la mateixa forma que va passar en els mercats de productes, la política econòmica de les autoritats franquistes va comportar un efecte contrari al desitjat: una contracció tan forta de l'oferta d'habitatge que va condemnar a mantenir el dèficit fins a la dècada dels seixanta. El creixement demogràfic de Manresa en els anys cinquanta va agreujar el problema, que no es va poder solucionar a pesar de l'alentiment del creixement a mitja dècada de 1960 com a conseqüència d'una crisi del tèxtil. Al final d'aquest decenni i fins a la crisi econòmica internacional de 1973-1974 la ciutat va tornar a la prosperitat i va augmentar la taxa de creixement demogràfic. La demanda d'habitatge va créixer i també l'oferta, amb polítiques públiques decidides d'incentiu a la construcció, que van aconseguir aixecar gairebé 2.000 pisos en els tres grans polígons realitzats per la OSH: el Xup, amb 480 habitatges i finalitzat en 1965; la Font dels Capellans, amb 834 acabat en 1975; i la Balconada, amb 496 en 1980. Aquest impuls constructiu va tenir la seva contrapartida en la baixa qualitat de l'obra i de la urbanització, i en una ubicació perifèrica que va provocar un efecte de «ghetto» o marginalitat que, en algun cas, ha romàs en el temps perquè el polígon no ha estat absorbit pel creixement de la ciutat. El pràctic estancament de la població a partir de 1975 a conseqüència de la greu crisi econòmica que va repercutir sobre les ciutats industrials, va contribuir sens dubte a la solució del problema.

La importància de la construcció d'habitatge social durant el Franquisme és vital per a explicar el desenvolupament urbanístic, l'estètica i fins i tot el caràcter social de Manresa.

IV. Bibliografía

Virós (en premsa b)

La Mina de l'Estany

I. Documentació

Localització:

- Municipi: L'estany
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: Segles XVI al XVIII
- Ampliacions: diferents fases

Visites: Es pot visitar l'exterior.

Accés: Al prat adjacent a l'entrada del poble. A tocar del camí a Puig Rodors i paral·lel a la carretera.

II. Descripció

Tipologia: Canal subterrani o mina

Sector: enginyeria hidràulica

Subsector:

Font d'energia:

Entorn: rural

Període: Segle XVI-XVIII, època preindustrial.

Finalitat construcció: dessecament d'un estany natural.

Evolució dels usos: obra d'enginyeria civil

Situació actual: en desús, abandonada

Titularitat o raó social:

Breu descripció: Mina feta amb tipologia de construcció popular amb la finalitat d'assecar les aigües de l'antic llac. Té uns 300 metres de llargada per una mitjana d'1 metre d'ample i 2,4 de fondària. La coberta es feta en base a la superposició de centenars de lloses planes. Té obertures quadrades i pous per facilitar l'airejament. El conjunt format per el canal i la central es de gran espectacularitat per l'època, tenint en compte les condicions de treball de l'època, les dificultats orogràfiques que van tenir que solucionar, que van fer que fos un dels canals d'us exclusiu per a una colònia més importants de Catalunya.

III. Història

L'estany natural que hi ha a prop del monestir, va començar-se a dessecar l'any 1543 per iniciativa de l'abat del moment. L'obra d'enginyeria es va encarregar al mestre de cases de Torelló Josep Burdó. L'any 1554 va iniciar les obres per construir la mina. L'any 1570 es dona per acabada la dessecació de l'estany. L'any 1735 es va tenir que allargar la mina per tal d'evitar epidèmies de febres i altres infeccions.

IV. Bibliografia

Perarnau (2006)
Pladevall (1978)

La Sèquia

I. Documentació

Localització:

-Municipi: Manresa, Balsareny, Sallent, Sant Fruitós i Santpedor.

-Comarca: Bages

Cronologia:

-Any d'inici: 1339-1377

Visites: Es pot visitar i s'ha adequat per poder seguir el recorregut del canal des de qualsevol dels pobles. Es poden concertar visites guiades a través del Parc de la Sèquia. Aquesta iniciativa vol convertir el canal medieval de la Sèquia de Manresa en un espai de descoberta del territori, de lleure i d'atracció turística. Al llarg de Sèquia s'hi ha instal·lat uns elements d'interpretació que faciliten la visita, alhora que es treballa en la creació d'un seguit d'activitats lúdiques a l'entorn. El Parc de la Sèquia té el Centre de l'Aigua de Cant Font (Carretera de Santpedor s/n telèfon 938748616) on hi ha un espai amb exposicions permanent sobre "l'ús racional de l'aigua" i "l'aigua a la ciutat", un espai educatiu amb laboratoris, aules maquetes i recursos didàctics i un centre de documentació per realitzar consultes i estudis especialitzats; el Centre de Visitants del Parc de Sèquia (Parc de l'Agulla s/n telèfon 938749130), un espai per descobrir què és la Sèquia i tot allò que es pot trobar al seu voltant; Museu de la Tècnica de Manresa (Carretera Santpedor, 55 telèfon 938772231), amb una exposició històrica sobre la Sèquia i el subministrament d'aigua a Manresa.

Accés: Canal de 26 Km de longitud entre Balsareny i Manresa amb un desnivell de 10 metres i un cabal de 1000 litres/segon.

II. Descripció

Tipologia: Canal

Sector: Irrigació

Subsector: hidràulic

Font d'energia:

Entorn: rural

Període: Segle XIV, període preindustrial.

Finalitat construcció: abastament d'aigua (regadiu)

Evolució dels usos: Conducció i canalització d'aigües, inicialment d'ús exclusiu per a la ciutat de Manresa i amb finalitats agrícoles. Actualment abasteix diferents activitats agrícoles i industrials d'altres municipis apart de Manresa..

Situació actual: En funcionament.

Titularitat o raó social: Junta de la Sèquia, Aigües de Manresa (1981)

Breu descripció: La Sèquia comença al terme de Balsareny, es deriva del riu Llobregat per mitjà d'una resclosa situada al peu del Castell. El canal travessa 31 ponts o aqüeductes i el seu pas es salvat per 71 pontarrons. Esta descobert en quasi la seva totalitat excepte dels trams de sortida de la presa, de la mina del Balç de Balsareny, del Mal Pas, de la zona urbana de Sallent i de la mina del Mas de les Coves. La Sèquia té una llargada de 26 Km. El desnivell des de la resclosa fins a l'Agulla és de 10,63m. L'aigua discorre amb una velocitat mitja de 0,40 m per segon. Quan arriba a l'Agulla es reparteix de la següent manera: la que va destinada a la ciutat entra al llac i la que correspon als usos de regadiu i industrials es divideix en dues parts per mitjà de dos ramals. El llac de

III. Història

La Sèquia construïda al segle XIV, és una obra d'enginyeria medieval excepcional, símbol de la ciutat de Manresa, que s'ha mantingut el més semblant possible al seu estat inicial. Els orígens de Sèquia se situen a l'any 1333, en el que les cròniques de l'època anomenaven "lo mal any primer". A causa de la sequera que estava patint Catalunya, la producció agrària es veia molt afectada. La situació de crisi a Manresa era tan greu que l'any 1339, els consellers de la ciutat van acordar la construcció d'una sèquia que portés aigua del Llobregat per pal·liar els problemes de sequera i assegurar les collites. La feina es va encarregar a l'arquitecte barceloní Guillem Catà que va assumir la direcció tècnica de la construcció del canal. Després del llarg període de treball, aproximadament 40 anys, i després de superar els diversos problemes que van anar sorgint al llarg de la seva construcció, el resultat és una gran obra civil medieval que va possibilitar i possibilita superar els problemes d'abastiment d'aigua de la ciutat de Manresa.

IV. Bibliografia

Alabern (2002)
Cases (2004)
Perarnau (2005)

Les set Tines

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Talamanca
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: Segle XVII- Segle XIX

Visites: es poden visitar les restes.

Accés: Molt a prop de l'indret conegut com Els Trets Salts, al peu del Llobregat i en la zona d'influència de l'antic Mas Generes. .

II. Descripció

Tipologia: Instal·lació tècnica

Sector: agroalimentari

Subsector: vitícola

Font d'energia: humana

Entorn: rural

Període: Segle XVII- XIX, època preindustrial

Finalitat construcció: producció artesana

Evolució dels usos: Estructures per al tractament i conservació del vi.

Situació actual: Rehabilitades

Titularitat o raó social: privat

Breu descripció: Conjunt format per set tines agrupades i unides entre si. Tenen planta circular fetes amb pedra seca, cobertes amb volta de pedres planes , construïda amb el sistema d'apropament per filades i coberta de terra. L'interior esta recobert amb lloses de ceràmica vernissada. A la part inferior de la tina hi ha la "boixa" que era una pedra quadrada amb un forat per on sortia el vi. Aquest conjunt de set tines fetes amb pedra seca és una de les mostres més significatives que es poden trobar en els municipis de Talamanca, Mura, Sant Vicenç de Castellet i Pont de Vilomara i Rocafort.

III. Història

La tina era la construcció habitual i tradicional que es feia servir a la comarca del Bages per a l'elaboració del vi després de l'aixada de la verema. Poden ser rodones o quadrades, fetes amb pedra i morter de calç i impermeabilitzades amb cairons o grans rajoles envernissades de color rogenc. Les tines tenien una filada de cairons al capdamunt més enfonçada, amb la finalitat d'aguantar unes fustes travesseres una mica separades, que rebien el nom de brescat. La verema arribava a la tina amb les portadores i era abocada sobre el brescat. Una o més persones aixafaven el raïm i el convertien en most i posteriorment era dipositat a l'interior de la tina on es deixava fermentar. El fet que la verema s'hagués d'abocar per dalt i el vi es buidés per baix implicava que s'elegís un lloc amb pendent que permetés l'accés a la part superior de forma natural.. Al camp normalment s'adosava a un marge per poder tenir l'accés i aconseguir extreure el vi.

IV. Bibliografia

AA..DD (2005)
Ballbé (1993)
Perarnau (2006)

Mina de Sal Potàssica

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Cardona
- Comarca: Bages

Cronologia:

-Any d'inici: La explotació minera es remunta al Neolític. Es tornen a tenir notícies concretes de l'explotació en el període de la dominació àrab, si bé ja hi han indicis durant l'ocupació romana, però va ser a l'època medieval quan es regula i organitza la comercialització de la sal. El 986 el comte Borrell II, en donar la carta de poblament, va atorgar als cardonins l'autorització d'extreure sal de la muntanya. Durant l'època moderna sota el govern de Felip V, la producció salina fou intervinguda amb una Reial Cèdula establint l'estanc de la sal. Els cardonins no podien extreure sal. L'any 1859, el Tribunal Suprem dona la raó als antics beneficiaris. A principis del segle XX s'inicia l'extracció de sal de forma intensiva.

-Ampliacions: Es van perforar pous en diverses fases.

Visites: Es poden visitar concertant visites Parc Cultural de la Muntanya de la Sal. Carretera de la mina s/n; telèfon 938692475.

Accés: A l'est del nucli urbà. La colònia de La Coromina es troba a tocar del riu, sota els peus del castell, per la carretera de Manresa a Bassella.

II. Descripció

Tipologia: Mines

Sector: Mineria

Subsector: potassa

Font d'energia: vapor i elèctrica

Entorn: rural

Període: segle XX, 2ª Revolució Industrial

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: Instal·lació minera

Situació actual: Museu, Parc cultural de la muntanya de la Sal.

Titularitat o raó social: "Unión Española de Explosivos" (1920); Sociedad de Industria y Comercio" (1924);

Breu descripció: Es conserven a la mina "Nieves" dos pous d'extracció, amb un interessant castellet metàl·lic i l'antiga casa de màquines. Es pot visitar l'explotació, tant les galeries interiors com els accessos exteriors, i destaca l'espectacularitat de la "Muntanya Roja". Molt a prop de la mina de Cardona hi ha la colònia minera de la Coromina amb una planta de clorur potàssic (1926), es va construir també un hospital, habitatges pels miners, xalets per al director i els enginyers i una església dedicada a Santa Bàrbara.

III. Història

Després de la Guerra de Successió (1702-1714), Felip V estableix l'estanc de la sal que prohibia l'extracció de sal. Després de diferents plets, no és fins al 1859 quan es torna a reconèixer el dret dels cardonins a treure sal. L'aleshores duc de Medinacelli, hagué de donar anualment 15.000 rals i una indemnització de 100 milions de rals per endarreriments. Aquest diners els administrava el Comú i ho destinava a obres d'interès general. Aquest impost, encara l'havia de pagar l'empresa explotadora dels jaciments salins potàssics.. Els primers sondeigs amb finalitat industrial i d'extracció minera intensiva es porten a terme a principis del segle XX per part de diferents empreses."Unión Española de Explosivos" entre els anys 1920-1923 i "Sociedad de Industria y comercio"EL 1925 en mina "Nieves" es perforen dos pous nous: el pou "Alberto" i el pou "maria Teresa". Per transportar el material es va construir un telefèric des de la mina "Nieves" fins la fàbrica de clorur potàssic de La Coromina. Després un segon telefèric el mineral era transportat fins l'estació de Súrria on una part s'emmagatzemava i l'altra es carregava en vagons de trens fins a Sant Vicenç (amb una estació d'emmagatzematge i distribuïdora), d'on sortia cap a la planta química de Solvay Ibèrica a Martorell i també fins al port de Barcelona.

IV. Bibliografía

Falguera (2002)
Perarnau (2006)

Mina de Vilafruns

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Balsareny
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1934
- Ampliacions: Es van construir en diverses fases acabant l'any 1952.

Visites: Es pot visitar l'exterior

Accés: Antiga carretera de Manresa a Berga, Km 45.

II. Descripció

Tipologia: Mines

Sector: Mineria

Subsector: potassa

Font d'energia: vapor i elèctrica

Entorn: rural

Període: segle XX, 2ª Revolució Industrial

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: Instal·lació minera

Situació actual: Activa, funcionen de forma parcial després de l'incendi de l'estiu de 2005.

Titularitat o raó social: "La Minera", "Explotaciones Potásicas S.A.".

Breu descripció: Consta de diferents edificacions i elements. Destaca el castellet de for-migó de 40 metres d'alçada. El diàmetre del pou, ubicat just a sota del castellet, varia entre 5 i 5,5 metres. Té una colònia obrera construïda el 1962 per allotjar els treballadors. La colònia està formada per blocs de pisos de quatre plantes i construccions de planta baixa adossades, a més dels anomenats "xalets" destinats a habitatge dels directius i tècnics de la mina.

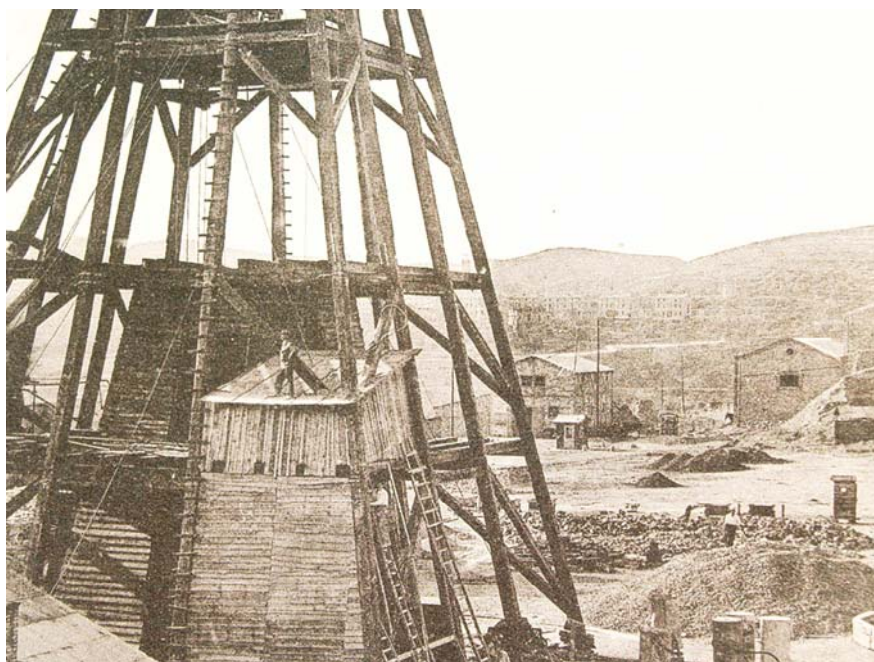
III. Història

Segons els documents les primeres prospeccions per trobar potasses al subsòl de Balsareny daten de 1925. L'any 1934 la companyia "La Minera", amb capital alemany, va iniciar la construcció del pou. Després de la Guerra Civil i la Segona Guerra Mundial, l'empresa alemanys va tancar i va fer-se càrrec "Explotaciones Potásicas SA" (1945) que va acabar els treballs de preparació del pou per començar-lo a explotar el 1948, estan en ple rendiment l'any 1952. Als anys 1960 el 15% de la població activa de Balsareny treballa a la mina. El 1972 es va unir per mitjà de diferents galeries a la mina de Sallent; a partir d'aquest moment es va deixar d'utilitzar l'entrada de Vilafruns com a sortida de material extret.

IV. Bibliografía

Camprubi (1994)
Perarnau (2006)

Mina de Potassa

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Súria
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1912-1918
- Ampliacions: Es van perforar pous en varies fases.

Visites: Es poden visitar concertant visites.

Accés: Al sud del nucli urbà. Entre la carretera de Manresa i la de Balsareny.

II. Descripció

Tipologia: Mines

Sector: Mineria

Subsector: potassa

Font d'energia: vapor i elèctrica

Entorn: rural

Període: segle XX, 2ª Revolució Industrial

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: Instal·lació minera

Situació actual: Activitat minera. Actualment explotada per "Iberpotash"

Titularitat o raó social: "Solvay y Companyia" (1918); "Sociedad Minas de Potasa de Suria"; "Sociedad Salinas Victoria"

Breu descripció: Es conserven els castelletes metàl·lics del Salí i del Pla de les Hortes i la gran nau de fabricació, amb la seva xemeneia. A part d'aquests elements hi ha tot un conjunt que destaca la importància social i econòmica de les mines en la població surienca. Aquests elements són el traçat del ferrocarril de Manresa – construït gràcies a Solvay-, el barri miner creat el 1959 conegut com Salipota, l'església dedicada a Santa Bàrbara i les cases dels directors entre d'altres.

III. Història

En Francisco Zamora, al descriure el viatge realitzat per Catalunya l'any 1788, quan arriba a Cardona i Súria parla d'una font salada. Saben que s'extreia sal gemma del marge esquerre del Cardener, del qual es tenia coneixement des de la I carlinada (1837). Hisenda va paralitzar les extraccions per una prohibició establerta a les mines; l'any 1880 s'abandonen les explotacions. L'any 1912 es van descobrir per casualitat en el lloc anomenat "Casa del Salí" l'existència de la potassa. Posteriorment s'inicia una important demanda de concessions mineres en la zona per part d'empreses estrangeres. Es realitzen els primers sondeigs l'any 1914. L'Institut Geològic i Miner ordenà un reconeixement geològic i la elaboració d'una memòria que més tard serà la base per a l'explotació dels jaciments. L'any 1918 l'empresa franco-belga "Solvay y Cía" comença els primers grans sondeigs i explotacions; un total de 9 i un pou mestre de 350 metres de profunditat. L'any 1922 l'empresa Solvay va comprar la fàbrica, la colònia i el salt d'aigua de Cal Fusteret. Aquesta petita colònia havia estat fundada a finals del segle XIX (1888) per Ramon Giró, un antic fuster. L'any 1907 ja la feia funcionar el seu fill, Josep Giró, l'aiguat d'aquest any es emportar uns 20 telers. Aviat van sorgir problemes i l'empresa va ser arrendada a diferents industrials, fins que va ser comprada per Solvay. Les mines van ser a partir d'aquell moment la principal indústria de Súria. Es van construir habitatges pels directius i tècnics amb un estil arquitectònic centreeuropeu. També es construeixen habitatges pels obrers nousvinguts, la colònia Santa Maria durant les primeres dècades del segle XX i durant la segona onada migratòria a l'any 1959 es construeix el barri Salipota a l'altra banda del riu. Les mines nodreixen de primera matèria el gran complex industrial de Solvay situat a Martorell.

IV. Bibliografia

Camprubi (1994)
Falguera (2002)
Perarnau (2006)

Molí d' En Sala

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Monistrol de Calders
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: Apareix documentat al segle XII.
- Ampliacions: Durant el segle XVIII es produeix una reforma completa.

Visites: visita exterior

Accés: Situat als afores de Monistrol de Calders. Seguint el camí de Saladí a uns 1.5 Km. del poble.

II. Descripció

Tipologia: Molí

Sector: agroalimentari
Subsector: producció de farina i piscifactoria.
Font d'energia: hidràulica
Entorn: rural

Període: Segle XVII, període preindustrial.

Finalitat construcció: producció artesanal

Evolució dels usos: molí fariner, piscifactoria, habitatge particular, residència-casa de pagès.

Situació actual: habitatge.

Titularitat o raó social: privat

Breu descripció: Conjunt format per dos molins entre els quals hi ha dues basses amb els seus corresponents canals. El molí més antic és el més gran i el més ben conservat. Aquest edifici és de tres plantes, a la part inferior hi ha el carcabà (lloc per on corria l'aigua i feia girar el rodet). Actualment conserva les sortides del carcabà i la sala de les moles (dues) a la planta superior. El sistema de canals que connecta les dues basses és bastant original. La primera bassa es troba a deu metres per sobre el nivell de la riera; la segona, tres metres per sota de la primera. Gràcies a aquest fet, l'aigua eixia amb una gran pressió i era canalitzada cap als horts, fins a una certa distància.

III. Història

L'any 1192 el molí pertanyia al mas Sala Abadal. A partir del segle XVI el molí passa a ser propietat de la família Sala; anteriorment havia estat propietat del Mas Rubió. És un dels pocs molins de Catalunya que té la seva finalitat documentada com a molí fariner des dels inicis fins a la dècada de 1940. Des d'aquesta data fins aproximadament 1980 va estar abandonat. Posteriorment es va intentar fer un negoci de piscifactoria aprofitant les basses que no va funcionar. Els propietaris actuals han re-construït la planta superior on estaven les moles després d'un període d'abandonament.

IV. Bibliografia

Perarnau (2006)
Perarnau (1993)

Molí de Ribalta de Dalt

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Aguilar de Segarra
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: Segle XVIII

Visites: visita exterior

Accés: Molt a prop del poble d'Aguilar de Segarra

II. Descripció

Tipologia: Molí

Sector: agroalimentari

Subsector: fabricació de farina.

Font d'energia: hidràulica

Entorn: rural

Període: Segle XVIII, període preindustrial.

Finalitat construcció: producció artesana

Evolució dels usos: Molí, molí-habitatge, habitatge.

Situació actual: en desús.

Titularitat o raó social: privat

Breu descripció: Molí construït en forma de gran casal. L'aparell és format per grans carreus de pedra ben treballada. La façana és simètrica amb una teulada a dues aigües. Molt a prop de hi ha dues basses de grans dimensions amb parets d'un metre de gruix fetes amb blocs de pedra ben escairats. Encara conserva l'utilatge i els mecanismes del molí.

III. Història

Com la majoria dels molins hidràulics conservats, va ser refet totalment durant el segle XVIII aprofitant la resclosa i restes d'altres molins abandonats. A la segona meitat del segle XVIII, es va tornar a aprofitar tots els salts d'aigua i es van escampar per tota Catalunya els molins hidràulics de rodet horitzontal i eix vertical, que s'adaptaven millor als cursos d'aigua petits i irregulars. Va funcionar fins entrat el segle XX, en que va ser substituït per les noves farineres industrials.

IV. Bibliografia

Perarnau (2006)

Molí de vent de Can Gallifa

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Rajadell
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: principis del segle XX

Visites: visita exterior

Accés: Molt a prop de la Masia de la Noguera, o de can Gallifa

II. Descripció

Tipologia: Molí

Sector: agroalimentari
Subsector: extracció d'aigua.
Font d'energia: eòlica
Entorn: rural

Període: Segle XX, revolució industrial.

Finalitat construcció: extracció d'aigua

Evolució dels usos: Torre d'extracció d'aigua.

Situació actual: en desús.

Titularitat o raó social: privat

Breu descripció: Torre hexagonal feta en totxo. Decorada amb merlets a la part superior. El material de construcció va ser els maons. Té unes finestres allargades acabades amb un arc de mig punt, recorda en certa manera les torres dels castells medievals. A dalt de tot es conserva l'estructura metàl·lica del molí de vent.

III. Història

Aquesta torre servia per a fer pujar aigua d'un pou mitjançant la utilització del principi d'Arquímides aplicada als molins de vent instal·lat a la seva part superior. Aquest sistema va ser força usual a la comarca els anys 20 i 30 del segle XX per tal de poder aprofitar l'aigua subterrània dels pous, de forma regular, mitjançant la utilització del principi d'Arquímides aplicada als molins de vent. Amb posterioritat, aquests molins de vent, molts d'ells fets als Estats Units seran substituïts per bombes hidràuliques. Es creu que l'arquitecte que la va construir va ser Alexandre Soler i March al igual que el casal modernista d'aquesta família.

IV. Bibliografia

Perarnau (2006)

Perramon i Badia

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Manresa
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1926-1930
- Ampliacions: 1960

Visites: Visites concertades amb l'empresa.

Accés: Carretera de Vic nº 99

II. Descripció

Tipologia: Fàbrica

Sector: Tèxtil

Subsector: Cinteria

Font d'energia: Elèctrica

Entorn: urbana

Període: Segle XX, 2ª Revolució Industrial

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: Cinteria

Situació actual: activa

Titularitat o raó social: Perramon i Badia

Breu descripció: La nova fàbrica era una instal·lació exemplar tant des del punt de vista tècnic i funcional des del estètic. El vestíbul, les oficines i els magatzems de fil i de producte acabat eren una vella obra d'artesania feta amb fustes nobles i amb un disseny pràctic típic del funcionalisme dels anys trenta que es conserva avui en part sense que hagi perdut vigència. Altres avantatges innovadors en el seu temps foren la instal·lació de claraboies per a il·luminació zenital i la calefacció central que millorava el benestar dels treballadors i les feines del tissatge alhora.

III. Història

La societat Perramon i Badia, fundada al 1926, es va traslladar a l'edifici actual de la carretera de Vic el 1930. Es tractava d'un bloc de pisos i la fàbrica ocupava els baixos i el pati posterior. En aquesta data va funcionar l'ascensor, el segon de Manresa després del de Can Jorba. A la dècada de 1960 es va construir el túnel de comunicació que unien aquests baixos amb els locals de l'altra banda de la carretera de Vic nº90 que Perramon i Badia tenia també arrendats. L'edifici és propietat de la família Soler. L'empresa va començar dedicada a la cinteria de seda. Perramon i Badia ha estat una de les empreses més innovadores de la cinteria manresana. Ha introduït nous tipus de cintes de telers i de tecnologies; entre els que cal destacar: el teixit de cintes amb sistema jacquard, la modernització de diferents mecanismes del teler o, més recentment l'aplicació de la informàtica al disseny de les cintes.

IV. Bibliografia

Camprubi (1990)
Camprubi (1991)
Camprubi (1994)
Perarnau (2006)
Serra (2006)
Virós (2001)

Pous de glaç de la Franquesa

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Moià
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: Segle XVII

Visites: es poden visitar les restes.

Accés: Sota la casa de la Franquesa, a uns 100 metres de la riera de Castellnou.

II. Descripció

Tipologia: Instal·lació tècnica

Sector: agroalimentari

Subsector: fabricació gel.

Font d'energia: manual o de sang

Entorn: rural

Període: Segle XVII, època preindustrial

Finalitat construcció: producció artesana

Evolució dels usos: Pous per emmagatzemar gel, utilitzats fins a principis del segle XX.

Situació actual: en desús.

Titularitat o raó social: privat

Breu descripció: Construcció tradicional formada per dos pous, anomenats Pou Vell i Pou Nou. El Pou Vell té una forma rectangular, de gran originalitat, ja que la majoria dels pous tenen forma circular; esta situat a sota de la casa de la Franquesa, ha perdut la meitat de la coberta. Es va construir buidant i aprofitant relleu natural de la zona. Té una superfície aproximada de 55m². Conserva sencera la paret sud on es poden veure quatre arcades de mig punt fetes amb blocs de pedra tallats i escairats. El pou Nou, és de planta circular, fet amb parament de pedra i aprofitant igualment el desnivell del terreny, inclús aprofita la base lateral de la roca natural. Esta cobert amb una volta semiesfèrica, amb dues obertures. Pel cantó del nord encara es conserva el contrafort. És un dels pous més grans de la comarca (14 m. d'alçada x 9 m. de diàmetre).

III. Història

Els dos pous foren propietat de la casa de la Franquesa, segons consta en l'acta de dotació dels terrenys per a la construcció del Pont Vell, datada el 1625. A mitjans segle XVIII, degut a l'augment del negoci de la venda de gel a tot Catalunya, es va construir el segon pou. La intervenció de la família Gònima, del mateix mas de la Franquesa, en els afers de la Causa Pía de Moià, va suposar que els pous fossin arrendats per aquesta institució eclesiàstica. A finals del segle XIX els pous són explotats per la societat barcelonina "Font, Albinyana y Cía". El 1915 aquesta companyia deixa d'arrendar els pous, segurament la causa va ser que el negoci ja no era rendible. A partir d'aquell moment no es van explotar més i va començar un procés d'abandonament que a la llarga ha suposat l'esfondrament d'una part de la coberta del pou vell.

IV. Bibliografía

Perarnau (2006)
Perarnau (1992)

Roda hidràulica de la fusteria Andreu

I. Documentació

Localització: Centre de l'aigua de Can Font

-Municipi: Manresa

-Comarca: Bages

Cronologia: 2a meitat del segle XIX

Visites: concertades al Centre de l'Aigua de Can Font

Accés: per la carretera de Santpedor, a l'alçada de la Parada.

II. Descripció

Tipologia: roda hidràulica

Sector: fusteria

Subsector:

Font d'energia: hidràulica

Entorn: urbà

Període: Segle XIX, revolució industrial

Finalitat construcció: donar energia a un taller de fusteria

Evolució dels usos:

Situació actual: forma part del Centre de l'aigua de Can Font,

Titularitat o raó social: Aigües de Manresa, empresa municipal

Breu descripció: és de les poques rodes hidràuliques originals que es conserven al país. És força gran, d'uns 4 m de diàmetre, i conté molts elements de ferro, l'eix i els seus tamborets, els reforços del final dels radis i molts cargols. L'ús del ferro és una demostració que va ser feta durant la 2a meitat del segle XIX, quan ja s'usava de manera corrent. Possiblement el seu diàmetre li permetia fer la força suficient per moure la maquinària i les serres d'una fusteria per mitjà d'embarrats, tot i la poca velocitat que desenvolupava. El sistema de calaixos indica que la movia el corrent d'aigua que passava per sota.

III. Història

Durant la dècada de 1980 va ser localitzada a la fusteria de l'Andreu, a la carretera de Cardona de Manresa amb la cantonada al carrer dos de maig. Estava amagada darrera d'una doble paret que també ocultava un antic ramal de regadiu del sistema hidràulic de la Sèquia de Manresa (la ciutat estava creixent a costa del regadiu, però els ramals no es podien desviar). Entrat el segle XX, el taller es devia electrificar i es va suprimir aquesta font d'energia incòmoda i irregular –no se li podia regular la velocitat– serrant l'eix de transmissió de la roda.

Aquesta zona de Manresa s'urbanitzà durant el darrer terç del segle XIX, que és quan la Junta de la Sèquia va arrendar els petits salts i corrents d'aigua dels ramals de la Sèquia que podien produir energia hidràulica en petites quantitats.

IV. Bibliografia

Oliveras (1986)
Ferrer (en premsa)

Teler de rem

I. Documentació

Localització: Museu de la Tècnica de Manresa

-Municipi: Manresa

-Comarca: Bages

Cronologia: segle XIX

Visites: concertades al Museu de la Tècnica de Manresa

Accés: carretera de Santpedor, Manresa, molt proper a l'estació d'autobusos o al passeig de Pere III

II. Descripció

Tipologia: teler manual de cintes múltiples

Sector: tèxtil

Subsector: teixit de cintes

Font d'energia: manual

Entorn: obrador vetaire (petita empresa)

Període: segle XIX

Finalitat construcció: teixit de cintes bastes de cotó (o vetes)

Evolució dels usos:

Situació actual: restaurat pels tècnics del Museu de la Tècnica de Manresa, s'utilitza per a demostracions

Titularitat o raó social: patronat del Museu de la Tècnica de Manresa

Breu descripció: teler molt gran, de més de 4 m de bancada, que teixeix 40 cintes alhora per mitjà d'un enginyós mecanisme situat al batà.

III. Història

Aquest teler és una de les poques mostres que queden dels centenars de telers de rem o «fàbriques de cintes» que hi havia instal·lats als obradors vetaires situats a les golfes de les cases d'habitatges de Manresa. Aquest teler s'havia inventat a Prússia al final del segle XVI i es va difondre per l'Europa central. Va ser notablement perfeccionat a Flandes i d'allà va passar a Suïssa i al sud de França. Durant el darrer terç del segle XVIII va arribar a Manresa. Aquí es va utilitzar primer en la cinteria de seda i, a partir del segle XIX, en la de cotó. Al principi del segle XX, la majoria d'aquests telers es van mecanitzar allargant la contramarxa o eix de transmissió i connectant-la per mitjà d'una politja a un embarrat. Molts d'aquests telers van funcionar fins als anys seixanta o setanta del segle XX, en petites i mitjanes empreses de poc capital, mentre que les empreses més grans els substituïren per telers amb bancada de fosa primer i per telers d'agulles més endavant.

IV. Bibliografía

Camprubi (1990)
Obiols (2002)
Oliveras (2002)
Virós (2002)

Torre del gas

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Sallent
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1883

Visites: visita dels exteriors.

Accés: A la banda esquerra del Llobregat, molt propera a la Fàbrica Vella.

II. Descripció

Tipologia: Torre

Sector: energètic

Subsector: fabricació de gas

Font d'energia:

Entorn: rural

Període: Segle XIX, 2ª Revolució Industrial

Finalitat construcció: dipòsit d'aigua per a la refrigeració del gasòmetre.

Evolució dels usos: Originàriament servia com a dipòsit d'aigua per a la refrigeració del gasòmetre, dins el conjunt de l'antiga fàbrica del gas. Des de 1911 va funcionar com a magatzem de serveis de la Fàbrica Vella.

Situació actual: Abandonada i en desús.

Titularitat o raó social: Rafael Costa i Cía.

Breu descripció: Torre circular d'uns 25 metres d'alçada. Esta formada per tres nivells d'edificació. Aquests nivells estan dividits per cornises de totxo que separen l'aparell fet amb pedra tallada. Hi ha tres finestres exteriors de punt rodó, una a cada nivell, emmarcades en totxo. Al capdamunt hi ha un dipòsit circular metàl·lic sobreelevat.

III. Història

L'any 1882 es va constituir a Sallent la societat Rafael Costa i Cía. per a l'explotació d'una fàbrica de gas que es construiria d'immediat i que destinaria aquest gas al subministrament d'enllumenat públic. Aquest període no va ser gaire llarg, l'any 1911 el subministrament per gas va substituir-se per enllumenat elèctric, que resultava més econòmic i pràctic.

IV. Bibliografia

Camprubi (1982)
Perarnau (2006)

Torre dels soldats

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Avinyó
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1850

Visites: es pot visitar els exteriors.

Accés: Turó dels Solells de la Posa.

II. Descripció

Tipologia: torre de comunicacions

Sector: comunicacions

Subsector: telegrafia òptica

Font d'energia:

Entorn: rural

Període: Segle XIX, Revolució industrial

Finalitat construcció: comunicacions

Evolució dels usos: Torre de telegrafia òptica.

Situació actual: en ruïna i desús.

Titularitat o raó social:

Breu descripció: Torre de telegrafia òptica de planta quadrada. Parets d'entre 4,5 i 5,5 metres, espitlleres i atalussades a la base. Té un fossat defensiu de dos metres al voltant del perímetre. Els materials utilitzats en la construcció són pedra i maó, units amb morter de calç.

III. Història

Formava part de la xarxa de telegrafia òptica militar que es va construir a Catalunya durant la segona guerra carlina (1846-1850). Aquesta torre estava inclosa a la línia de Manresa a Vic. La torre anterior estava ubicada al campanar vell d'Artés (a 8,2 Km en línia recta) i la posterior de Sant Feliu Sasserra (a 9,2 Km). Inicialment, la torre havia estat ubicada en un indret proper a Sant Joan d'Oló, concretament al Mas Plans, però el seu esfondrament va fer que es busqués un indret més fàcilment accessible. Aquesta torre d'Avinyó és una de les últimes que es van construir a Catalunya.

IV. Bibliografia

Len (2004)
Perarnau (2006)

Turbina Francis

I. Documentació

Localització: Museu de la Tècnica de Manresa

-Municipi: Manresa

-Comarca: Bages

Cronologia: darrer terç del segle XIX

-Any d'inici:

Visites: concertades al Museu de la Tècnica de Manresa

Accés: carretera de Santpedor, Manresa, molt proper a l'estació d'autobusos o al passeig de Pere III

II. Descripció

Tipologia:

Sector:

Subsector:

Font d'energia: hidràulica

Entorn:

Període: darrer terç del segle XIX

Finalitat construcció: proveir d'energia una fàbrica tèxtil

Evolució dels usos:

Situació actual: desmuntada, forma part de l'exposició de l'aigua del Museu de la Tècnica de Manresa

Titularitat o raó social: patronat del Museu de la Tècnica de Manresa

Breu descripció: és una turbina hidràulica de tipus francis, que funciona amb una hèlice tapada amb aigua amb forta pressió (a la que li calia un cert desnivell). Ara està partida en dos cossos, el de la dreta és la mateixa turbina, la peça tapada que rebia l'aigua per mitjà d'un tub, i el de l'esquerra és el final de l'eix que surt de la turbina i té collada una gran roda dentada, que està feta amb blocs de fusta dura. La resta de mecanismes són de ferro fos.

III. Història

És una turbina fabricada als EUA que va ser instal·lada en una fàbrica de Manresa durant el darrer terç del segle XIX. Les turbines s'havien d'instal·lar «a mida», i els representants de les empreses visitaven les fàbriques i els salts d'aigua per calcular les mides, la forma i la potència de la turbina. En aquest cas, feia girar un eix o arbre vertical dissenyat per a fàbriques de pisos. Aquest arbre gran atacava per mitjà de rodes dentades uns eixos horitzontals, que movien els embarrats.

IV. Bibliografia

Camprubí (1994)
Serra (1995)
Nadal (2000)

Xemeneia de Cal Cura

I. Documentació

Localització:

- Municipi: Manresa
- Comarca: Bages

Cronologia:

- Any d'inici: 1917

Visites: Visita des de l'exterior.

Accés: A l'interior de l'illa de cases formada pels carrers Sant Joan d'en Coll, carretera del Pont de Vilomara i Passatge de la Mercè.

II. Descripció

Tipologia: Fàbrica

Sector: agroalimentari

Subsector: producció d'alcohols.

Font d'energia: vapor

Entorn: urbà

Període: Segle XX, 2ª revolució industrial.

Finalitat construcció: industrial

Evolució dels usos: Sempre es va dedicar a la producció d'alcohols.

Situació actual: Actualment en desús.

Titularitat o raó social: Alcohlera Cura.

Breu descripció: Xemeneia de l'antiga fàbrica d'alcohols de Cal cura. Té una base quadrada i un cos tronco-cònic, amb un anell al coronament, està feta tota ella amb totxo vist. Actualment, la base es troba a l'interior d'una nau utilitzada com aparcament mentre el cos de la xemeneia sobresurt pel damunt d'aquesta.

III. Història

La família Cura originària de Navarcles, on ja destil·lava vins, es va instal·lar a Manresa el 1907. Valentí Cura amb la ajuda dels seus fills, va construir aquesta fàbrica amb naus industrials de 4.000 m² el 1917. Una xemeneia de 50 metres d'alçada es distingia del conjunt abans que fos escapçada per un llamp el 1983 que li va tombar el barret. La seva producció va arribar als 2.000 litres d'alcohol de 96/97 graus, altament rectificats o bé per a fabricar el que va ser el popular "Anís Bages". Als inicis de la Guerra Civil el juliol de 1936 Miquel Cura i Janeras i el seu fill Enric foren assassinats, fet que causà un fort trauma als industrials alcoholers. La fàbrica Cura fou clausurada l'any 1961 degut a la decadència del sector a Manresa. Una part de la maquinària fou venuda a la Manxa.

IV. Bibliografia

Camprubi (1994)
Perarnau (2006)
Serra (2006)

10. Valoració

Després de la feina feta, creiem que l'experiència de la llicència retribuïda ha estat profitosa, motivadora i fèrtil. Per descomptat, el resultat final no es correspon estrictament a la proposta de la memòria inicial, sinó que s'ha reconduït, unes vegades per les recomanacions del tutor i altres pel pes de l'evidència. No obstant això, creiem que s'ha iniciat un pas important en l'elaboració d'inventaris didàctics de patrimoni industrial que es podran aprofitar per tal que en un futur proper es puguin completar els d'altres comarques d'arreu de Catalunya.

Si bé el Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya o el Museu de la Tècnica de Manresa no estan encara en condicions d'aprofitar tot el potencial de l'inventari des dels seus llocs web, tenim garanties que una de les dues institucions podrà divulgar en breu tot aquest material. Altres fases del treball també s'han iniciat, com les del conjunt de les colònies industrials mentre que altres s'han deixat com a tasca futura del Sistema de museus de ciència i tècnica, com les fitxes de cada museu o les dels 100 elements de patrimoni industrial de Catalunya, que just en aquest moment estan en procés de revisió.

Ara, la feina ja està iniciada i només cal continuar trobant els recursos necessaris per ampliar-la.

11. BIBLIOGRAFIA

- ALABERN, Josep (2007), *De l'artesania al coneixement: Aigües de Manresa*. 25 anys, ed. Aigües de Manresa, Manresa, 280 p.
- ALABERN, Josep; VIRÓS, Lluís (2002) [curs.], *Al voltant de la construcció de la Sèquia de Manresa*, Farell Editors i Dissenyadors, Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya (Demarcació de la Catalunya central) i Col·legi d'Enginyers Tècnics Industrials de Manresa, Sant Vicenç de Castellet, 2002.
- ALAYO, Joan Carles (1994), «Els vapors utilitzats per a la generació d'electricitat a Catalunya fins a l'any 1936», a S. Riera [cur.], *El vapor i els «Vapors». Actes de les III Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya*, ed. Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, Barcelona, p. 95-109.
- ALAYO, Joan Carles (2000), «Els inicis del gas i de l'electricitat a Manresa», a *Dovella. Revista cultural de la Catalunya central*, núm. 69, Centre d'Estudis del Bages, Manresa, p. 23-28.
- ALBAREDA, Joaquim (1981), *La industrialització a la plana de Vic*, Patronat d'Estudis Ausonencs, Vic.
- ALLUÉ, Josep M. (1993), *Cal Boyer i Cal Granotes d'Igualada*. Quaderns de didàctica i difusió. Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya. Museu Comarcal de l'Anoia.
- ÁLVAREZ, Miguel Ángel [coord.] (2005a), *Didáctica e interpretación del patrimonio industrial*, Incuna, Asociación de Arqueología Industrial, Gijón, 350 p.
- ÁLVAREZ, Miguel Ángel; (2005b), «Descubriendo al marqués de Comillas: un itinerario didáctico a través del patrimonio industrial de la Sociedad Hullera Española», a M. Á. Álvarez (coord.), p. 229-252.
- ANÒNIM (1948), *Divulgaciones industriales. La industria de carbones eléctricos*, ed. de la Compañía Fabril de Carbones Eléctricos, Barcelona, 80 p.
- ANTONAYA, María Jesús; MORENO, Antonio; RAMÍREZ, José Manuel; TORRES, Antonio (2005), «La perspectiva educativa en la transformación de los vestigios minero-industriales de Linares: de “ruinas” a “señas de identidad”», a M. Á. Álvarez (coord.), p.217-229.

- AUTORS DIVERSOS (1996), *Calders. Un municipi entre el Pla de Bages i el Moianès*, ed. Ajuntament de Calders, Calders, 246 p.
- AUTORS DIVERSOS (1998), *Pla estratègic de desenvolupament turístic de la comarca del Bages*, Fundació Caixa Manresa, Manresa.
- AUTORS DIVERSOS (2005), *Tines a les Valls del Montcau*, Ed. Farell, Sant Vicenç de Castellet.
- AUTORS DIVERSOS (2006), “Les rutes industrials ajudaran a promoure el patrimoni històric”, a *El Pou de la gallina* (núm. 213), Manresa (setembre 2006).
- BALLART, Josep; ENRICH, Jordi; SALES, Jordina (1995), *Museu de la Pell. Igualada*. Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya i Museu Comarcal de l’Anoia. Ajuntament d’Igualada.
- BALLBÉ, Miquel (1993), *Tines al mig de les vinyes a la comarca del Bages*, Centre d’Estudis del Bages, Manresa, 103 p.
- BALLÚS, Glòria (2000), *Guia de festes del Bages*, Centre d’Estudis del Bages, Manresa, 318 p.
- BARCELÓ, Miquel (2003), *Catalunya, un país industrial*, Ed. Pòrtic, Barcelona, 448 p.
- BENAU, Josep M. (1991), “La llana”, a J. Nadal; J. Maluquer de Motes; C. Sudrià; F. Cabana (dirs.), *Història econòmica de la Catalunya Contemporània, S.XIX*, vol. 3, *Indústria, transports i finances*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- BENAU, Josep M. (2003), «Industrialització i energia hidràulica al riu Ripoll, 1750-1935», Arraona revista d’història, ed. Arxiu Històric de Sabadell, Museu d’Art de Sabadell i Museu d’Història de Sabadell, Sabadell, p. 80-107.
- BENAVENTE, Ramon (1992), *Can Gomis. Història d’una colònia industrial a les ribes del Llobregat*, ed. de l’autor, Monistrol de Montserrat.
- BENET, Albert (1988), «Sallent», a L. Ferrer (coord.), vol II, p. 221-283.
- BLASCO, David; GIL, Enric; SUADES, Jordi (1998), *El Cremallera de Montserrat. Història Gràfica i Viatge*, el Farell edicions, Sant Vicenç de Castellet, 132 p.
- BOVER, Immaculada; BARAUT, Antoni M. (1991), «L’arquitectura fins al moviment modern», a M. Riu (dir.), *Història de la ciutat de Manresa (1900-1950)*, Caixa de Manresa, Manresa, vol. 3, p. 162-197.
- BUSQUETS, Jaume; FERNÁNDEZ, Magda (2003), «Paisajes industriales, difusión del patrimonio y nuevas necesidades formativas», a *Estructuras y paisajes*

- industriales: proyectos socioculturales y turismo industrial*, Incuna, Asociación de Arqueología Industrial, Gijón, p. 125-132.
- CABANA, Francesc (1992-1994), *Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la revolució industrial a Catalunya*, Enciclopèdia Catalana, 4 vols, Barcelona.
- CALAF, Roser; FONTAL, Olaia (2005), «Didáctica para disfrutar del patrimonio industrial», a M. Á. Álvarez (coord.), p. 41-60.
- CALVO, Àngel (1992), «Entre la dependencia tecnológica y la independencia energética. Arqueología industrial e historia empresarial», a S. Riera [cur.], *Aigua, tècnica i treball. Actes de les II Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya*, ed. Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, Barcelona, p. 196-204.
- CAMPRUBÍ, Josep (1984), *La dinàmica d'un poble*, ed. de l'autor, Manresa, 254 p.
- CAMPRUBÍ, Josep (1988), *Joan Jorba i Rius, 1869-1938. Vida i anècdotes d'un innovador del comerç manresà*, ed. Llibreria Sobrerroca SA, Manresa, 216 p.
- CAMPRUBÍ, Josep (1990), "La indústria cintera a Manresa (segles XV al XX)", a *L'activitat industrial a la Catalunya interior. De l'antiguitat als nostres dies. Miscel·lània d'Estudis Bagencs* (núm. 6), Ed. Centre d'Estudis del Bages, Manresa, p. 177-204.
- CAMPRUBÍ, Josep (1991a), "Les principals noves empreses a partir dels anys vint", a M. Riu (dir.), *Història de la ciutat de Manresa (1900-1950)*, volum 2, Caixa de Manresa, Manresa, p. 277-287.
- CAMPRUBÍ, Josep (1991b), «La represa dels anys quaranta (1939-1950)», a M. Riu (dir.), *Història de la ciutat de Manresa (1900-1950)*, vol. 2, Caixa de Manresa, Manresa, 1991, p. 289-312.
- CAMPRUBÍ, Josep (1994), *Fàbriques i empreses. 10 anys de reportatges a Regió 7 1984-1994*, ed. de l'autor, Manresa.
- CAMPRUBÍ, Josep (1996), *Una revolució a Manresa. 100 anys de llum elèctrica 1894-1994*, Llibreria Sobrerroca, Manresa, 1996.
- CAMPRUBÍ, Josep (1998), *Fàbriques i empreses II. 4 anys de reportatges a Regió 7 1994-1997*, edició de l'autor, Manresa, 232 p.
- CAMPRUBÍ, Josep (2000), *100 empresaris a la Catalunya central. Sèrie Gent d'Empresa a Regió 7, 1997/98/99/2000*, ed. de l'autor, Manresa, 208 p.
- CAMPRUBÍ i CASALS, Rosa (1983), *Història de l'enllumenat públic de la vila de Sallent*, Institut d'Arqueologia, Història i Ciències Naturals, Sallent, 16 p.

- CANDELA, Paloma; CASTILLO, Juan José; LÓPEZ, Mercedes (2002), *Arqueología Industrial y memoria del trabajo: el patrimonio industrial del sudeste madrileño, 1905-1950*, Ediciones Doce Calles i Comunidad de Madrid, Aranjuez, 194 p.
- CANDELA, Paloma; CASTILLO, Juan José; LÓPEZ, Mercedes (2004), «Arqueología Industrial y memoria del trabajo en la Comunidad de Madrid», a M. Á. Álvarez (coord.), *Rutas culturales y turísticas del patrimonio industrial*, Incuna, Asociación de Arqueología Industrial, Gijón, p. 83-98.
- CARRERAS, Albert (1983), “El aprovechamiento de la energía hidráulica en Cataluña, 1840-1920. Un ensayo de interpretación”, *Revista de Historia Económica*, año I, núm. 2.
- CARRERAS, Albert; PASCUAL Pere; REHER, David; SUDRIÀ, Carles (1999), *Doctor Jordi Nadal. La industrialització i el desenvolupament econòmic d'Espanya*, Publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona (2 vols), XVIII + 1.648 p. (en total).
- CARRETÉ, Ramon; BENÉITEZ, Vicenç (2002), *Balsareny. Història en imatges, 1897-1975*, Angle editorial i centre d'estudis del Bages, Manresa, 232 p.
- CASALS, Ramon (2002), *La colònia Viladomiu Vell (1868-1935)*, Centre d'Estudis i Difusió del Patrimoni Industrial, Terrassa, 136 p.
- CASANELLES, Eusebi (2000a), «Els museus de Ciència i Tècnica», a J. Maluquer de Motes (dir.), p.146-151.
- CASANELLES, Eusebi (2000b), «El Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, avui», a J. Maluquer de Motes (dir.), p.152-157.
- CASANELLES, Eusebi (2002), «El patrimonio industrial, testimonio de la identidad de la Europa contemporánea», Barcelona (gener del 2002).
- CASAS; Josefina (1992), *Una ciutat industrial: Terrassa. Itineraris*. Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya.
- CLOSAS, Joan; GRIERA, Jordi (1988), «El Pont de Vilomara i Rocafort», a Ferrer (1987/1988), vol. II, p. 183-202.
- CLOTET, Dolors (2005), *Històries del riu. Vint històries per a una història*, Regió 7, Berga i Manresa, 80 p.
- CLUA, Jordi (2001), *Processos hidràulics i aplicació de la legislació pel foment de la població rural a les colònies industrials*, Els llibres de la Frontera, Barcelona, 296 p.

- COMAS, Francesc (2005). «Les colònies industrials, nuclis d'atracció de població», a *L'Erol. Revista cultural del Berguedà* (núm. 86-87, tardor hivern de 2005), Àmbit de Recerques del Berguedà, Berga, p.33-36.
- COMAS, Francesc; SERRA, Josep A.; SERRA, Joan M. (1994), *Guia didàctica de la industrialització*, suplement de la *Miscel·lània d'Estudis Bagecs*, núm. 6, Centre d'Estudis del Bages, Manresa.
- DAURA, Antoni; GALOBART, Joan; PIÑERO, Jordi (1995), «Arqueologia industrial», a *L'arqueologia al Bages*, Centre d'Estudis del Bages, Manresa, p. 288-297.
- DÍAZ, M^a del Mar (2005), «Didáctica y patrimonio: la producción de efímeros para el extranjero, otra vía de expansión de la cultura vernácula», a M. Á. Álvarez (coord.), p. 253-263.
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA (2006), *Turisme industrial a prop de Barcelona*, Institut d'Edicions de la Diputació de Barcelona, Barcelona, 64 p.
- DOREL-FERRÉ, Gràcia (1992a), *Les colonies industrielles en Catalogne, le cas de la Colònia Sedó d'Esparreguera*, Editions Arguments, París, (traducció catalana amb el mateix títol i la mateixa data a la col·lecció «Abat Oliba» de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona).
- DOREL-FERRÉ, Gracia (1992b), «L'eau ou le charbon? L'alternative énergétique de l'industrie catalane au XIXe siècle», a A. Carreras; P. Pascual; D. Reher; C. Sudrià (1999), vol II, p. 1.057-1.067.
- DOREL-FERRÉ, Gracia (2002), «Les colònies industrials catalanes dins la història de l'habitatge social», a L. Virós (cur.), p. 19-32.
- DOREL-FERRÉ, Gracia (2005), «Aigua o carbó? L'alternativa energètica de la indústria catalana al segle XIX. El cas de la colònia Sedó», a *L'Erol. Revista cultural del Berguedà* (núm. 86-87, tardor hivern de 2005), Àmbit de Recerques del Berguedà, Berga, p.22-27.
- DOVELLA (1987), «Algunes empreses existents a la zona de denominació d'origen "Bages"», a *Dovella, revista cultural de la Catalunya central* (núm. 24 / octubre 1987), Associació Cultural Dovella, Manresa, p. 55-58.
- EBERT, Wolfgang (2003), «EHRI, ruta europea de patrimoni industrial», a *Estructuras y paisajes industriales: proyectos socioculturales y turismo industrial*, Incuna, Asociación de Arqueología Industrial, Gijón, p. 73-78.

- ENRECH, Carles (1996), «Manufacturas Serra-Balet. Un vapor modernista», a S. Riera (cur.), *El vapor i els «Vapors». Actes de les III Jornades d'Arqueologia industrial de Catalunya*, Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, Barcelona, p. 257-267.
- ENRECH, Carles (2002), «La formació del sistema de colònia industrial i la crisi del model fabril tèxtil dels grans vapors urbans. “Les colònies no neixen, es construeixen” (1872-1890)», a L. Virós (cur.), p. 201-223.
- ENRECH, Carles (2005), «Les colònies industrials i el projecte social paternalista», a *L'Erol. Revista cultural del Berguedà* (núm. 86-87, tardor hivern de 2005), Àmbit de Recerques del Berguedà, Berga, p.17-20.
- FÀBREGA, Albert (1998), «Pegueres del Bages», a *Dovella. Revista cultural de la Catalunya central* (núm. 62, hivern 1998), Centre d'Estudis del Bages, Manresa, p. 33-41.
- FÀBREGA, Albert (2002), «Les pegueres de Saló (Bages)», a L. Virós (cur.), p. 613-634.
- FÀBREGA, Albert (2005), «Les colònies tèxtils i mineres al Cardener mitjà», *L'Erol. Revista cultural del Berguedà* (núm. 86-87, tardor hivern de 2005), Àmbit de Recerques del Berguedà, Berga, p.93-96.
- FALGUERA, Sergi (2002), «El passat minero-industrial de la conca potàssica de Catalunya», a *Dovella. Revista cultural de la Catalunya central* (núm. 75), Centre d'Estudis del Bages, Manresa, p. 5-13.
- FELIU, Assumpció [coord.] (2002), *Cent elements del patrimoni industrial a Catalunya*, Lunwerg Editores i Associació del Museu de la Ciència i de la Tècnica i d'Arqueologia Industrial de Catalunya, Barcelona, 248 p.
- FERNÁNDEZ, Magda (1997), *Els trens històrics de Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya*. Quaderns de didàctica i difusió 10. Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya. Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya.
- FERNÁNDEZ, Magda, BALLONGA, Jordi, CLARET, Salvador (1997), *L'automòbil: el vehicle del segle XX*. Quaderns de didàctica i difusió 8. Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya. Col·lecció d'automòbils Salvador Claret.
- FERNÁNDEZ, Magda, CASAS, Josefina; HERNÁNDEZ, Xavier (1992), *El vapor Aymerich, Amat i Jover*. Quaderns de didàctica i difusió. Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya.

- FERNÁNDEZ, Magda, FONT, Esther (1998), *Energia. Una proposta interdisciplinari. ESO. Guies didàctiques 1*. Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya.
- FERNÁNDEZ LÓPEZ, Lluís; FERNÁNDEZ PRAT, Cesc (2004), *Quatre itineraris pel Ripoll a Sabadell : guia del patrimoni fluvial*, Amics del Ripoll, Sabadell, 119 p.
- FERRER, Llorenç (1987 i 1988) [coord.], *Història de les comarques de Catalunya. Bages*, (2 vols.), Edicions Selectes Parcir, Manresa.
- FERRER, Llorenç (1986), *Els orígens de la industrialització a la Catalunya Central*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona.
- FERRER, Llorenç (1987), *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.
- FERRER, Llorenç (1990), *Artés. Societat i economia d'un poble de la Catalunya central*, Ajuntament d'Artés, Artés, 372 p.
- FERRER, Llorenç (1991), "La indústria de la seda a Manresa", a *El món de la seda i Catalunya*, Museu Tèxtil de Terrassa, Diputació de Barcelona, Terrassa.
- FERRER, Llorenç (1992), "Notes sobre la industrialització de la Catalunya interior: de les petites fàbriques a les colònies industrials", *Congrés Internacional d'Història "Catalunya i la Restauració". Manresa, 1, 2 i 3 de maig de 1992. Comunicacions*, Centre d'Estudis del Bages, Manresa.
- FERRER, Llorenç (1994a), "La cintería en Manresa en el siglo XIX. Industrialización y pequeña empresa", a J. Nadal; J. Catalan (eds.), *La cara oculta de la industrialización española*, Alianza Editorial, Madrid.
- FERRER, Llorenç (1994b), *Les fàbriques de riu de Navarcles*, Centre d'Estudis del Bages, Manresa, 68 p.
- FERRER, Llorenç (1999), «Les primeres fàbriques i els primers fabricants a la Catalunya central», a A. Carreras; P. Pascual; D. Reher; C. Sudrià (1999), vol II, p. 1.038-1.056.
- FERRER, Llorenç (2005), «Acumulació de capital i construcció de les colònies tèxtils», a *L'Erol. Revista cultural del Berguedà* (núm. 86-87, tardor hivern de 2005), Àmbit de Recerques del Berguedà, Berga, p.28-32.
- FERRER, Llorenç (en premsa), "Retornant a la sèquia. Els usos industrials de la sèquia de Manresa a la segona meitat del segle XIX", comunicació inèdita presentada al Col·loqui Internacional «Irrigació, energia i abastament d'aigua:

- els canals a Europa a l'Edat Mitja», Équipe d'Histoire des Techniques de la Un. Paris-I (Panthéon-Sorbonne), Dept. de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana de la UAB i Parc de la Sèquia de Manresa, Manresa, novembre de 2004.
- FERRER, Llorenç; PIÑERO, Jordi; SERRA, Rosa (1997), *El Llobregat, nervi de Catalunya*, Angle Editorial, Centre d'Estudis del Bages i Àmbit de Recerques del Berguedà, Manresa i Berga, 164 p.
- FINESTRES, Jordi (1999), *Estanislau Basora, el mite de les Cinc Copes*, Angle Editorial, Manresa, 152 p.
- FORTUNY, Jordi; SERRA, Roser (1988), «Monistrol de Calders», a Ferrer (1987/1988), vol. II, p. 57-70.
- FRADERA, Josep M. (1987), *Indústria i mercat. Les bases comercials de la indústria catalana moderna (1814-1845)*, Crítica, Barcelona.
- GARCIA, Gal·la (2005), *En veu de dona. La fàbrica Nova de Manresa*, Ajuntament de Manresa, Manresa, 384 p.
- GARCIA, Gal·la; SARDANS, Jordi i altres (2004); *Història de les associacions de veïns de Manresa*, Federació d'Associacions de Veïns de Manresa, Manresa.
- GIRBAU, Gerard i altres (2006), *La Revolta dels Burots (1917). Episodi singular de la història d'Artés*, Ajuntament d'Artés i Centre d'Estudis del Bages, Artés, 96 p.
- GRANDIA, Jaume; RUIZ, Jesús (2001), *Sant Fruitós de Bages. Història en imatges. 1898-1975*, Angle editorial i Centre d'Estudis del Bages, Manresa, 224 p.
- GRAU, Joan (1993), *La serradora d'Àreu*. Quaderns de didàctica i difusió. Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya. Museu de fusta d'Àreu.
- HERNÁNDEZ, Isabel (1981), *La indústria de la seda a Manresa en la segona meitat del segle XVIII*, «Les Fonts. Quaderns de Recerca i Divulgació», Col·legi de Doctors i Llicenciats, Delegació del Bages, Manresa.
- IZCARA, Carles (2005), «Los valores del patrimonio industrial. Posibilidades didácticas en la enseñanza de las ciencias sociales», a M. Á. Álvarez (coord.), p. 89-97.
- IZCARA, Carles (2006), «Didàctica del patrimoni industrial. El cas de l'Alt Maresme: un itinerari per Canet de Mar», a L. Virós (cur.), p. 381-395.

- JUÁREZ, Lucía; VIRÓS, Lluís (2005), *Estudi arquitectònic i patrimonial de la Fàbrica Nova*, treball inèdit per a l'Àrea de Serveis del Territori de l'Ajuntament de Manresa, Manresa, 120 p.
- LEN, Lluís; PERARNAU, Jaume (2004), *La telegrafia òptica a Catalunya*, Rafael Dalmau Ed., Barcelona.
- LLOBET, Ester (2005), «Desavinences familiars a les colònies Palà i Valls de Torroella», *L'Erol. Revista cultural del Berguedà* (núm. 86-87, tardor hivern de 2005), Àmbit de Recerques del Berguedà, Berga, p.88-91.
- LLUSSÀ, Rafel (2002), *Canvi industrial i projectes de desenvolupament al Bages i al Berguedà, 1975-1998, Contribució a una teoria del desenvolupament local en l'espai en Xarxa*, Centre d'Estudis del Bages, Manresa, 336 p.
- MALUQUER DE MOTES, Jordi [dir.] (2000), *Tècnics i tecnologia en el desenvolupament de la Catalunya contemporània*, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 400 p.
- MARTÍN, Raquel; Jordi SUADES; Bartomeu MASATS; SILVESTRE, Carme; Núria SILVESTRE; VIRÓS, Lluís (1988), "Sant Vicenç de Castellet", a *Història de les comarques de Catalunya. Bages*, II, Edicions Parcir, Manresa.
- MARTÍN, Raquel; VIRÓS, Lluís (2002), «Possibilitats didàctiques de les fonts arxivístiques del Bages», a G. Tribó (coord.), *Didàctica amb fonts d'arxius*, ICE de la UB, Barcelona, p. 221-230.
- MARTÍN, Raquel; TORNER, Jordi; VIRÓS, Lluís (2006), «"Indústria, patrons i obrers", una proposta didàctica de l'Arxiu Històric Comarcal de Manresa», a G. Tribó (coord.), *Democràcia, ciutadania i arxius*, ICE de la UB, Barcelona.
- MASATS, Joan (1987), «Castellbell i el Vilar», a Ferrer (1987/1988), vol. I, p. 217-230.
- MASATS, Joan (1997), *Història de la indústria tèxtil a Castellbell i el Vilar*, Centre d'Estudis del Bages i El Brogit, Manresa i Castellbell i el Vilar, 208 p.
- MATEOS, Santos M.; SOLÍS, Patrícia (2006), «Didàctica del patrimoni aplicada al llegat industrial de Cornellà de Llobregat», a L. Virós (cur.), p. 367-381.
- MATTOZZI, Ivo (2002), "L'arxiu simulat", a Gemma TRIBÓ (coord.), *Didàctica amb fonts d'arxius. Primeres Jornades Ensenyament-Arxius. Barcelona, 5, 6 i 7 de setembre de 2002*, ICE de la Universitat de Barcelona, Barcelona.
- MONGE, Josep M.; GALERA, Andreu (2005), «Els Arquers. Les colònies mineres de la *Unión Española de Explosivos* a Cardona (1934)», a *L'Erol. Revista*

- cultural del Berguedà* (núm. 86-87, tardor hivern de 2005), Àmbit de Recerques del Berguedà, Berga, p.84-87.
- MORERA, Joan (1996) [coord.], *Borgonyà, una colònia industrial del Ter (1885-1995)*, Eumo Editorial, Vic, 448 p.
- MUSET i PONS, Assumpta (2001), *Una empresa sedera catalana del segle XVIII. Ignasi Parera i Cia. de Manresa*, Centre d'Estudis del Bages, Manresa.
- NADAL, Jordi (1975), *El fracaso de la Revolución industrial en España, 1814-1913*, Ed. Ariel, Barcelona.
- NADAL, Jordi (1991), "El cotó", a J. Nadal; J. Maluquer de Motes; C. Sudrià; F. Cabana (dirs.), *Història econòmica de la Catalunya Contemporània. S.XIX*, vol. 3, *Indústria, transports i finances*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- NADAL, Jordi (1992), "Cataluña, la fábrica de España", a *Moler, tejer y fundir. Estudios de historia industrial*, Ariel, Barcelona.
- NADAL, Jordi (2000), «Els Planas, constructors de turbines i material elèctric», a J. Maluquer de Motes (dir.), p. 257-267.
- NADAL, Jordi; MALUQUER DE MOTES, Jordi (1985), *Catalunya, la fàbrica d'Espanya, 1833-1936. Un segle d'industrialització catalana*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 204 p.
- OBIOLS, Josep Ma. (2002), "La construcció de maquinària per a la cinteria a Manresa (segle XX)", a L. Virós (cur.), Barcelona, p. 83-91.
- OLIVERAS, Josep (1985), *Desenvolupament industrial i evolució urbana a Manresa (1800-1870)*, Ed. Caixa de Manresa, Manresa, 316 p.
- OLIVERAS, Josep (1986), *La consolidació de la ciutat industrial: Manresa (1871-1900)*, Ed. Caixa de Manresa, Manresa, 300 p.
- OLIVERAS, Josep (2002), «La cinteria manresana: de la història industrial al patrimoni urbà», a L. Virós (cur.), p. 33-54.
- PARDO, Dolors (1987), «Castellgalí», a Ferrer (1987/1988), vol. I, p. 239-250.
- PASCUAL, Pere (1999), *Los caminos de la era industrial. La construcción y la financiación de la Red Ferroviaria Catalana (1843-1898)*, Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 512 p.
- PERARNAU, Jaume (1992), *Els pous de glaç de la comarca de Bages*, Centre d'Estudis del Bages, Manresa, 54 p.
- PERARNAU, Jaume (1994), *La colònia Sedó*. Quaderns de didàctica i difusió 4. Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya. Museu de la colònia Sedó.

- PERARNAU, Jaume (1996), «Les màquines de vapor a la ciutat de Manresa en començar el segle XX», a S. Riera (cur.), *El vapor i els «Vapors». Actes de les III Jornades d'Arqueologia industrial de Catalunya*, Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, Barcelona, p. 129-150.
- PERARNAU, Jaume (2005), «La colònia Jorba, una colònia industrial al riu Calders», a *L'Erol. Revista cultural del Berguedà* (núm. 86-87, tardor hivern de 2005), Àmbit de Recerques del Berguedà, Berga, p.65-68.
- PERARNAU, Jaume (2006), *Patrimoni industrial i comercial del Bages*, fitxes col·leccionables de *Regió 7*, Manresa, 2006.
- PERARNAU, Jaume; PIÑERO, Jordi (1993), *Monistrol de Calders. La seva història i el seu patrimoni*, ed. Ajuntament de Monistrol de Calders, Monistrol de Calders, 172 p.
- PINI, Elisabetta (1999), *Imatges d'un riu industrial. El Cardener de Callús a Cardona*, Centre d'Estudis i Difusió del Patrimoni Industrial, Terrassa, 80 p.
- PIÑERO, Jordi (1996), *Cabrianes, història d'un poble*, Centre d'Estudis del Bages, Manresa, 90 p.
- PIÑERO, Jordi (2002), *Manresa, ciutat mil·lenària*, Angle Editorial, Manresa.
- PLADEVALL, Antoni; VIGUÉ, Jordi (1978), *El monestir romànic de Santa Maria de l'Estany*, Ed. Artestudi, Barcelona.
- POTENZONI, Adriana (2005), «Una aproximación pedagógica para la valoración del patrimonio industrial», a M. Á. Álvarez (coord.), p. 179-189.
- RABAL, Victòria, SOTERAS, Àngel (1993), *El molí paperer de Capellades*. Quaderns de didàctica i difusió 5. Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya. Museu molí paperer de Capellades.
- REDÓ, Salvador (1987), «Monistrol de Montserrat», a Ferrer (1987/1988), vol. II, p. 71-112.
- RIU, Manuel (1991) [dir.]; *Història de la ciutat de Manresa (1900-1950)*, 3 vol., Caixa de Manresa, Manresa, 1991.
- ROVIRA, Josep M. (2003), *La colònia de Salou (1864-1963). Heretat Baurier*, Centre d'estudis Socials d'Osona i Ajuntament de Roda de Ter, 152 p.
- RUBÍ, Maria Gemma i ALOY, Joaquim (1996); *Història gràfica de Manresa. La Restauració (1875-1931)*, vol. I., Edicions Selectes Parcir, Manresa.

- RUBÍ, Maria Gemma; VIRÓS, Lluís (2006), *La Cambra de Comerç i Indústria de Manresa (1906-2006). Cent anys d'impuls econòmic*, Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Manresa i Angle editorial, Manresa, 208 + 48 p.
- SARRET, Joaquim (1923), *Història de la indústria, del comerç i dels gremis de Manresa*, Impremta i enquadernacions de Sant Josep, Manresa.
- SERRA PÉREZ, Esteve (2006), *Proposta de creació d'una ruta de turisme industrial a la ciutat de Manresa*, Treball inèdit presentat com a projecte final del Master en Turismo y Mediación Didáctica del Patrimonio, tutoritzat per Magda Fernández, curs 2005-06, CETT, Barcelona, 45 p.
- SERRA, Rosa (1995), *La colònia Vidal*. Quaderns de didàctica i difusió 6. Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya. Museu Colònia Vidal.
- SERRA, Rosa (1998), *Les mines de Cercs*. Quaderns de didàctica i difusió 11. Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya. Museu de les Mines de Cercs.
- SERRA, Rosa (1999), «La història industrial d'un tros de riu», a E. Pini, p.7-20.
- SERRA, Rosa (2000a), *Colònies tèxtils de Catalunya*, Fundació Caixa de Manresa i Angle Editorial, Manresa.
- SERRA, Rosa (2000b) *El carbó. Una proposta interdisciplinar. ESO*. Guies didàctiques (núm. 2), Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya.
- SERRA, Rosa (2005), «Les colònies industrials i les lleis de colonització», a *L'Erol. Revista cultural del Berguedà* (núm. 86-87, tardor hivern de 2005), Àmbit de Recerques del Berguedà, Berga, p.10-12.
- SOLÀ, Àngels (1995), «Indústria tèxtil, màquines i fàbriques a Berga», *L'Erol* (núm. 47), ed. Àmbit de Recerques del Berguedà, Berga.
- SOLÀ, Àngels (2002), «Filar amb berguedanes. Mite i realitat d'una màquina de filar cotó», a L. Virós (cur.), p. 143-168.
- SOLÀ, Àngels (2004), *Aigua, indústria i fabricants a Manresa, 1759-1860*, Centre d'Estudis del Bages, Col·legi d'Enginyers Tècnics de Manresa i Col·legi d'Enginyers Industrial de Catalunya, demarcació de la Catalunya central, Manresa, 296 p.
- SOLÀ Àngels (2005), «La força hidràulica en la indústria tèxtil manresana, 1801-1860», a *L'Erol. Revista cultural del Berguedà* (núm. 86-87, tardor hivern de 2005), Àmbit de Recerques del Berguedà, Berga, p.13-16.

- SOLER i BONET, Josep (1994), *Les barraques de vinya. Les construccions de pedra seca a la comarca del Bages. Els municipis d'Artés i Calders*, Centre d'Estudis del Bages, Manresa, 66 p.
- SOLER, Mercè (1997), *La fàbrica tèxtil*. Quaderns de didàctica i difusió 9. Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya.
- SUADES, Jordi (1996), *Història gràfica de Sant Vicenç de Castellet, 1890-1936*, ed. de l'autor, Sant Vicenç de Castellet, 112 p.
- TATJER, Mercedes (2005), «La vivienda obrera en la España de los siglos XIX y XX: de la promoción privada a la promoción pública (1853-1975)», comunicació presentada al VII Coloquio Internacional de Geocrítica, Santiago de Chile, 24-27 de Mayo de 2005 [www.ub.edu/geocrit], 20 p. s/n.
- TATJER, Mercè; VILANOVA, Antoni; (2002), *La ciutat de les fàbriques. Itineraris industrials per Sant Martí*, Districte de Sant Martí de l'Ajuntament de Barcelona, Barcelona.
- TATJER, Mercè; VILANOVA, Antoni; INSA, Yolanda (2006), «Inventari d'indústries de les Corts: una metodologia per a la recerca i difusió del patrimoni industrial de Barcelona» a L. Virós (cur.), p. 356-366.
- TERRADAS, Ignasi (1994), *La qüestió de les colònies industrials. L'exemple de l'Ametlla de Merola*, Centre d'Estudis del Bages, Manresa.
- TIELVE, Natalia; REY-STOLLE, Clara (2005), «Interpretar y aprender el patrimonio industrial. Un caso concreto: el salto de Salime», a M. Á. Álvarez (coord.), p. 263-275.
- VALENTINES, Jaume (2006), «Arqueologia industrial a les universitats», a J. Batlló; J. Ferran; M. Piqueras (coords.), *Actes de la VIII Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica. Mallorca, 18, 19, 20 i 21 de novembre de 2004*, Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica, Barcelona, p. 261-266.
- VALL, Pere (1999), *De colònies tèxtils a Parc Fluvial. El sistema de colònies tèxtils del Baix Berguedà. Gènesi i revaloració*, Enginyers Industrials de Catalunya Associació/Col·legi i Marcombo Boixareu Editores, Barcelona.
- VICTORI, Joan (1993), «Indústria tèxtil i desenvolupament tecnològic», a N. Molist; E. Morral; D. Garrofé (coords.), *Terrassa, cent anys a ritme de llançadora*, Museu Tèxtil de la Diputació de Barcelona, Terrassa, p. 215-248

- VILA, Ramon (1988), *Una família burgesa manresana en la Catalunya del segle XIX: Els germans Serra Farreras (1797-1877)*, Caixa de Manresa, Manresa.
- VILA, Ramon; VIRÓS, Lluís (1998), «Virtuts i Limitacions en la història contemporània de la *Monumenta Historica*», a *Miscel·lània d'Estudis Bagencs* (núm. 5) *Homenatge a Joaquim Sarret i Arbós (1853-1935)*, Centre d'Estudis del Bages, Manresa, p. 65-80.
- VILA, Ramon; VIRÓS, Lluís (2001), «Cambio técnico y conflicto social en la industria de las cintas de algodón (Manresa, 1890-1919)», a C. Arenas; A. Florencio; J. Pons (eds.), *Trabajo y relaciones laborales en la España contemporánea*, Mergablum Edición y Comunicación, Sevilla, p. 505-519.
- VILA, Ramon; VIRÓS, Lluís (2003), «La transformació del sector vetaire a Manresa (1890-1919)», a *Dovella, revista cultural de la Catalunya central*, Centre d'Estudis del Bages, Manresa.
- VILLEGAS, Francesc (2001), *De Casals a Hayes-Lemmerz. Una empresa centenaria en Manresa (1894-2000)*, ed. Hayes Lemmerz Manresa SL, Manresa, 378 p.
- VIRÓS, Lluís (1990), «La Industrialització en el sector tèxtil a la comarca de Bages. Algunes consideracions bibliogràfiques», a *L'activitat industrial a la Catalunya interior. De l'antiguitat als nostres dies. Miscel·lània d'Estudis Bagencs*, (núm. 6). Centre d'Estudis del Bages. Manresa, p. 67-76.
- VIRÓS, Lluís (1997) [amb la col·laboració de Ramon Pujol], «Llenguatge i tecnologia dels vetaires manresans (vocabulari tradicional de la cinteria)», a Dolors Font (cur.), *Aspectes de la llengua catalana al Bages. Miscel·lània d'Estudis Bagencs* (núm 10), Centre d'Estudis del Bages, Manresa, p. 195-228.
- VIRÓS, Lluís (1998), *Guió del Museu de la Tècnica i de la Cinteria a Manresa*, document intern inèdit del Museu de la Tècnica de Manresa i del Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, Manresa i Terrassa, 180 p.
- VIRÓS, Lluís (1999), «El museu de la tècnica de Manresa, un projecte en marxa», a *Dovella*, núm. 69, Centre d'Estudis del Bages, Manresa, p. 9-13
- VIRÓS, Lluís (2001), *Perramon & Badia, una aventura empresarial de 75 anys*, Perramon i Badia SA, Manresa, 124 p.
- VIRÓS, Lluís (2002a), «El teler de cintes múltiples a Manresa: un cas de transferència tecnològica», a L. Virós (cur.), p. 57-72.

- VIRÓS, Lluís [cur.] (2002b), *La indústria tèxtil. Actes de les V Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya. Manresa, 26, 27 i 28 d'octubre de 2000*, ed. Enginyers Industrials de Catalunya i Marcombo SA, Barcelona, 732 p.
- VIRÓS, Lluís (2002b), «Sant Vicenç de Castellet, un model d'industrialització sobtada (1850-1936)», a *XLIV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Sant Vicenç de Castellet (Bages), 20 i 21 d'octubre de 2001. Acta, ponències i comunicacions*, Centre d'Estudis del Bages, Manresa, p. 457-474.
- VIRÓS, Lluís (2003), «La tecnologia de la cinteria durant l'Autarquia», a J. Batlló; P. Bernat; R. Puig (coords.), *Actes de la VII Trobada d'història de la ciència i de la tècnica*, Societat Catalana d'història de la Ciència i de la tècnica, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, p. 459-465.
- VIRÓS, Lluís (2005a), «La Fàbrica Nova de Manresa, un recinte industrial a punt de desaparèixer», a *Butlletí d'Arqueologia Industrial i de Museus de Ciència i Tècnica*, Associació per al Museu de la Ciència i de la Tècnica i d'Arqueologia Industrial de Catalunya (núm. 59), Barcelona, p. 4-5.
- VIRÓS, Lluís (2005b), «La rehabilitació de l'escorxador de Manresa», a *Butlletí d'Arqueologia Industrial i de Museus de Ciència i Tècnica*, Associació per al Museu de la Ciència i de la Tècnica i d'Arqueologia Industrial de Catalunya (núm. 59), Barcelona p. 6-8.
- VIRÓS, Lluís (2005c), «Habitatge i indústria al sud del Bages al segle XIX», *L'Erol. Revista cultural del Berguedà* (núm. 86-87, tardor hivern de 2005), Àmbit de Recerques del Berguedà, Berga, p.69-72.
- VIRÓS, Lluís [cur.] (2006a), *La indústria agroalimentària i els usos de l'aigua. Actes de les VI Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya. Lleida, 3, 4 i 5 d'abril de 2003*, ed. Associació del Museu de la Ciència i de la Tècnica i d'Arqueologia Industrial de Catalunya i Associació/Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya, Barcelona, 404 p.
- VIRÓS, Lluís (2006b), «Sant Vicenç de Castellet, un cas d'industrialització hidràulica», a L. Virós (ed.), p. 137-157.
- VIRÓS, Lluís (2007), «Quasi cent anys de carbons elèctrics al Bages», a *Enginyeria XXI* (núm. 5, febrer 2007), Col·legi d'Enginyers Tècnics Industrials de Manresa, Manresa, p. 23-27.

- VIRÓS, Lluís (en premsa a), «La formació dels pobles industrials: Sant Vicenç de Castellet i el sud del Bages al segle XIX», a *Colònies industrials i habitatge obrer a la Península Ibèrica, Barcelona, Terrassa i Manlleu, 26-29 d'octubre de 2005*, ed. Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, Terrassa.
- VIRÓS, Lluís (en premsa b); «El problema de la vivienda en una ciudad industrial catalana durante el Franquismo (Manresa, 1939-1975)», a *Colònies industrials i habitatge obrer a la Península Ibèrica, Barcelona, Terrassa i Manlleu, 26-29 d'octubre de 2005*, ed. Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, Terrassa.